

DET KONGELIGE
JUSTIS- OG POLITIDEPARTEMENT

Ot.prp. nr. 45

(2002–2003)

Om lov om endring i menneskerettsloven
mv. (innarbeiding av barnekonvensjonen i
norsk lov)

Innhold

1	Hovedinnholdet i proposisjonen	5	5.2	Respekten for barns synspunkter – adopsjonsloven, barneloven og barnevernloven	28
2	Bakgrunnen for forslagene	7	5.2.1	Innledning	28
3	Kort oversikt over barnekonvensjonen	11	5.2.2	Barnevernloven § 6–3	29
4	Hvilken metode bør brukes for å innarbeide barnekonvensjonen i norsk lov?	13	5.2.2.1	Gjeldende rett	29
4.1	Ulike metoder for innarbeiding	13	5.2.2.2	Høringsbrevets forslag	29
4.1.1	Innledning	13	5.2.2.3	Høringsinstansenes syn	30
4.1.2	Kort beskrivelse av de enkelte innarbeidingsmetoder	13	5.2.2.4	Barne- og familiedepartementets vurdering	32
4.1.3	Fordeler og ulemper ved de forskjellige innarbeidingsmetoder	14	5.2.3	Adopsjonsloven § 6	33
4.1.3.1	Innledning	14	5.2.3.1	Gjeldende rett	33
4.1.3.2	Fordeler og ulemper ved inkorporasjon	14	5.2.3.2	Høringsbrevets forslag	33
4.1.3.3	Fordeler og ulemper ved hel aktiv transformasjon	15	5.2.3.3	Høringsinstansenes syn	34
4.1.3.4	Fordeler og ulemper ved delvis aktiv transformasjon (synliggjøring)	16	5.2.3.4	Barne- og familiedepartementets vurdering	36
4.1.3.5	Særlig om forholdet mellom lovgiverne og domstolene	16	5.3	Forvaltningsloven	37
4.2	Fremmed rett	16	5.3.1	Innledning	37
4.2.1	Innledning	16	5.3.2	Spørsmålet om det bør fastsettes i forvaltningsloven at forvaltningen skal sørge for at barnets synspunkter kommer fram og blir tatt hensyn til	37
4.2.2	Barnekonvensjonens status i de nordiske land	17	5.3.2.1	Høringen	37
4.2.2.1	Danmark	17	5.3.2.2	Departementets vurdering	38
4.2.2.2	Finland	18	5.3.3	Bør mindreårige over en viss alder gis prosessuelle rettigheter?	38
4.2.2.3	Island	18	5.3.3.1	Høringen	38
4.2.2.4	Sverige	18	5.3.3.2	Departementets vurdering	39
4.2.3	Barnekonvensjonens stilling i enkelte andre stater	19	5.4	Twistemålsloven	41
4.3	Vurdering av barnekonvensjonen	20	5.4.1	Gjeldende rett	41
4.3.1	Tidligere vurderinger	20	5.4.2	Høringen	42
4.3.2	Høringen	21	5.4.3	Departementets vurdering	42
4.3.3	Departementets vurdering	24	6	Synliggjøring av barnekonvensjonen artikkel 20 – barnets rett til vern og bistand	44
5	Synliggjøring av barnekonvensjonen artikkel 12 – respekten for barnets synspunkter	27	6.1	Barnekonvensjonen artikkel 20	44
5.1	Innledning	27	6.2	Gjeldende rett	44
5.1.1	Barnekonvensjonen artikkel 12	27	6.3	Høringsbrevets forslag	44
5.1.2	Gjeldende rett	27	6.4	Høringsinstansenes syn	44
5.1.3	Departementets innledende merknader	28	6.5	Barne- og familiedepartementets vurdering	45
			7	Straffeloven § 204 – definisjonen av barnepornografi	46
			7.1	Gjeldende rett	46

7.1.1	Hva er barnepornografi?	46	8.5	Endringer i utlendingsloven	58
7.1.2	Hvilke befatningsformer er straffbare?	47	8.6	Andre forslag som er kommet opp under høringsrunden	58
7.1.3	Skyldkrav, strafferamme mv.	47			
7.1.4	Også andre straffebud kan være overtrådt	47	9	Økonomiske og administrative konsekvenser	59
7.2	Den valgfrie protokollen av 25. mai 2000 om salg av barn, barneprositusjon og barnepornografi	47	10	Merknader til de enkelte bestemmelsene	60
7.3	Europarådskonvensjonen om IKT-kriminalitet	48	10.1	Merknader til endringer i straffeloven	60
7.4	EUs forslag til rammebeslutning om bekjempelse av seksuell utnyttelse av barn og barnepornografi	48	10.2	Merknader til endringene i tvistemålsloven	61
7.5	Rettstilstanden i de andre nordiske land	48	10.3	Merknader til endringene i forvaltningsloven	61
7.6	Forslaget i høringsnotatet	49	10.4	Merknader til endringen i adopsjonsloven § 6	62
7.7	Høringsinstansenes syn	50	10.5	Merknader til endringene i barnevernloven	62
7.8	Departementets vurdering	54	10.6	Merknader til endringene i menneskerettsloven	63
8	Andre forslag som ble tatt opp under høringen	57		Forslag til lov om endring i menneskerettsloven mv. (innarbeiding av barnekonvensjonen i norsk lov)	64
8.1	Bør de grunnleggende rettigheter synliggjøres gjennom en rettighetskatalog?	57	Vedlegg		
8.2	Endring i barneloven § 31 om barnets rett til å bli hørt	57	1	FNs konvensjon om barnets rettigheter med protokoller (autentisk engelsk tekst)	66
8.3	Synliggjøring av artikkelene 28 – retten til utdanning og 29 – Målsettinger for utdanningen	57	2	FNs konvensjon om barnets rettigheter med protokoller (norsk oversettelse)	85
8.4	Valgfri protokoll 25. mai 2000 om barn i væpnet konflikt	58			

DET KONGELIGE
JUSTIS- OG POLITIDEPARTEMENT

Ot.prp. nr. 45

(2002–2003)

Om lov om endring i menneskerettsloven mv. (innarbeiding av barnekonvensjonen i norsk lov)

*Tilråding fra Justis- og politidepartementet 21. mars 2003,
godkjent i statsråd samme dag.
(Regjeringa Bondevik II)*

1 Hovedinnholdet i proposisjonen

I denne proposisjonen foreslås det at FNs barnekonvensjon med tilleggsprotokoller 25. mai 2000 inkorporeres i norsk lov gjennom menneskerettsloven. Det foreslås også noen konkrete lovendringer som vil føre til at konvensjonen synliggjøres bedre i norsk lovgivning.

I *kapittel 2* gjøres det rede for bakgrunnen for forslaget, herunder om høringsrunden.

I *kapittel 3* gis det en kort oversikt over barnekonvensjonens innhold, inkludert tilleggsprotokollen om salg av barn, barneprositusjon og barnepornografi og tilleggsprotokollen om barn i væpnet konflikt, begge av 25. mai 2000.

I *kapittel 4* vurderer departementet hvilken innarbeidingsmetode som bør brukes for å innarbeide barnekonvensjonen i norsk lov. Det gjøres rede for de forskjellige metoder som anvendes i norsk rett, og det gis en oversikt over de fordeler og ulemper som hefter ved de forskjellige metodene. Departementet konkluderer med at barnekonvensjonen både bør inkorporeres gjennom menneskerettsloven og synliggjøres i norsk lovgivning. Departementet foreslår at også de to valgfrie protokollene 25. mai 2000 om salg av barn, barneprositusjon og barnepornografi og om barn i væpnet konflikt inkorporeres, den siste under forutsetning av at Stortinget godkjenner at protokollen ratifiseres.

I *kapittel 5* omtales forslag til bestemmelser som vil synliggjøre barnekonvensjonen artikkel 12 – respekten for barns synspunkter. Det foreslås endringer i tvistemålsloven, forvaltningsloven, adopsjonsloven og barnevernloven som vil styrke barnets rett til bli hørt.

I *kapittel 6* omtales forslag til en endring i barnevernloven § 4–15 som vil synliggjøre barnekonvensjonen artikkel 20 om barnets rett til vern og bistand.

I *kapittel 7* fremmer departementet forslag om endring av straffeloven § 204 slik at barnepornografi defineres som pornografisk materiale med bruk av personer som er eller som fremstår som å være under 18 år. Departementet mener at en slik endring vil føre til at vi best mulig oppfyller våre forpliktelser etter barnekonvensjonens artikkel 34 og den valgfrie protokollen om salg av barn, barneprositusjon og barnepornografi.

I *kapittel 8* gjøres det rede for forskjellige forslag som kom opp under høringen, men som ikke vil bli fulgt opp med forslag til lovendringer i proposisjonen her. Dette gjelder både endringer som var drøftet i høringsbrevet, og endringer som er foreslått av høringsinstansene.

I *kapittel 9* gjøres det rede for de økonomiske og administrative konsekvenser av forslaget. Det

konkluderes med at loven bare vil ha mindre økonomiske og administrative konsekvenser.

Spesialmerknadene til lovforslaget finnes i *kapittel 10*.

I forbindelse med arbeidet med denne proposisjonen er det foretatt en ny oversettelse av barnekonvensjonen med tilleggsprotokoller.

2 Bakgrunnen for forslagene

Da FNs konvensjon 20. november 1989 om barnets rettigheter (barnekonvensjonen) ble ratifisert av Norge i 1991, ble det ikke foretatt lovendringer. Konvensjonen ble dermed ikke gjenstand for aktiv innarbeiding. Utvalget som utarbeidet forslag til menneskerettsloven, vurderte om barnekonvensjonen burde inkorporeres, men konkluderte med at dette ikke burde gjøres på det daværende tidspunkt. Regjeringen var enig med utvalget og flertallet av høringsinstansene om at man på det tidspunkt burde begrense seg til å inkorporere de tre såkalte hovedkonvensjonene (Den europeiske menneskerettskonvensjon, den internasjonale konvensjon om økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter og den internasjonale konvensjonen om sivile og politiske rettigheter) med protokoller, men uttalte at man ville komme tilbake til spørsmålet om inkorporering av barnekonvensjonen.

Ved behandlingen i Stortinget mente flertallet i justiskomiteen at også FNs barnekonvensjon og kvinnekonvensjon burde inkorporeres i menneskerettsloven, se Innst. O. nr. 51 (1998–99). Flertallet foreslo imidlertid ikke å føye disse to konvensjonene til listen over konvensjonene i lovforslaget, men ba regjeringen komme tilbake med forslag om dette. Det vises til pkt. 4.3.1 for en nærmere redegjørelse for tidligere vurderinger.

Våren 1999 ble det nedsatt en arbeidsgruppe som skulle vurdere hvordan barnekonvensjonen best kunne innarbeides i norsk lov. Gruppen besto av representanter fra Utenriksdepartementet, Barne- og familiedepartementet og Justisdepartementet, men også andre departementer har deltatt på enkelte møter. Alle departementer som har ansvar for lovgivning som berøres av barnekonvensjonen, ble forespurt om å gjennomgå sin lovgivning for å vurdere om, og eventuelt hvordan, barnekonvensjonen kunne synliggjøres bedre.

På bakgrunn av arbeidet til arbeidsgruppen ble det utarbeidet et høringsnotat som Justisdepartementet sendte på høring 14. februar 2001 med frist 15. mai 2001. Høringsnotatet inneholdt en beskrivelse av forskjellige mulige metoder for å gjennomføre konvensjoner i norsk rett, med en vurdering av fordeler og ulemper ved de ulike metodene. Justisdepartementets foreløpige konklusjon var at barnekonvensjonen burde innarbeides ved synliggjøring

(delvis transformasjon). Det ble lagt til grunn at denne metoden ville gjøre barnekonvensjonens bestemmelser mest tilgjengelige for brukerne og dermed føre til en best mulig oppfyllelse av konvensjonen i praksis.

Høringsnotatet drøftet også hvordan enkelte bestemmelser i barnekonvensjonen kan synliggjøres i lovgivningen på en bedre måte enn i dag. For å synliggjøre kravene i barnekonvensjonen artikkel 12 – respekten for barns synspunkter – ble det foreslått konkrete endringer i barnevernloven og adopsjonsloven, mens det ble stilt åpent om en burde foreta endringer i barneloven, forvaltningsloven og tvistemålsloven for å sikre barns rett til å bli hørt på en bedre måte. For å synliggjøre bestemmelsen i barnekonvensjonen artikkel 20 om vurderinger som barneverntjenesten må foreta når den skal fatte vedtak om omsorgsovertakelse, ble det foreslått en endring i barnevernloven § 4–15. Videre ble det foreslått en rekke endringer i privatskoleloven for bedre å synliggjøre barnekonvensjonen artikkel 28 og 29, som omhandler retten til utdanning og målsettinger for utdanningen. Straffeloven § 104 a ble foreslått endret for best mulig å oppfylle kravene i barnekonvensjonens tilleggsprotokoll om barn i væpnet konflikt. I høringsnotatet ble det også gjort rede for andre initiativ som ville kunne føre til en bedre synliggjøring av barnekonvensjonen i norsk lov.

Følgende instanser og organisasjoner ble invitert til å komme med merknader til høringsnotatet:

Departementene
Sametinget

Høyesterett
Borgarting lagmannsrett
Asker og Bærum herredsrett
Eidsvoll sorenskriverembete
Indre Follo herredsrett
Nedre Romerike herredsrett
Nes sorenskriverembete
Oslo byrett
Ytre Follo sorenskriverembete

Barneombudet
Barnevernets utviklingssenter i Midt-Norge
Barnevernets utviklingssenter på Vestlandet
Barnevernets utviklingssenter i Nord-Norge

Barnevernsinstitusjonenes samarbeidsforum	Institutt for menneskerettigheter
Bispedømmerådene	Juridisk rådgivning for kvinner
Datatilsynet	Juss-Buss, Oslo
Fylkesnemndene for sosiale saker	Jussformidlingen i Bergen
Likestillingsombudet	Jusshjelpa i Tromsø
Overformynderier	Kirkens familierådgivning
Regjeringsadvokaten	Kommunenes Sentralforbund
Rikstrygdeverket	Kompetansesenter for likestilling
Sentralkontoret for folkeregistrering	Kontaktutvalget for innvandrere og norske myndigheter
Sivilombudsmannen	Krise- og rådgivningstelefon for menn
Statens ungdoms og adopsjonskontor	Krisesenterbevegelsen i Norge
Statistisk sentralbyrå	Kvinnefronten
Utlendingsdirektoratet	Landsforeningen for barnevernbarn
Fylkesmennene	Landsforeningen for Rettferd for taperne
Universitetet i Bergen	Landsrådet for norske barne- og ungdomsorganisasjoner
Universitetet i Oslo	Landsorganisasjonen i Norge
Universitetet i Tromsø	Lærerorganisasjonene
Universitetet i Trondheim	Møreforskning
Alta kommune	Næringslivets Hovedorganisasjon
Bergen kommune	Nobelinstituttet
Bærum kommune	Norges bondekvinnelag
Kristiansand kommune	Norges forskningsråd
Lyngen kommune	Norges Juristforbund
Narvik kommune	Norges Kvinne- og Familieforbund
Oslo kommune	Norges kvinnesaksforening
Skien kommune	Norges Røde Kors
Stavanger kommune	Norsk Barnevernsamband
Trondheim kommune	Norsk Fosterhjemsforening
Tromsø kommune	Norsk helse- og sosiallederlag
Vefsn kommune	Norsk Kommuneforbund
Adopsjonsforum	Norsk Montessoriforbund
Akademikernes fellesorganisasjon	Norsk organisasjon for asylsøkere
Akademikerne	Norsk Psykologforening
Aksjonsgruppa for barns rett til samvær med foreldre & besteforeldre	Norsk senter for barneforskning (NOSEB)
Aleneforeldreforeningen	Norsk utenrikspolitisk institutt
Amnesty International (norsk avdeling)	Norske Friskolers Forbund
Antirasistisk senter	Norske kvinnelige juristers forening
Barnevernjuridisk forum	Norske kvinners sanitetsforening
Childwatch International – UiO Chr. Michelsens Institutt	Norske Privatskolers Forbund
Det norske menneskerettighetshuset	NOVA (Norsk inst. for forskning på oppvekst, velferd og aldring)
Den norske advokatforening	Offentlige Familievernkontorers organisasjon
Den norske dommerforening	Organisasjonen voksne for barn (tidl. Mental barnehjelp)
Den norske kirkes presteforening	Redd Barna
Den norske lægeforening	Ressurssenter for Pakistanske Barn
Fellesorganisasjonen for barnevernpedagoger, sosialarbeidere og vernepleiere	Rettspolitisk forening
FN-sambandet i Norge	Rådet for høyskoleutdanning i helse- og sosialfag
Foreningen 2 foreldre	Selvhjelp for innvandrere og flyktninger
Funksjonshemmedes fellesorganisasjon	Steinerskolene i Norge
InorAdopt	UNICEF-komiteen i Norge
	Verdens Barn
	Yrkesorganisasjonenes sentralforbund

Departementet har mottatt synspunkter fra følgende instanser:

Barne- og familiedepartementet
 Finansdepartementet
 Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet
 Kommunal- og regionaldepartementet
 Sosial- og helsedepartementet
 Utenriksdepartementet
 Borgarting lagmannsrett
 Trondheim byrett
 Datatilsynet
 Fylkesmannen i Buskerud
 Fylkesmannen i Nordland
 Fylkesmannen i Østfold
 Fylkesmannskollegiet
 Fylkesnemnda for sosiale saker, Buskerud og Vestfold
 Giske overformynderi
 Kirkerådet
 Likestillingsombudet
 Nord-Hålogaland Bispedømmeråd
 Oslo Biskop
 Regjeringsadvokaten
 Rikstrykdeverket
 Statens råd for funksjonshemmede
 Statens ungdoms- og adopsjonskontor
 Statistisk sentralbyrå
 Universitetet i Trondheim
 Utlendingsdirektoratet

Aust-Agder fylkeskommune
 Buskerud fylkeskommune
 Østfold fylkeskommune
 Alta kommune
 Bærum kommune
 Meldal kommune
 Oslo kommune

Aksjonsgruppa for barns rett til samvær med foreldre & besteforeldre
 Aleneforeldreforeningen
 Barneombudet
 Barnevernets utviklingssenter i Midt-Norge
 Den norske advokatforening
 Den norske dommerforening
 Foreningen 2 foreldre
 Forum for barnekonvensjonen
 Funksjonshemmedes fellesorganisasjon
 Juridisk Rådgivning for kvinner
 Juss-Buss, Oslo
 Kommunenes Sentralforbund
 Kristne Friskolers Forbund
 Landsrådet for Norges barne- og ungdomsorganisasjoner
 Landsorganisasjonen i Norge

Lærerforbundet
 Næringslivets Hovedorganisasjon
 Norges Juristforbund
 Norges kvinnesaksforening
 Norges Røde Kors
 Norsk Lærerlag
 Norsk Montessoriforbund
 Redd Barna
 Senter mot etnisk diskriminering
 Steinerskolene i Norge
 Yrkesorganisasjonenes sentralforbund

Blant de høringsinstanser som uttaler seg om spørsmålet om barnekonvensjonen bør inkorporeres i sin helhet i norsk lov eller bare synliggjøres, er det et flertall som ønsker inkorporering. Det er også mange som støtter konklusjonen i høringsnotatet. Nesten alle høringsinstanser som ønsker inkorporering, går inn for at barnekonvensjonen *i tillegg* synliggjøres i lovgivningen. Høringsinstansene er jevnt over positive til de konkrete forslagene til synliggjøring i høringsbrevet. Det blir redegjort nærmere for høringsinstansenes syn i forbindelse med drøftingen av de enkelte spørsmålene.

I høringsnotatet 14. februar ble det bedt om høringsinstansenes syn på om det burde foretas endringer i tvistemålsloven. Det var forutsatt at konkrete forslag skulle utredes videre dersom høringsinstansene var positive. Forslaget om at tvistemålsloven burde endres fikk bred støtte, og departementet sendte derfor konkrete forslag til endringer i tvistemålsloven på en begrenset høring. Høringsnotatet ble sendt ut 4. april 2002 med høringsfrist 16. mai 2002. Høringsnotatet ble sendt til følgende høringsinstanser:

Barne- og familiedepartementet
 Utenriksdepartementet
 Barneombudet
 Regjeringsadvokaten
 Den norske advokatforeningen
 Den norske dommerforening
 Det norske menneskerettighetshuset
 Institutt for menneskerettigheter
 Redd Barna

Følgende høringsinstanser avga høringsuttalelse:
 Barne- og familiedepartementet
 Utenriksdepartementet
 Barneombudet
 Regjeringsadvokaten
 Den norske advokatforeningen
 Redd Barna

Alle høringsinstansene som uttalte seg om spørsmålet var positive til departementets forslag. Det

gjøres nærmere rede for høringsinstansenes kommentarer under kapittel 5.4.2.

Norge ratifiserte 2. oktober 2001 den valgfrie protokollen til FN's barnekonvensjon 25. mai 2000 om salg av barn, barneprositusjon og barnepornografi. Justisdepartementet sendte 6. desember 2002 på høring et forslag om å endre definisjonen av barnepornografi i straffeloven § 204. Bakgrunnen for endringsforslaget var at en slik regel vil oppfylle våre internasjonale forpliktelser bedre, særlig den valgfrie protokollen til FN's barnekonvensjon. Høringen hadde frist 20. januar 2003. Høringsnotatet ble sendt til følgende høringsinstanser:

Barne- og familiedepartementet
Helsedepartementet
Kultur- og kirke departementet
Nærings- og handelsdepartementet
Utenriksdepartementet

Riksadvokaten
Statsadvokatene
Politidirektoratet

Lagmannsrettene
Bergen tingrett
Oslo tingrett
Trondheim tingrett
Domstoladministrasjonen

Den Norske Advokatforening
Den norske Dommerforening
Forsvarergruppen av 1977
Politiets fellesforbund

Barneombudet
Likestillingsombudet
Likestillingssenteret
Redd Barna
JURK
Juss-Buss
KROM
Nasjonalt ressurscenter for seksuelt misbrukte barn
Stine Sofies Stiftelse

Norsk Presseforbund
Norske film- og videoprodusenters Forening

Norske Annonserers Forbund
Norske Fjernsynsselskapers Landsforbund

Følgende høringsinstanser har hatt realitetsmerknader til høringsnotatet:
Barne- og familiedepartementet
Kultur- og kirke departementet
Sosialdepartementet
Utenriksdepartementet

Riksadvokaten
Hedmark og Oppland statsadvokatembeter
Hordaland statsadvokatembeter
Møre og Romsdal, Sogn og Fjordane statsadvokatembeter
Nordland statsadvokatembeter
Oslo statsadvokatembeter
Trøndelag statsadvokatembeter
Politidirektoratet (inkl. uttalelser fra ØKOKRIM, Kripos og Oslo politidistrikt)

Trondheim tingrett

Den Norske Advokatforening
Politiets fellesforbund

Barneombudet
Likestillingsombudet
Redd Barna
JURK
Nasjonalt ressurscenter for seksuelt misbrukte barn
Stine Sofies Stiftelse
Støttesenter mot incest – Oslo og Støtteforeningen for seksuelt misbrukte barn

Følgende instanser har uttalt at de ikke har noen merknader til høringsnotatet:
Helsedepartementet
Sosialdepartementet
Domstoladministrasjonen
Norsk Presseforbund

Et flertall av høringsinstansene som har uttalt seg, er positive til departementets forslag. Kun et fåtall av instansene er skeptiske til å definere barn ut fra en aldersgrense i straffeloven § 204. Høringsinstansenes synspunkter er det gjort nærmere rede for i kapittel 7.

3 Kort oversikt over barnekonvensjonen

Barnekonvensjonen ble vedtatt av FNs generalforsamling 20. november 1989 og ratifisert av Norge 8. januar 1991. Den trådte i kraft for Norge 7. februar 1991. I St.prp. nr 104 (1989–90) om samtykke til ratifikasjon ble det vurdert om norsk rett samsvarte med konvensjonen. Regjeringen anbefalte ratifikasjon med forbehold til artikkel 37 c og artikkel 40.2.b.V. Den endelige beslutningen innebar ratifikasjon med forbehold bare til artikkel 40.2.b.V om overprøving av straffesaker. Dette forbeholdet ble trukket tilbake i 1995 etter at to-instansreformen var gjennomført. I dag er dermed Norge folkerettslig forpliktet til å oppfylle alle bestemmelsene i barnekonvensjonen.

I del I (artikkel 1–41) finner man så vel sivile og politiske som økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter. Disse rettighetene finnes også i de alminnelige menneskerettskonvensjonene (hovedkonvensjonene), men ved at de er tatt inn i barnekonvensjonen tydeliggjøres det at de også gjelder for barn. I tillegg har konvensjonen regler som ivaretar barns særlige behov. Med barn menes personer under 18 år, med mindre den lov som får anvendelse for barnet bestemmer at myndighetsalder nås tidligere (art. 1).

De sivile og politiske rettigheter omfatter bl.a. krav om ikke-diskriminering (art. 2), rett til liv (art. 6), rett til navn, statsborgerskap og identitet (art. 7 og 8), rett til ikke å skilles fra foreldrene med mindre det er til barnets eget beste, og til rettslig overprøving av avgjørelser om å skilles fra foreldrene (art. 9). Videre omhandles rett til ytringsfrihet (art. 13), tanke-, samvittighets- og religionsfrihet (art. 14), forenings- og forsamlingsfrihet (art. 15) og rett til beskyttelse av privatlivet (art. 16). Konvensjonen gir videre barn som er plassert av myndighetene for omsorg, vern eller behandling, rett til periodisk overprøving av behandlingen og alle andre forhold av betydning for barnets plassering (art. 25). Den forbyr tortur, dødsstraff og ulovlig frihetsberøvelse. Dessuten gir den rett til overprøving av frihetsberøvelse (art. 37) og rettssikkerhetsgarantier i forbindelse med straffesaker (art. 40).

Blant de økonomiske, sosiale og kulturelle rettighetene finner man krav om at statene skal gi spesiell beskyttelse til barn som ikke kan være i familiemiljøet (art. 20) og flyktningsbarn (art. 22), aner-

kjenne at funksjonshemmede barn skal ha et fullverdig liv og ha rett til spesiell omsorg (art. 23), anerkjenne barnets rett til den høyest tilgjengelige helsestandard (art. 24), rett til sosial sikkerhet (art. 26), adekvat levestandard (art. 27), utdanning (art. 28 og 29), hvile og fritid (art. 31), beskyttelse mot økonomisk utnyttelse og skadelig arbeid (art. 32), narkotika (art. 33), seksuell utnyttelse og misbruk (art. 34), barnehandel (art. 35) og andre former for skadelig utnyttelse (art. 36).

I en mellomgruppe faller statenes plikt til å oppfordre massemedia til å spre informasjon som barn kan nyttegjøre seg m.m. (art. 17), statens plikt til å sikre at barnets beste er avgjørende ved adopsjon og følge visse regler for å sikre dette (art. 21), og at statene skal iverksette tiltak, herunder sosiale programmer, for å beskytte barn mot fysisk og psykisk vold (art. 19).

Av andre bestemmelser som gjelder ivaretagelse av barns særlige behov, kan nevnes at hensynet til barnets beste skal være et overordnet prinsipp både ved private og offentlige myndigheters behandling av spørsmål som gjelder barn (art. 3), og barnets rett til å bli hørt i alle forhold som angår barnet selv (art. 12),

Den nasjonale gjennomføringen av konvensjonen overvåkes av FNs komité for barnets rettigheter («Barnekomiteen» eller «Komiteen»). Nærmere bestemmelser om komiteens sammensetning og oppgaver finnes i konvensjonens del II (art. 42–45). Konvensjonspartene skal sende inn periodiske rapporter om hvilke tiltak de har iverksatt for å gjennomføre konvensjonens bestemmelser, og om virkningen av disse. Rapportene studeres av Komiteen, som bl.a. kan komme med forslag og generelle anbefalinger. Komiteen skal med to års mellomrom rapportere om sin virksomhet til FNs generalforsamling.

Norge har avgitt to rapporter til Barnekomiteen, den seneste i 1998. Komiteens avsluttende bemerkninger ble mottatt i juni 2000. Neste rapport skal leveres våren 2003.

FNs generalforsamling vedtok 25. mai 2000 to valgfrie protokoller til barnekonvensjonen. Protokollene omhandler henholdsvis barn i væpnet konflikt og salg av barn, barneprositusjon og barnepornografi. Protokollen om salg av barn, barnepros-

titusjon og barnepornografi trådte i kraft 18. januar 2002 og protokollen om barn i væpnet konflikt trådte i kraft 12. februar 2002.

Barnekonvensjonen inneholder flere bestemmelser som skal verne barn mot utnyttelse. Artikkel 34 om statenes plikt til å beskytte barn mot seksuell utnyttelse er her sentral. Den valgfrie protokollen om salg av barn, barneprostitusjon og barnepornografi definerer disse begrepene, og pålegger statene å gjøre en lang rekke handlinger knyttet til salg av barn, barneprostitusjon og barnepornografi straffbare i sin lovgivning.

Barnekonvensjonens aldersgrense for rekruttering og bruk av barn som soldater er 15 år. Etter protokollen om barn i væpnet konflikt skal statene treffe alle nødvendige tiltak for å sikre at personer i deres væpnede styrker som er under 18 år ikke tar direkte del i fiendtligheter. Videre innføres det et forbud mot å tvangsrekruttere personer under 18 år til de væpnede styrker. Når det gjelder frivillig rekruttering, skal statene i det minste øke alders-

grensen til 16 år. Fordi ikke-statlige grupper i stor grad rekrutterer og bruker personer under 18 år som soldater, skal statene også treffe alle gjennomførbare tiltak for å forhindre denne praksisen. Et av tiltakene skal være å kriminalisere slik praksis.

Norge undertegnet begge protokollene i juni 2000. Blant annet for å kunne oppfylle denne protokollen best mulig, fremmes det i proposisjonen her forslag om endring av definisjonen av barnepornografi i straffeloven § 204, se kapittel 7. Protokollen om salg av barn, barneprostitusjon og barnepornografi ble ratifisert av Norge 2. oktober 2001. For å kunne oppfylle bestemmelsene i protokollen om barn i væpnet konflikt, har det vært nødvendig å endre vernepliktsloven, heimevernsloven og straffeloven. Endringene i vernepliktsloven og heimevernsloven ble gjennomført ved lov 19. januar 2001. I Ot.prp. nr. 61 (2002–2002) ble det videre foreslått å endre straffeloven § 104 a. Det vil bli fremmet en stortingsproposisjon om norsk ratifikasjon av tilleggsprotokollen i nær framtid.

4 Hvilken metode bør brukes for å innarbeide barnekonvensjonen i norsk lov?

4.1 Ulike metoder for innarbeiding

4.1.1 Innledning

Når Norge ratifiserer en konvensjon og den har trådt i kraft for Norge, er staten folkerettslig forpliktet til å følge bestemmelsene i konvensjonen.

I Norge følger vi det dualistiske prinsipp. Dette betyr at det må en særskilt gjennomføringsakt til for at konvensjonens regler kan anvendes direkte i norsk rett. Motsetningen er det monistiske prinsipp hvor utgangspunktet er at en konvensjonsforpliktelse kan anvendes direkte uten noen gjennomføringsakt. Selv om Norge følger det dualistiske prinsipp, vil konvensjoner Norge er bundet av være relevante rettskilder med betydelig vekt. Det såkalte presumsjonsprinsippet fører til at norsk lov skal tolkes slik at den på best mulig måte samsvarer med Norges internasjonale forpliktelser. Norske domstoler vil dermed legge betydelig vekt på folkerettslige regler selv om de ikke er gjort til norsk lov. Dersom det skulle oppstå direkte motstrid mellom en norsk regel og en folkerettslig regel som ikke er inkorporert i norsk rett, vil imidlertid norsk lov som hovedregel gå foran.

Folkeretten stiller i utgangspunktet ingen krav til hvordan statene skal sikre at en stats folkerettslige forpliktelser skal overholdes. Det vil være opp til den enkelte stat å vurdere hvordan forpliktelsene skal gjennomføres i nasjonal rett, hvis ikke den aktuelle traktaten selv fastsetter hvilken form for gjennomføring som må foretas. Barnekonvensjonen stiller ikke krav til en spesiell gjennomføringsform, men overlater dette til statene. Det vises til artikkel 4 som fastsetter at statene skal sørge for alle lovgivningsmessige, administrative og øvrige tiltak som er nødvendig for å virkeliggjøre de rettigheter som anerkjennes i konvensjonen. Mens enkelte artikler i henhold til norsk lovgivningspraksis må gjennomføres ved lov, vil andre artikler best gjennomføres ved andre virkemidler, f. eks. ved økonomiske virkemidler.

Den europeiske menneskerettsdomstol i Strasbourg har uttalt at inkorporering er en særlig lojal måte å gjennomføre Den europeiske menneskerettskonvensjonen på. Det er likevel ikke gitt at en spesiell gjennomføringsmetode vil gi det beste re-

sultat, da dette også vil avhenge av en rekke andre faktorer enn den formelle gjennomføringen.

I de avsluttende merknader fra FNs komité for barnets rettigheter til Norges annen rapport om barnekonvensjonen, uttalte komiteen at den var betenkt over at konvensjonens bestemmelser ennå ikke var fullt og helt innarbeidet i norsk rett. Komiteen pekte imidlertid ikke på konkrete konvensjonsbestemmelser som den anså utilstrekkelig gjennomført. Komiteen anbefalte videre norske myndigheter å overveie å inkorporere konvensjonen på tilsvarende måte som andre regionale og internasjonale menneskerettskonvensjoner er inkorporert i menneskerettsloven av 21. mai 1999.

Nedenfor gis det en beskrivelse av de metoder som blir anvendt i Norge for å gjennomføre folkerettslige forpliktelser, og fordeler og ulemper ved de ulike metodene.

4.1.2 Kort beskrivelse av de enkelte innarbeidingsmetoder

Passiv transformasjon (konstatering av rettsharmoni)

Når norske myndigheter vurderer å ratifisere en konvensjon, vil konvensjonen bli gjennomgått for å se om norsk rett er i samsvar med den. Dersom det skulle være motstrid mellom norsk lov og konvensjonens bestemmelser på enkelte punkter, vil enten den aktuelle norske bestemmelse bli endret, eller det vil bli tatt forbehold for den aktuelle konvensjonsbestemmelse. Ofte vil det ikke skje noen innarbeiding utover dette. Konstatering av rettsharmoni, også kalt passiv transformasjon, har vært den vanligste måten å gjennomføre menneskerettskonvensjoner på i norsk rett. Også barnekonvensjonen ble gjennomført ved passiv transformasjon.

Inkorporasjon

Inkorporasjon innebærer at det treffes et formelt vedtak, typisk i lovs eller forskrifts form, om at en konvensjon skal gjelde som norsk lov eller forskrift. Traktaten blir da direkte anvendelig og skal fortolkes etter folkerettslige tolkningsprinsipper. At en konvensjon blir inkorporert, medfører ikke i seg

selv at den går foran annen nasjonal lovgivning. Hvordan en eventuell motstrid mellom en inkorporert konvensjon og annen norsk lovgivning skal avgjøres, må vurderes etter de alminnelige norske tolkningsprinsipper.

Menneskerettsloven (lov 21. mai 1999 nr. 30 om styrking av menneskerettighetenes stilling i norsk rett) er et eksempel på en lov som inkorporerer menneskerettskonvensjoner. Her fastslås det også at de inkorporerte konvensjonene går foran bestemmelser i annen lovgivning ved en eventuell motstrid.

Sektormonisme

Med sektormonisme menes at folkerettslige forpliktelser gjøres til norsk lov på et avgrenset saksområde. Denne metoden er brukt bl.a. på straffeprosessens område, hvor straffeprosessloven § 4 fastslår at loven gjelder med de begrensninger som følger av folkeretten og overenskomst med fremmed stat. En slik bestemmelse gjør at lovens øvrige regler ikke kan anvendes i strid med konvensjonen, men medfører ikke at konvensjonen utgjør en selvstendig hjemmel der legalitetsprinsippet etter norsk rett gjør det påkrevd med lovhjemmel. Også tvangsfullbyrdsloven, straffeloven, tvistemålsloven og utlendingsloven har bestemmelser som svarer til eller ligner straffeprosessloven § 4. Barnekonvensjonens bestemmelser vil altså allerede i dag i stor grad bli anvendt som norsk lov innenfor disse områdene.

Hel aktiv transformasjon

Med hel aktiv transformasjon menes at det vedtas en lov som gjengir, i mer eller mindre bearbeidet form, de materielle bestemmelsene i den aktuelle konvensjon. Gjengivelsen skjer da på norsk. Det finnes ingen eksempler på hel aktiv transformasjon i norsk rett på menneskerettighetenes område.

Delvis aktiv transformasjon – synliggjøring

Med delvis aktiv transformasjon, eller såkalt synliggjøring, menes at man vedtar lovbestemmelser som gjengir, i mer eller mindre bearbeidet form, en konvensjons bestemmelser i de enkelte lover der de naturlig hører hjemme. Denne metoden medfører f.eks. at barnekonvensjonens bestemmelser som angår barnevern, innarbeides i barnevernlovgivningen, bestemmelser om adopsjon innarbeides i adopsjonslovgivningen osv. Enkelte artikler, som gjelder flere saksområder, vil det være naturlig å innarbeide i flere lover. Andre artikler kan anses

som uegnede for en slik innarbeiding, og vil derfor ikke bli synliggjort i lovgivningen.

4.1.3 Fordeler og ulemper ved de forskjellige innarbeidingsmetoder

4.1.3.1 Innledning

Som nevnt foran nøyer norske myndigheter seg ofte med å konstatere at det ikke foreligger motstrid mellom norsk rett og konvensjonen før ratifikasjon. Dette var også tilfelle med barnekonvensjonen. Konstatering av rettsharmoni eller passiv transformasjon er i de fleste tilfeller tilstrekkelig til å oppfylle våre internasjonale forpliktelser. På denne måten kan Norge ratifisere den aktuelle konvensjonen tidlig i prosessen og dermed bidra til at konvensjonen raskere trer i kraft. Den passive transformasjonen kan eventuelt i ettertid suppleres med aktiv innarbeiding, det vil si inkorporsasjon, hel aktiv transformasjon og/eller delvis aktiv transformasjon.

En fordel med en aktiv innarbeiding av konvensjoner er at dette vil gi en bedre signaleffekt. Dette gjelder både internt i Norge og overfor andre land. Ved at en konvensjon blir aktivt innarbeidet i norsk lov, vil den kunne få økt oppmerksomhet og økt status, noe som også kan føre til at den får større gjennomslag når andre strømninger i samfunnet kommer i konflikt med konvensjonen. Overfor andre stater vil en aktiv innarbeiding vise at vi tar konvensjonen alvorlig. Det kan også være lettere å stille krav til andre stater om at de tar menneskerettighetene og andre konvensjonsforpliktelser alvorlig, når vi selv har tatt aktive skritt for å sørge for at de blir overholdt i eget land. Det er ofte vanskelig å forklare i utlandet at konvensjonene er en relevant og tungtveiende rettskilde i Norge, selv om de ikke er aktivt innarbeidet i norsk lov.

En aktiv innarbeiding vil også kunne føre til økt kunnskap om konvensjonene, ved at de blir gjenstand for en lovgivningsprosess. Kunnskapsnivået vil imidlertid ikke bare avhenge av om konvensjonen blir innarbeidet eller ikke, men også av hvilke andre virkemidler som benyttes, så som rundskriv, undervisning m.m.

Økt kunnskap om konvensjonene vil også kunne medføre en mer lojal etterlevelse av konvensjonen.

4.1.3.2 Fordeler og ulemper ved inkorporasjon

Inkorporasjon av en konvensjon er den innarbeidingsmetoden som gir den beste signaleffekten, i alle fall overfor andre stater og internasjonale orga-

nisasjoner. Denne metoden anses ofte som den mest lojale måten å innarbeide konvensjoner på. Ved å inkorporere konvensjonen vises tydelig at konvensjonen er direkte anvendelig i norsk rett.

Hvor sterk signaleffekten er, vil imidlertid avhenge av hvilken vekt den inkorporerte konvensjonen har i forhold til annen lovgivning. Inkorporeres konvensjonen slik at den har forrang foran annen lovgivning, vil signaleffekten være større enn om den inkorporeres uten en slik forrangsregel.

Inkorporasjon vil også føre til at konvensjonen får en sterkere formell rettslig stilling i norsk rett, ved at den kan anvendes direkte som lov. Stillingen blir ekstra sterk dersom den inkorporeres med forrang foran annen norsk lovgivning. I praksis vil imidlertid forskjellen neppe være så stor mellom inkorporasjon og andre innarbeidingsmetoder som dette kan gi inntrykk av, da domstolene i alle tilfelle vil anvende presumsjonsprinsippet for å tolke norsk lov slik at den samsvarer med konvensjonen. Det er bare dersom det oppstår direkte motstrid mellom den inkorporerte loven og annen norsk lovgivning at konvensjonens formelle stilling får direkte betydning.

Inkorporasjon sikrer større formell rettsenhet mellom statene, ved at det er konvensjonen i sin originale form som blir inkorporert. Den reelle rettsenhet vil likevel avhenge av om de enkelte stater har supplerende regler på de områder som konvensjonen regulerer, og av om statene følger en felles praksis ved anvendelsen av konvensjonens regler internt. I hvilken grad staten følger en felles praksis, vil også avhenge av hvordan statenes etterlevelse av konvensjonen kontrolleres. Dersom det finnes en sterk internasjonal overvåkningsmekanisme, vil dette bidra til en sterkere rettsenhet. Inkorporasjon vil også mer enn andre innarbeidingsmetoder legge til rette for at norsk rett utvikles i takt med den internasjonale utviklingen. Inkorporasjon vil dermed være særlig egnet for konvensjoner som har som intensjon å sikre rettsenhet mellom stater, og som har en sterk overvåkingsmekanisme som presiserer og utvikler bestemmelsene i konvensjonen.

Regelverkets tilgjengelighet for brukerne ved inkorporasjon er i en viss grad avhengig av brukers behov og situasjon. Det er i første rekke offentlige myndigheter som er ansvarlig for at konvensjonens bestemmelser etterleves i praksis. Ofte vil dette være sektormyndigheter, for eksempel helse- eller skolevesen, hvor virksomheten reguleres av sektorlovgivning. Inkorporering av en konvensjon som har bestemmelser som overlapper sektorlovgivningen vil føre til at disse myndighetene i større grad vil måtte forholde seg til flere lover som regu-

lerer det samme, og som til dels kan være vanskelig å samsvarstolke. Dette vil gjøre regelverket mindre tilgjengelig og brukervennelig. For brukere som ønsker et helhetsperspektiv, vil imidlertid inkorporasjon gi en bedre tilgjengelighet. Samtidig vil inkorporering gi brukeren klarhet i hvilke bestemmelser som har sin opprinnelse i menneskerettskonvensjoner.

Inkorporasjon medfører at konvensjonene blir gjeldende som norsk lov på originalspråkene. Kunnskaper i verdensspråkene er varierende blant befolkningen, men det kan ikke være tvil om at norsk lovspråk er det mest brukervennlige. Dette kan avhjelpest ved at en norsk oversettelse av konvensjonen trykkes i lovsamlingen, men det vil uansett være originalversjonen som er gjeldende rett. Dessto lenger man går i å inkorporere konvensjoner, dessto mer fjerner man seg imidlertid fra prinsippet om norsk lovspråk.

Det er også en fare for at inkorporasjon kan føre til for store forventninger om hvilke rettigheter som kan utledes av konvensjonene. Ordlyden i konvensjonene kan av og til gi inntrykk av at konvensjonene gir sterkere rettigheter enn det som egentlig er tilfellet. Dette er lettere å unngå ved at teksten tilpasses norsk lovgivningstradisjoner og innpasses i norsk lovgivning.

Også forholdet til de ikke-inkorporerte konvensjonene kan tilsi at man viser varsomhet i utvelgelsen av hvilke konvensjoner som skal inkorporeres i norsk rett. Inkorporasjon av en konvensjon vil ikke formelt sett føre til at ikke-inkorporerte konvensjoners stilling svekkes, jf. menneskerettsloven § 1. Jo flere konvensjoner som blir inkorporert, jo mer nærliggende blir det imidlertid å legge større vekt på at noen konvensjoner ikke nevnes.

4.1.3.3 *Fordeler og ulemper ved hel aktiv transformasjon*

Signaleffekten anses å være betydelig også ved at hele konvensjonen transformeres til norsk rett, men vil være svakere enn ved inkorporasjon.

En slik metode vil også kunne føre til større tilgjengelighet for brukerne enn inkorporasjon fordi loven vil bli vedtatt på norsk, og fordi lovgiver kan foreta enkelte justeringer i teksten for å tilpasse den til norsk lovgivningstradisjon og lovspråk. Konvensjonen i originalspråk vil imidlertid fremdeles være en relevant rettskilde med betydelig vekt ved tolkningen av loven. Hel aktiv transformasjon vil, på samme måte som inkorporasjon, føre til at rettsanvenderen må forholde seg til flere lover som omhandler samme forhold.

Hel aktiv transformasjon kan føre til at det blir

vanskeligere å utvikle norsk rett i samsvar med utvikling av internasjonal rett, da rettsutviklingen kan føre til at ordlyden i den loven som transformerer konvensjonen, ikke lenger er i samsvar med konvensjonen slik den senere er blitt tolket. En må imidlertid huske at presumsjonsprinsippet vil føre til at loven så vidt mulig skal tolkes slik at Norges konvensjonsforpliktelser oppfylles. Det vil dermed bare være hvis det oppstår direkte motstrid mellom konvensjonen slik den er transformert og konvensjonen i originalversjon, at konvensjonen må vike.

Hel aktiv transformasjon har noen av de samme ulemper som inkorporasjon, bl.a. at rettsanvendere må forholde seg til et fragmentarisk lovverk, uten at det innebærer fordelene med inkorporasjon som bl.a. rettsharmoni mellom stater og den sterkeste signaleffekt utad.

4.1.3.4 Fordeler og ulemper ved delvis aktiv transformasjon (synliggjøring)

En fordel ved å bruke synliggjøring som innarbeidingsmetode, er at de relevante konvensjonsbestemmelser gjøres mer tilgjengelige for brukerne ved at bestemmelsene blir innarbeidet i den lovgivning de naturlig hører hjemme. Dette vil gjøre regelverket mer brukervennlig, noe som bidrar til bedre etterlevelse av konvensjonsbestemmelsene. Dette gjelder særlig for innarbeiding av konvensjonsbestemmelser som anvendes av andre enn jurister. En ulempe er imidlertid at konvensjonens helhetsperspektiv kan gå tapt, noe som vil være en ulempe for de brukerne som ønsker en helhetlig oversikt over barns rettigheter.

Ved denne innarbeidingsformen vil en også kunne tilpasse konvensjonen til norsk lovspråk og lovgivningstradisjon og presisere mer vage konvensjonsbestemmelser, noe som øker tilgjengeligheten og brukervennligheten både for rettsanvenderne og for befolkningen for øvrig.

Også innarbeiding av en konvensjon ved synliggjøring vil ha en signaleffekt så vel overfor utlandet som internt. Det må imidlertid antas at signaleffektene mindre enn ved inkorporasjon.

Synliggjøring som innarbeidingsmetode er arbeidskrevende for forvaltningen, i det all relevant lovgivning må undergis en grundigere vurdering enn ved inkorporasjon, hel aktiv transformasjon eller passiv transformasjon. På den annen side vil en gjennom en slik innarbeidingsmetode lettere kunne oppdage uoverensstemmelser eller inkonsistens mellom konvensjonen og norsk rett og forebygge merarbeid ved senere tvister om rettsanvendelsen.

Synliggjøring av konvensjoner vil i mindre grad enn inkorporasjon føre til rettsenhet mellom state-

ne, selv om også synliggjøring vil føre til at norsk rett kommer nærmere konvensjonenes ordlyd enn ved passiv transformasjon. Sammenlignet med inkorporasjon legger metoden ikke så sterkt til rette for at norsk rett endrer seg automatisk i takt med den internasjonale utviklingen. Synliggjøringen stiller derfor større krav til at lovgiverne følger utviklingen enn inkorporasjon. En viss utvikling vil likevel domstolene kunne foreta gjennom alminnelige tolkningsprinsipper, særlig presumsjonsprinsippet.

4.1.3.5 Særlig om forholdet mellom lovgiverne og domstolene

Ved inkorporasjon innarbeides konvensjonen i norsk rett på originalspråkene. Konvensjonen skal tolkes etter folkerettslige tolkningsprinsipper. Denne tolkingen vil det i stor grad være opp til den enkelte rettsanvender, og i siste instans domstolene, å foreta. Ved hel eller delvis transformasjon vil det i første rekke være lovgiver som gjennomfører konvensjonsbestemmelsene, og lovgiver vil i denne prosessen kunne legge føringer for hvordan konvensjonen skal tolkes. Det kan derfor hevdes at inkorporasjon av en konvensjon fører til større innflytelse for domstolene på bekostning av lovgiverne enn det transformasjon vil gjøre. Særlig gjelder dette dersom den inkorporerte konvensjonen gis forrang foran annen norsk lovgivning.

Hvor klare rettigheter som kan utledes av en konvensjonsbestemmelse varierer. Mens enkelte bestemmelser gir klare og presise rettigheter, er andre mer formålspregede og vage, og åpner for flere mulige gjennomføringsalternativer. I monistiske rettssystemer løses ofte denne problemstillingen med doktrinen om at bare «selvkraftige» traktatbestemmelser kan prøves av domstolene, (nærmere om dette begrepet i kapittel 4.2.1.) Det norske dualistiske rettssystem har liten erfaring med å løse slike spørsmål, men departementet antar at norske domstoler vil være varsomme med å overprøve lovgivers tolkning av konvensjonen, så lenge de norske lovbestemmelsene bygger på en forsvarlig tolkning av de relevante konvensjonsbestemmelsene. Særlig gjelder dette hvis det dreier seg om bestemmelser som i seg selv er vage, dersom lovbestemmelsen bygger på verdiprioriteringer, og lovgiver har vurdert forholdet til konvensjonen og lagt til grunn at det ikke foreligger motstrid.

4.2 Fremmed rett

4.2.1 Innledning

Når man skal beskrive barnekonvensjonens status i

ulike fremmede rettssystemer, kan man gjøre et hovedskille mellom stater som har et *monistisk* system og stater som har et *dualistisk* system.

Når borgerne i en stat kan gjøre gjeldende rettigheter eller plikter direkte på grunnlag av en ratifisert traktat, uten at traktaten er gjennomført i intern rett gjennom lovgivning eller administrative beslutninger, sier vi at traktaten har *direkte virkning* eller at staten har et *monistisk* system.

Motsetningen er et *dualistisk* system, som innebærer at en traktat må gjennomføres i intern rett for at det skal oppstå rettigheter eller plikter for borgerne. Som nevnt foran bygger den norske statsforfatningen på et dualistisk prinsipp.

Det er imidlertid ingen skarp grense mellom monisme og dualisme. I stater som bygger på et dualistisk prinsipp, vil ofte folkeretten (traktater og folkerettslig sedvanerett) være en *tolkningsfaktor* når man fastlegger hva som er gjeldende intern rett. Jo større vekt man legger på folkeretten i tolkningen, dess nærmere ligger man opp til et monistisk system. Forskjellen viser seg likevel når det foreligger motstrid mellom folkeretten og intern rett som er for sterk til at den lar seg tolke bort. Lovgiveren har kanskje *bevisst* valgt en annen løsning i den interne retten enn det som følger av folkeretten. Et dualistisk system kjennetegnes ved at den interne retten i slike tilfeller gis forrang foran folkeretten.

I monistiske systemer har folkeretten direkte virkning i intern rett. Den anses som en integrert del av intern rett. Innenfor et monistisk system kan det imidlertid tenkes ulike prinsipper for hvilken *trinnhøyde* eller *rang* en folkerettsregel har i forhold til regler som bygger på interne rettsakter. Spørsmålet oppstår når interne rettsakter står i motstrid med en folkerettsregel. Hvis det er slik at folkerettsregelen bare står på lik linje med nasjonale lover, eller kanskje til og med står tilbake for lover, vil ikke gjennomslagskraften til folkerettsregelen nødvendigvis være større enn i et dualistisk system der folkeretten anerkjennes som tolkningsfaktor. Ofte gir imidlertid stater med monistiske systemer folkeretten *forrang* foran nasjonal lovgivning. Spørsmålet om trinnhøyde får også betydning i dualistiske systemer. Når stater med dualistiske systemer inkorporerer en traktat, kan det variere hvilken trinnhøyde den inkorporerte traktaten gis i intern rett.

I de fleste monistiske systemer gjør man et skille mellom traktatbestemmelser som er *selvkraftige* («self-executing») og traktatbestemmelser som ikke er det, slik at det bare er selvkraftige bestemmelser som har direkte virkning. Med selvkraftig menes bestemmelser som er *egnet* til å bli anvendt

som selvstendig rettslig grunnlag for løsning av konkrete tvister som verserer for domstoler eller andre rettsanvendende myndigheter. Den nærmere definisjon av begrepet varierer noe mellom de ulike monistiske systemene. Det generelle trekket er at en selvkraftig bestemmelse må være tilstrekkelig presis og fullstendig til at rettsanvendere er i stand til å konkretisere de plikter og rettigheter traktatbestemmelsen skaper. Den må ikke bære preg av å være en «programerklæring». Hvis det f.eks. heter at «Avtalepartene skal arbeide for...» en eller annen målsetting, vil implementeringen av dette ofte forutsette en rekke mer eller mindre politiske valg mellom ulike løsninger. I så fall blir det vanskelig eller umulig for en rettsanvender å utlede konkrete rettigheter eller plikter direkte på grunnlag av traktatbestemmelsen.

Nedenfor gis det en oversikt over barnekonvensjonens status i ulike staters rettssystemer. Opplysningene er innhentet gjennom de enkelte staters utenriksdepartementer. Det er dessuten hentet en del informasjon fra betenkningen «Inkorporering af menneskerettighedskonventioner i dansk ret», betænkning nr. 1407 København 2001, avgitt av det danske «Inkorporeringsudvalget» høsten 2001. I tillegg har departementet i noen grad undersøkt rapportene fra barnekonvensjonens medlemsland til FN-komiteen, som er tilgjengelig over FNs nettsider.

Alle de statene som blir omtalt nedenfor, har ratifisert barnekonvensjonen.

4.2.2 Barnekonvensjonens status i de nordiske land

I likhet med Norge har de andre nordiske landene dualistiske systemer. Traktater har ikke direkte virkning i intern rett. De nordiske landene opererer i det vesentlige med de samme prinsipper når det gjelder folkerettens betydning i intern rett: Så langt det lar seg gjøre tolker man den interne retten slik at den er i samsvar med folkerettslige forpliktelser. Intern rett presumeres å være i samsvar med folkeretten.

4.2.2.1 Danmark

Danmark inkorporerte den europeiske menneskerettskonvensjon i dansk lov i 1992. For øvrig er ingen andre menneskerettskonvensjoner inkorporert i dansk lov.

Spørsmålet om inkorporering av FNs seks mest sentrale menneskerettskonvensjoner er imidlertid under vurdering. I oktober 2001 avga et utvalg en betenkning om spørsmålet (se punkt 4.2.1 foran),

hvor det ble foreslått at FNs konvensjon om sivile og politiske rettigheter, FNs rasediskrimineringskonvensjon og FNs torturkonvensjon skulle inkorporeres i dansk lov. Utvalget foreslo imidlertid ikke å inkorporere FNs barnekonvensjon, FNs kvinnekonvensjon og FNs konvensjon om økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter.

I vurderingen av hvilke konvensjoner som skulle inkorporeres, la utvalget særlig vekt på at konvensjonen måtte være *sentral* og at den måtte være *egnet* for inkorporering. I vurderingen av om en konvensjon var egnet for inkorporering la utvalget for det første vekt på om bestemmelsene måtte anses som selvkraftige. Utvalget la også vekt på om det var etablert kontroll- og håndhevingsorganer som hadde mulighet til å fortolke og anvende konvensjonen i praksis, og om det i så fall faktisk fantes praksis fra slike organer som presiserte innholdet i og omfanget av konvensjonsbestemmelsene.

Videre mente utvalget at man måtte legge en viss vekt på om det dreide seg om en konvensjon som ofte ble påberopt for domstoler eller andre rettsanvendende myndigheter. En inkorporering synes da å avspeile et praktisk behov. Utvalget presiserte imidlertid at man ikke kunne trekke den motsatte slutning. Hvis en konvensjon sjelden ble påberopt, kunne det skyldes manglende kunnskap om konvensjonen, og ikke nødvendigvis at konvensjonen ikke hadde praktisk betydning.

Når det gjaldt barnekonvensjonen, viste utvalget til at konvensjonen inneholdt mange vage bestemmelser som hadde preg av å være «programerklæringer» (bl.a. artiklene 18 nr. 3, 19, 22, 33 og 34). Etter utvalgets oppfatning var dette bestemmelser som ikke var selvkraftige, men som la opp til vurderinger og valg som burde gjøres av lovgiverne. (Utvalget presiserte imidlertid at konvensjonen *også* inneholdt flere klare og presise bestemmelser som nok kunne regnes som selvkraftige, bl.a. artiklene 2 (forbudet mot diskriminering), 7 (barnet skal registreres umiddelbart etter fødselen og har rett til et navn og rett til å oppnå statsborgerskap) og 38 nr. 3 (forbud mot å rekruttere barn under 15 år til væpnede styrker).)

Utvalget la dessuten stor vekt på at det ikke var opprettet noen individuell klageadgang, og at Barnekomiteen hittil ikke hadde kommet med generelle anbefalinger om tolkningen av de materielle rettighetsbestemmelsene. Det betydde at det på det nåværende tidspunktet ikke fantes tilstrekkelige tolkningsbidrag til å presisere bestemmelsenes innhold og omfang, noe som gjør det vanskelig for domstoler og andre rettsanvendende myndigheter å anvende konvensjonen direkte. Utvalget påpekte imidlertid at dette kan endre seg med tiden, slik at

det på et senere tidspunkt vil være grunnlag for inkorporering, f.eks. hvis det blir etablert en individuell klageadgang og det i den forbindelse utvikler seg praksis om fortolkningen.

4.2.2.2 Finland

I Finland er det vanlig at alle internasjonale konvensjoner av en viss betydning inkorporeres i finsk lov, enten gjennom et lovvedtak av Riksdagen, eller gjennom en bekjentgjørelse av Presidenten. Barnekonvensjonen er inkorporert ved lovvedtak, i likhet med den europeiske menneskerettskonvensjon, FN-konvensjonen om sivile og politiske rettigheter, FNs torturkonvensjon og FNs kvinnekonvensjon. FN-konvensjonen om økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter og FNs rasediskrimineringskonvensjon er inkorporert ved bekjentgjørelse.

Barnekonvensjonen gjelder dermed som finsk lov, men er ikke gitt forrang foran annen finsk lovgivning. Dersom det skulle oppstå motstrid mellom barnekonvensjonen og annen finsk lovgivning, vil konflikten måtte løses ut fra alminnelige finske tolkningsprinsipper. Barnekonvensjonen er i liten grad blitt påberopt for finske domstoler.

4.2.2.3 Island

Island har inkorporert den europeiske menneskerettskonvensjon ved lov nr. 62: 1994. Island har ikke inkorporert andre menneskerettskonvensjoner, heller ikke FNs barnekonvensjon.

4.2.2.4 Sverige

Sverige har inkorporert den europeiske menneskerettskonvensjon i svensk lov ved lov nr. 1994: 1219 som trådte i kraft 1. januar 1995. Konvensjonen har forrang foran annen svensk lovgivning, men bare dersom uoverensstemmelsen mellom den europeiske menneskerettskonvensjon og annen lovgivning er åpenbar.

Det utvalget som forberedte loven som inkorporerte den europeiske menneskerettskonvensjon i Sverige, begrunnet valget om bare å inkorporere den europeiske menneskerettskonvensjon med at denne konvensjonen skiller seg fra andre menneskerettskonvensjoner på flere måter. De viste til at den europeiske menneskerettskonvensjon er utpregget juridisk, og at den gir materielle rettigheter for den enkelte som kan prøves for en domstol. Videre egner den seg godt til å bli anvendt direkte i intern rett fordi de ganske allmenne bestemmelsene i konvensjonen er blitt konkretisert gjennom Den europeiske menneskerettsdomstolens praksis.

Sverige har ingen planer om å inkorporere FNs barnekonvensjon.

4.2.3 Barnekonvensjonens stilling i enkelte andre stater

Blant de andre statene departementet har mottatt informasjon om, har *Irland, Italia, Tyskland, Storbritannia, Canada, Australia* og *New Zealand* dualistiske systemer som mer eller mindre tilsvare det norske systemet. For de fleste av disse statene er det opplyst at folkeretten anses som en viktig rettskildefaktor ved tolkingen av intern rett. Storbritannia og Canada synes å operere med et lignende premissjonsprinsipp som i norsk rett.

I *Italia* er alle de seks mest sentrale FN-konvensjonene inkorporert i italiensk lov, og er dermed i sin helhet direkte anvendelig i intern rett. Konvensjonsbestemmelsene er imidlertid ikke gitt noen særlig forrang foran annen lovgivning. Eventuell konflikt mellom konvensjonsbestemmelsene og annen lov blir løst på samme måte som ved konflikt mellom andre lover. Det er ikke opplyst om konkrete eksempler der rettsspørsmål er avgjort på grunnlag av konvensjonen.

I *Irland* er verken den europeiske menneskerettskonvensjon eller noen av FNs menneskerettskonvensjoner inkorporert. Regjeringen overveier for tiden å inkorporere den europeiske menneskerettskonvensjon. Det er ikke tatt stilling til om konvensjonen skal gjennomføres på forfatningsnivå eller på lovnivå. *Storbritannia* har inkorporert den europeiske menneskerettskonvensjon, men ingen andre menneskerettskonvensjoner. I den britiske inkorporeringsloven er det for øvrig bestemt at i tilfelle motstrid mellom konvensjonen og nasjonale lover, skal domstolene legge nasjonal lov til grunn. Den europeiske menneskerettskonvensjon er altså inkorporert med lavere rang enn lov.

Fra *canadisk* side er det opplyst at det er lite sannsynlig at barnekonvensjonen vil bli inkorporert.

For *Australia* og *New Zealands* del er det ikke opplyst om noen planer om å inkorporere barnekonvensjonen. Strategien er å bringe nasjonal lovgivning i samsvar med konvensjonen.

I *Tyskland* reguleres forholdet mellom folkeretten og tysk rett gjennom såkalte konvensjonslover. Når forbundsdagen vedtar en konvensjonslov, vil denne både gi det nødvendige samtykke til ratifikasjon, og gi konvensjonen direkte anvendelse i tysk rett. En konvensjon som ikke er vedtatt gjennom en konvensjonslov, vil ikke ha noen rettsvirkning i tysk rett, men vil likevel være folkerettslig bindende dersom den er ratifisert.

Alle de seks mest sentrale FN-konvensjonene er gjennomført i tysk rett gjennom konvensjonslover. Konvensjonene har samme rang som annen tysk lovgivning.

I *Østerrike* har man et system som både har dualistiske og monistiske trekk. I forbindelse med godkjenning av en traktat, kan Parlamentet beslutte at traktaten må inkorporeres ved egen lov. Hvis Parlamentet avgir en slik erklæring, betyr det at traktaten ikke har direkte virkning i intern rett (dualisme). Beslutningen kan karakteriseres som et inkorporeringsforbehold. Tas det ikke slikt forbehold, er derimot traktaten direkte anvendelig i intern rett (monisme). I forhold til barnekonvensjonen er det tatt inkorporeringsforbehold. Barnekonvensjonen har derfor ikke direkte virkning i østerriksk intern rett, i likhet med FNs kvinnediskrimineringskonvensjon, FNs konvensjon om sivile og politiske rettigheter og FNs konvensjon om økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter. Til sammenligning kan det nevnes at den europeiske menneskerettskonvensjon, FNs torturkonvensjon og FNs rasediskrimineringskonvensjon har direkte virkning med konstitusjonell rang i Østerrike.

Belgia, Frankrike, Nederland, Luxembourg, Polen, Portugal, Spania og *Sveits* har alle monistiske systemer. I disse statene blir konvensjoner som er ratifisert og publisert på bestemte måter, umiddelbart en integrert del av nasjonal rett. Alle disse statene har ratifisert barnekonvensjonen (fra Sveits' side med fem reservasjoner), og konvensjonen er dermed en del av den interne retten i statene.

I *Polen* skiller man mellom ulike typer konvensjoner. For å kunne ratifisere konvensjoner som omhandler temaer som er opplistet i artikkel 89 nr. 1 i den polske konstitusjonen, må Parlamentet først samtykke til dette i lovs form. Artikkel 89 nr. 1 nevner blant annet konvensjoner om borgerrettigheter og -plikter. Slike konvensjoner, herunder barnekonvensjonen, blir en del av intern rett med forrang foran andre lover når de er ratifisert og kunngjort. I forhold til barnekonvensjonen og andre konvensjoner som faller inn under artikkel 89 nr. 1 i Konstitusjonen, kan m.a.o. det polske systemet betegnes som monistisk.

Også i *Tsjekkia* skiller man mellom ulike typer konvensjoner. Menneskerettighetskonvensjoner, herunder barnekonvensjonen, er i følge konstitusjonen direkte bindende i intern rett med forrang foran lover så snart de er ratifisert og kunngjort. Det er uenighet i Tsjekkia om menneskerettskonvensjoner rangerer likt med konstitusjonelle regler eller om de rangerer mellom lover og konstitusjonelle regler. I den sammenheng kan det nevnes at det ved ratifisering av menneskerettskonvensjoner

er samme krav til godkjennelse fra Parlamentet som ved vedtakelse av konstitusjonelle lover. For øvrig er det opplyst at skillet mellom menneskerettskonvensjoner og andre konvensjoner snart vil bli opphevet gjennom en endring av konstitusjonen. I fremtiden vil alle konvensjoner som er ratifisert og kunngjort være en del av tsjekkisk intern rett.

I monistiske stater vil det bare være de bestemmelsene som anses som selvkraftige som har direkte virkning i nasjonal rett. Hvilke bestemmelser som anses som selvkraftige varierer fra stat til stat. Mens *tsjekkiske* myndigheter uttaler at alle de substansielle bestemmelsene antakelig er direkte anvendelige, synes *Belgia* å innta en atskillig mer restriktiv linje. Etter det vi har fått opplyst, har belgisk høyesterett (Cour de Cassation) lagt til grunn at artiklene 3, 4, 12, 25 og 26 i barnekonvensjonen *ikke* har direkte virkning.

I *Frankrike* er det uenighet om hvorvidt bestemmelsene i barnekonvensjonen er av en slik karakter at de kan ha direkte virkning. *La Cour de Cassation* har avvist dette og anser at barnekonvensjonen bare pålegger statene forpliktelser overfor hverandre. *Le Conseil d'Etat* har et mer nyansert syn ved at den foretar en konkret vurdering av de enkelte bestemmelsene i konvensjonen. Den har anerkjent direkte virkning for artikkel 3 nr. 1 (hensynet til barnets beste) og artikkel 16 (beskyttelse av privatliv, familieliv og korrespondanse). På den annen side har den avvist direkte virkning for artikkel 2 nr. 1 og nr. 2 (diskrimineringsforbudet).

I *Sveits* har den føderale domstolen fastslått at artikkel 7 og artikkel 12 er selvkraftige.

I alle de monistiske statene synes det som om konvensjonsbestemmelser som anses som selvkraftige har forrang foran annen nasjonal lovgivning.

4.3 Vurdering av barnekonvensjonen

4.3.1 Tidligere vurderinger

Utvalget som utredet menneskerettsloven vurderte hvorvidt barnekonvensjonen skulle inkorporeres, og konkluderte med at dette ikke burde gjøres. Det vises til NOU 1993: 18 s. 135 og 161–165. Utvalget konkluderte som kjent med at bare Den europeiske menneskerettskonvensjon (EMK), og FN-konvensjonen om henholdsvis økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter (ØSK) og om sivile og politiske rettigheter (SP), skulle inkorporeres. De to FN-konvensjonene regulerer i bindende form de rettighetene som ble nedfelt i FNs menneskerettserklæ-

ring. Den europeiske menneskerettskonvensjon er den mest sentrale regionale konvensjonen, og dekker i hovedsak det samme område som SP. Utvalget la vekt på at selv om enkelte andre konvensjoner, herunder barnekonvensjonen, måtte anses som sentrale innenfor det område de regulerer, framtrer de likevel som en særregulering eller utdyping av de rettigheter som allerede er beskyttet i de generelle konvensjonene. Det ble lagt vekt på at det kunne være vanskelig å forsvare hvorfor noen, men ikke andre sentrale menneskerettskonvensjoner skulle være med, og at en inkorporasjon av de tre mest sentrale konvensjonene ville stille alle andre konvensjoner likt. Utvalget utelukket imidlertid ikke at nye vurderinger kunne føre til at også en eller flere andre sentrale menneskerettskonvensjoner kunne inkorporeres på et senere tidspunkt.

Regjeringen var enig med utvalget og flertallet av høringsinstansene i at man på det tidspunktet burde begrense seg til å inkorporere de tre hovedkonvensjonene. Det ble særlig lagt vekt på at en inkorporasjon av en eller flere andre konvensjoner ville føre til vanskelige avgrensningsspørsmål. Regjeringen omtalte spesielt barnekonvensjonen og uttalte at barnekonvensjonen ikke kunne anses som en hovedkonvensjon selv om den gjaldt et bredt spekter av rettigheter og gjaldt for alle mennesker i en viss periode av livet. Regjeringen mente imidlertid likevel at barnekonvensjonen sto i en særlig stilling, og ville derfor komme tilbake til spørsmålet om innarbeiding av barnekonvensjonen, se Ot.prp. nr. 3 (1998–99) s. 30.

Justiskomiteens vurdering av problemstillingen finnes i Innst. O. nr. 51 (1998–99). Justiskomiteen delte seg i et mindretall og et flertall. Mindretallet sluttet seg til regjeringens vurdering av at loven i første omgang bare burde omfatte de mest grunnleggende menneskerettskonvensjonene som omfatter alle mennesker. Flertallet mente derimot at enkelte andre konvensjoner peker seg ut som en del av grunnstammen i det internasjonale menneskerettsvern, og at FNs barnekonvensjon og kvinnekonvensjon hører til blant disse. Flertallet foreslo imidlertid ikke å føye disse to konvensjonene til listen over konvensjoner i lovforslaget, men ba regjeringen innen rimelig tid fremme forslag om å inkorporere disse to konvensjonene i lovs form. Stortinget oversendte uten realitetsvotering følgende oppfordring til regjeringen:

«Regjeringa vert oppmoda om innan rimeleg tid å inkorporere i lovs form FNs barne- og kvinne-diskrimineringskonvensjonar.»

Under debatten i Odelstinget uttalte justisminister Odd Einar Dørum at når flertallet i Justiskomite-

en ikke selv hadde føyd de to konvensjonene til listen i forslaget til menneskerettslov, antok han at det var fordi det var ønskelig at regjeringen foretok en vurdering av hvordan innarbeiding av konvensjonene best kunne skje. Justisministeren uttalte videre at han fant dette formålstjenlig, og viste til at selv om inkorporasjon på mange måter framstår som enkelt og effektivt, hefter det også ulemper ved en slik innarbeidingsform.

I St.meld. nr. 21 (1999–2000) «Menneskeverd i sentrum. Handlingsplan for menneskerettigheter» uttalte regjeringen at det ville bli lagt fram forslag til innarbeiding av FNs barnekonvensjon, kvinnekonvensjon, rasediskrimineringskonvensjon og torturkonvensjon. Handlingsplanen ble behandlet i Stortinget 14. november 2000 på bakgrunn av Innst. S. nr. 23 (2000–2001). En enstemmig utenrikskomité støttet regjeringen i hvilke konvensjoner som aktivt skal innarbeides i norsk rett, og ba regjeringen påskynde arbeidet med innarbeidingen av barnekonvensjonen.

Om valg av innarbeidingsmetoder generelt uttalte komiteen følgende, jf. Inst. S. nr. 23 (2000–2001 s. 4):

«Som hovedregel vil den mest formålstjenlige formen være å inkorporere konvensjonene slik det ble gjort ved menneskerettsloven. Komiteen er likevel åpen for at det på enkelte områder vil være mer hensiktsmessig å innarbeide forpliktelsene gjennom transformasjon. Hva som er mest formålstjenlig kan variere noe for de enkelte områder.»

Flertallet i komiteen (alle uten Sosialistisk Venstreparti) uttalte seg ikke om hvilken innarbeidingsmetode som bør velges for barnekonvensjonen. Representanten fra Sosialistisk Venstreparti uttalte at konvensjonen burde inkorporeres.

4.3.2 Høringen

I høringsnotatet ga Justisdepartementet uttrykk for det foreløpige syn at barnekonvensjonen burde innarbeides i norsk lovgivning ved delvis transformasjon (synliggjøring). Det ble særlig lagt vekt på at dette var den metoden som vil gjøre innholdet i barnekonvensjonen mest tilgjengelig for brukerne, og dermed kunne føre til en bedre gjennomføring av barnekonvensjonens bestemmelser i praksis.

Det store flertall av høringsinstansene er positive til at barnekonvensjonen skal innarbeides i norsk lov ved synliggjøring. Det pekes særlig på at det er denne innarbeidingsmetoden som gjør barnekonvensjonens bestemmelser best tilgjengelig for brukerne.

En rekke høringsinstanser mener imidlertid at

synliggjøring ikke er tilstrekkelig, og at barnekonvensjonen i tillegg, og i første rekke, må inkorporeres i norsk lov. Det er også enkelte høringsinstanser som mener at konvensjonene bør inkorporeres og ikke uttaler seg om den bør synliggjøres i tillegg. *Foreningen 2 foreldre* mener at konvensjonen bare bør inkorporeres.

De høringsinstanser som uttaler at barnekonvensjonen bør inkorporeres er: *Aksjonsgruppen barns rett til samvær med foreldre og besteforeldre, Aleneforeldreforeningen, Barneombudet, Bærum kommune, Den norske dommerforening, Foreningen 2 foreldre, Forum for barnekonvensjonen, Funksjonshemmedes Fellesorganisasjon, Fylkesmannen i Buskerud, JURK, Kirkerådet, Kommunal- og regionaldepartementet, Kristne Friskolers Forbund, Landsrådet for Norges barne- og ungdomsorganisasjoner (LNU), Lærerforbundet, Nord-Hålogaland Bispedømmeråd, Norges Røde Kors, Norsk Kvinnesaksforening, Norsk Lærerlag, Oslo Biskop, Redd Barna, Senter mot etnisk diskriminering, Sosial- og helsedepartementet, Statens råd for funksjonshemmede, Steinerskolene i Norge, Trondheim byrett og Utlendingsdirektoratet.* Hovedargumentene er at inkorporering er den innarbeidingsmetode som gir barnekonvensjonen sterkest rettskildemessig gjennomslagskraft, særlig hvis man gir konvensjonsbestemmelsene forrang foran andre lovbestemmelser. Dermed er inkorporering også den metoden som sterkest signaliserer at Norge tar barnekonvensjonen på alvor. Flere høringsinstanser legger også vekt på at inkorporering gir bedre grunnlag for en dynamisk tolkning av barnekonvensjonen og for en ensartet tolkning internasjonalt. Noen høringsinstanser er bekymret for at helhetsforståelsen av barnekonvensjonen svekkes hvis man bare innarbeider konvensjonen i spredt lovgivning uten å inkorporere konvensjonen i sin helhet.

Fra *Redd Barnas* høringsuttalelse siteres:

«En inkorporasjon av Barnekonvensjonen i norsk rett vil gi et viktig signal fra lovgiver til forvaltningen og domstoler om at Barnekonvensjonen må tas alvorlig og overholdes.

...

Etter REDD BARNA sitt syn vil inkorporering også styrke arbeidet med å fremme barns rettigheter i andre land. Norge viser da at vi tar merknadene fra FNs barnekomité alvorlig og velger den form for innarbeiding som best ivaretar barnets situasjon, selv om dette på en rekke områder innebærer at voksne må gi fra seg rettigheter.

...

Dersom Barnekonvensjonen ikke blir inkorporert i norsk rett synes REDD BARNA at det

gir et signal om at barns rettigheter ikke er like viktige som voksnes.

Fra *Barneombudets* uttalelse siteres:

«Etter Barneombudets oppfatning, kan den mangelfulle implementeringen i norsk lov være en av flere årsaker til at Barnekonvensjonen ikke er et synlig grunnlag når avgjørelser tas eller planer legges som er av betydning for barn. Konvensjonen er også lite påberopt som rettskilde. Både i voksensamfunnet og blant barn og unge, er kunnskapen om Barnekonvensjonens muligheter til å fremme barns interesser fortsatt mangelfull – selv om det er gått 10 år siden Norges ratifikasjon.»

JURK uttaler bl.a.:

«Dersom kun metoden delvis synliggjøring skal benyttes, mener *JURK* at signaleffekten utenfor landets grenser blir svekket. Dette fordi det for en utenforstående er vanskelig å se at konvensjonen er innarbeidet når den er «spredt» rundt i lovverket. Det blir med andre ord vanskeligere for andre konvensjonsstater å kontrollere hvorvidt Norge oppfyller kravene konvensjonen stiller til den enkelte stat.

Folkeretten er dynamisk. Dette faktum tilsier også at konvensjonsteksten burde stå samlet på et sted. Dersom konvensjonen ikke står samlet er det vanskeligere til en hver tid å ha oversikt over hvorvidt Norge oppfyller sine plikter etter konvensjonen. Dette mener *JURK* er uheldig da Norge gjerne vil og bør fremstå utad som et foregangsland på menneskerettighetenes område.

Videre stiller *JURK* spørsmålsteget ved hvorvidt delvis synliggjøring er en metode som på best måte ivaretar rettsenheten blant konvensjonsstatene. *JURK* ser også at det er fordelaktig at konvensjonsstatene velger en tilnærmet lik innarbeidingsmetode. På denne måten fremmer man en lik tolkning og bruk av konvensjonen. *JURK* mener at departementets forslag er problematisk fordi Norge da forplikter seg utad med en ordlyd og innad med en annen ordlyd.»

Flere av høringsinstansene fremholder at barnekonvensjonen hører til grunnstammen av generelle menneskerettighetskonvensjoner, og at den derfor bør inkorporeres på lik linje med de konvensjonene som allerede er inkorporert i menneskerettsloven. Fra høringsuttalelsen til *Forum for barnekonvensjonen* siteres:

«FFB er av den oppfatning at Barnekonvensjonen uten tvil hører hjemme i grunnstammen av menneskerettighetskonvensjoner. Riktignok gjelder konvensjonen for personer under 18 år, og kan i så måte sies å være spesiell. Innholds-

messig er den imidlertid ikke spesiell, snarere tvert imot. Av alle internasjonale menneskerettighetskonvensjoner inneholder Barnekonvensjonen det bredeste spekteret av vern og rettigheter. Konvensjonen gir barnet både sivile, politiske økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter i ett og samme dokument. Barn er en sårbar gruppe som har behov for ekstra vern og bistand, samtidig som det er selvstendig individ med egne rettigheter og plikter som kan gå på tvers av foreldrenes. Det at barnet anses som et eget rettssubjekt fremkommer klart av konvensjonens innhold – barnet anses ikke bare som en del av familien, men er et eget individ som også staten har et ansvar overfor.»

Den norske dommerforening imøtegår noen av de argumentene mot inkorporering som det er gjort rede for i høringsbrevet. Fra høringsuttalelsen siteres:

«Et hovedargument for departementets transformasjonsløsning synes å være hensynet til å gjøre regelverket tilgjengelig for brukere som ikke er jurister. Etter utvalgets mening vil enhver ikke-jurist trenge opplæring for å kunne gjøre bruk av lovverket på en korrekt måte enten det gjelder barneloven, barnevernloven, lovgivning innen skoleverket eller annet. At barnekonvensjonen kommer i tillegg og vanskeliggjør opplærings- og tilegningsprosessen, er ikke et tungt nok argument for ikke å gi en så sentral konvensjon som barnekonvensjonen en egen lov. Departementet vil uansett stadig måtte utarbeide/oppdatere retningslinjer på barnrettens område. Dessuten vil departementet ved inkorporasjon neppe komme forbi å måtte foreslå endringer i aktuelle lover slik det er gjennomgått i notatet, for å oppnå bedre rettsharmonisk og konsistens mellom barnekonvensjonen og norsk regelverk enn tilfellet er i dag. Ved en slik revisjon vil lovverket også bli mer brukervennlig.

Etter utvalgets mening – samsvarende med departementets – vil inkorporering være den mest lojale måte å innarbeide konvensjonen på (notatet side 8). Lojalitetshensynet bør tillegges atskillig vekt. Ved inkorporasjon vil Norge vise at landet tar barns rettigheter på alvor. Inkorporasjon vil vise at vi i det norske samfunnet forventer at det samme skal skje i andre land og på den internasjonale arena. En egen lov vil fremme større rettsenhet mellom statene og legge forholdene til rette for at norsk rett utvikles i takt med den internasjonale utvikling (notatet side 9):

Departementet anfører at det har vært hevdet at inkorporasjon kan føre til for store forventninger (notatet side 9). Etter utvalgets mening bør vi i det norske og internasjonale sam-

funn ha store forventninger på vegne av den oppvoksende slekt. Vi bør strekke oss mot en videreutvikling på barns områder. Inkorporasjon vil fremfor transformasjon være en mer dynamisk pådriver for at barns rettigheter blir ivaretatt og får gjennomslagskraft i barns hverdag, i samfunnet og blant de personer i det offentlige som er satt til å ivareta barns interesser.

Departementet anfører (notatet side 11) at «ved hel eller delvis transformasjon vil det i første rekke være lovgiverne som gjennomfører konvensjonsbestemmelsene, og lovgiverne vil i denne prosessen kunne legge føringer på hvordan konvensjonen skal tolkes». Til dette skal bemerkes at Norge har forpliktet seg til å følge konvensjonen som sådan. Tolkning av regelverk – samsvar mellom norsk lovgivning og konvensjonen – må uansett i siste instans overlates til domstolene. Lovgiverne bør ikke komme inn som et modererende ledd. Norske domstoler har erfaring med å anvende internasjonale rettskilder og er derfor den beste rettssikkerhetsgaranti for at konvensjonen følges på en lojal måte.

Dommerforeningens lovutvalg er av den oppfatning at en inkorporasjon fremfor transformasjon er best i samsvar med de tidligere vurderinger som er gjort av myndighetene (notatet pkt 3.2.1). Det skulle ikke være tvilsomt at barnekonvensjonen står i en særlig stilling blant de konvensjoner som utgjør grunnstammen i det internasjonale menneskerettsvern, sågar på linje med de konvensjoner som er inkorporert i norsk lov ved menneskerettsloven.»

De høringsinstanser som tar stilling til rangspørsmålet, mener at barnekonvensjonen bør ha forrang foran bestemmelser i annen lovgivning. De høringsinstanser som uttaler seg om dette er:

Aksjonsgruppen barns rett til samvær med foreldre og besteforeldre, Aleneforeldreforeningen, Funksjonshemmedes Fellesorganisasjon, Forum for barnekonvensjonen, Fylkesmannen i Buskerud, Kirkerådet og Mellomkirkelig råd, Kommunal- og regionaldepartementet, Landsrådet for Norges barne- og ungdomsorganisasjoner (LNU), Redd Barna, Sosial- og helsedepartementet, og Steinerskolene i Norge. I tillegg mener *Barneombudet, Bærum kommune, Foreningen 2 foreldre, Nord-Hålogaland bispedømmeråd, Oslo biskop, Senter mot etnisk diskriminering, Sosial- og helsedepartementet og Trondheim byrett* at konvensjonen bør inkorporeres i menneskerettsloven, noe som vil medføre at den får forrang foran annen norsk lovgivning.

Fylkesmannen i Buskerud og Utlendingsdirektoratet uttaler at barnekonvensjonen bør inkorporeres gjennom egen lov.

Følgende høringsinstanser støtter Justisdepar-

tementets foreløpige konklusjon om at barnekonvensjonen burde innarbeides ved delvis aktiv transformasjon:

Advokatforeningen, Alta kommune, Barnevernets utviklingscenter i Midt-Norge, Borgarting lagmannsrett, Datatilsynet, Fylkesmannen i Nordland, Fylkesmannen i Østfold, Fylkesmannskollegiet, Fylkesnemnda for sosiale saker i Buskerud og Vestfold, Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet, Meldal kommune, NTNU, Norsk Montessori Forbund, Oslo kommune, Regjeringsadvokaten, Statens ungdoms- og adopsjonskontor, Utenriksdepartementet, Yrkesorganisasjonenes Sentralforbund og Østfold fylkeskommune.

De fleste av disse høringsinstansene uttaler seg ikke eksplisitt om barnekonvensjonen bør eller ikke bør inkorporeres i tillegg. Enkelte framfører imidlertid synspunkter på dette.

Regjeringsadvokaten er skeptisk til inkorporasjon. Fra Regjeringsadvokatens høringsuttalelse siteres:

«Barnekonvensjonen er en omfattende og sammensatt konvensjon. Den gir både sivile og politiske rettigheter, så vel som økonomiske, kulturelle og sosiale rettigheter. En del rettigheter er allerede sikret gjennom de to hovedkonvensjonen av 1966 (SP og ØSK), mens noen er særegne for barnekonvensjonen. Bestemmelsene er gjennomgående formulert slik at de setter krav om tiltak fra myndighetenes side. Noen av rettighetene er åpenbart ikke «selvkraftige», se f.eks. art. 24 og art. 27. Andre bestemmelser er utelukkende rettet til landets myndigheter, se f.eks. art. 17, art. 18 og art. 19.

På i alle fall ett punkt kan det synes som om barnekonvensjonen gir et svakere vern enn norsk rett. I art. 3 nr. 1 heter det at hensynet til barnets beste skal være «a primary concern». I denne bestemmelsen – som er generell og gjelder alle handlinger vedrørende barn – gis det altså ikke anvisning på at hensynet til barnets beste skal være avgjørende. Det kan vel tenkes at prinsippet om barnets beste etter norsk rett gir bedre vern i noen saker. I så fall blir det spørsmål om betydningen av inkorporasjon av konvensjonen med en slik forrangsbestemmelse som finnes i menneskerettsloven § 3.

Dersom barnekonvensjonen gjøres til norsk lov, vil man således få inn i loverket mye stoff med uklar status og en god del stoff som man tradisjonelt ikke ville tatt inn i en lovtekst. Dette – sammen med konvensjonsbestemmelsenes vage utforming – vil kunne medføre at tilgjengeligheten reduseres og at rettighetenes innhold blir uklart. Til dette kommer at det ikke finnes noe system for klagebehandling under barnekonvensjonen. Innholdet av rettighetene vil således ikke bli utpenslet gjennom en internasio-

nal praksis. På dette punkt skiller barnekonvensjonen seg klart fra i alle fall Den europeiske menneskerettskonvensjon og SP, som er de inkorporerte konvensjoner som til nå har blitt påberopt i særlig grad i norske rettssaker. Norske domstoler vil således ikke kunne søke støtte i noen internasjonal praksis ved tolkningen av barnekonvensjonen. Dette medfører at rettsusikkerheten vil være langt større når det gjelder barnekonvensjonen enn når det gjelder Den europeiske menneskerettskonvensjon og SP.

Embetet er enig med departementet i at barnekonvensjonen på mange punkter er så vag eller rettet til statsmyndighetene, slik at den bare vil få reelle virkninger gjennom mer presis lovgivning. Videre er embetet enig med departementet i at synliggjøring vil gi den beste tilgjengelighet av regelverket for brukerne. Dette vil igjen være den beste måten å sikre en effektiv gjennomføring av rettighetene i norsk rett, jf. at rettighetenes klarhet antagelig vil være av helt vesentlig betydning for om barn i alminnelighet skal kunne nyte godt av dem.

Dersom barnekonvensjonen inkorporeres vil man i prinsippet overlate til domstolene å avgjøre i siste instans hva rettighetene skal gå ut på. Som nevnt vil dette potensielt kunne forrykke balansen mellom lovgiver og domstoler. I og med at rettsusikkerheten er særlig stor på barnekonvensjonens område, vil potensialet for økning av domstolenes makt på bekostning av lovgivers makt være betydelig. Det kan dels reises spørsmål om dette prinsipielt er uheldig. Dels kan det reises spørsmål om domstolene er bedre egnet til å foreta den utpensling av rettighetene som er ønskelig. Embetet er nok av den oppfatning at lovgiver på en bedre og klarere måte kan formulere generelle rettigheter. Forslaget til synliggjøring av art. 12 og reguleringen av spørsmålet om når barnet skal høres, gir et godt eksempel lovgivers muligheter til å regulere et vanskelig rettspolitisk spørsmål. Forslaget til lovendringer gir en klar og lett anvendelig regel som sikrer likebehandling i de aller fleste tilfeller. 7 års grensen går antakeligvis lenger enn det konvensjonen strengt tatt krever. Man kunne vanskelig tenke seg en tilsvarende klar og enkel regulering gjennom domstolspraksis.

Regjeringsadvokaten mener etter dette at synliggjøring er den beste måten å gjennomføre barnekonvensjonen i norsk rett. Forutsetningen er imidlertid at man går fram på bred front og virkelig foretar en omfattende vurdering av lovgivning som er av betydning for barnets rettigheter etter konvensjonen. Videre er det en forutsetning at man virkelig utnytter de muligheter for klargjøring og forenkling som metoden byr på.

...

Avslutningsvis kan det spørres om man ikke

bør gjøre begge deler, nemlig både foreta en synliggjøring i den relevante lovgivning og samtidig inkorporere barnekonvensjonen. Gitt den forutsetning at domstolene viser tilbakeholdenhet med å overprøve lovgivers vurdering av konvensjonsmessigheten, jf. Rt. 2000 s. 996, vil det antakeligvis få liten praktisk betydning om barnekonvensjonen også inkorporeres. På den annen side kan det være visse betenkeligheter forbundet med å inkorporere en så omfattende, sammensatt og uklar konvensjon som barnekonvensjonen. Særlig gjelder jo dette dersom konvensjonen – med det innhold domstolene finner å gi den – skal ha forrang foran annen lovgivning. I så fall kan man risikere at den klarhet som ble oppnådd gjennom synliggjøringen går tapt ved at fokus i praksis rettes mot innholdet av den overordnede norm, nemlig konvensjonsteksten selv.

Dersom konvensjonen ikke inkorporeres vil som kjent presumsjonsprinsippet fortsatt kunne sikre konvensjonskonform tolkning av lovgivningen i de aller fleste tilfeller. Det er denne sammenheng grunn til å minne om Høyesteretts generelle uttalelser om presumsjonsprinsippet i plenumssaken inntatt i Rt. 2000 s. 1811 (Finangersaken). Flertallet uttaler i dommen bl.a.:

«Den norske rettsregel vil yte liten motstand hvis det er tale om konflikt med en folkerettslig forpliktelse som gir borgerne beskyttelse mot inngrep fra det offentlige, mens motstanden vil være større der en slik forpliktelse griper inn i private rettsforhold.»»

Kommunenes Sentralforbund anser at metoden for innarbeiding av barnekonvensjonen bør være at man konstaterer rettsharmoni, dvs. at norsk rett er i samsvar med konvensjonen.

4.3.3 Departementets vurdering

Innledningsvis vil departementet presisere at barnekonvensjonen i alle hovedsak anses oppfylt i norsk rett, og at norsk rett til dels gir sterkere rettigheter enn det som følger av konvensjonen. Når man nå har valgt å innarbeide konvensjonen mer aktivt, er dette i første rekke for å styrke konvensjonens stilling nasjonalt og internasjonalt og vurdere tiltak som kan ytterligere forbedre etterlevelsen av konvensjonen i praksis.

Departementet er kommet til at barnekonvensjonen både bør inkorporeres i norsk lov og innarbeides ved delvis aktiv transformasjon (synliggjøring). Også de to valgfrie protokollene til konvensjonen av 25. mai 2000 om salg av barn, barneprositusjon og barnepornografi og om barn i væpnet

konflikt bør inkorporeres, den siste under forutsetning av at Stortinget godkjenner at protokollen ratifiseres. Det er ingen grunn til å skille mellom konvensjonene og protokollene når det gjelder innarbeidingsform. De forhold som tilsier at barnekonvensjonen bør inkorporeres gjelder også for tilleggsprotokollene. Inkorporeringen bør skje gjennom menneskerettsloven, noe som medfører at konvensjonsbestemmelsene får forrang foran bestemmelser i annen norsk lovgivning dersom det skulle være motstrid.

Inkorporasjon av barnekonvensjonen er den innarbeidingsmetode som gir den sterkeste signaleffekt både nasjonalt og internasjonalt. Ved å inkorporere barnekonvensjonen viser norske myndigheter tydelig at Norge tar konvensjonen alvorlig, og at vi formelt sett oppfyller konvensjonens krav. Dette kan være en fordel for Norges internasjonale menneskerettsarbeid rettet mot barn. Det vil være lettere å stille krav til andre stater når vi selv har inkorporert konvensjonen, og dermed gjort den direkte anvendelig i norsk rett. Ved å inkorporere barnekonvensjonen følger Norge også opp barnekomiteens særskilte oppfordring på dette punkt.

Ved å inkorporere barnekonvensjonen vil man også ivareta hensynet til en helhetlig framstilling av barns rettigheter i norsk lov. Bestemmelsene kan lettere leses i sammenheng, og loven vil gi en mer helhetlig oversikt over barns rettigheter. Inkorporasjon av konvensjonen vil dessuten medføre at barnekonvensjonen i seg selv framstår som en form for «rettighetskatalog» i norsk lov (se kap. 8.1).

Departementet legger som nevnt til grunn at norsk rett i all hovedsak oppfyller barnekonvensjonens krav, og til dels også gir barn sterkere rettigheter enn konvensjonen krever. En inkorporasjon vil etter departementets syn likevel kunne styrke barns rettsstilling. Det vises i denne sammenheng til barnekonvensjonens artikkel 3 som fastsetter at hensynets til barnets beste skal være et sentralt hensyn i alle forhold som gjelder barn. Hensynet til barnets beste er lovfestet i lovgivning som direkte gjelder barn, jf. bl.a. barnevernloven § 4–1, men dette ikke er noe generelt lovfestet prinsipp. Ved å inkorporere barnekonvensjonen vil en lovfeste at barnets beste skal være et sentralt hensyn ved alle avgjørelser som gjelder barn.

På enkelte områder gir norsk lov barnet sterkere rettigheter enn konvensjonen. Som eksempel kan nevnes at mens barnekonvensjonen artikkel 3 fastslår at hensynet til barnets beste skal være et grunnleggende hensyn ved alle handlinger som berører barn, følger det av barnevernloven § 4–1 at hensynet til barnets beste skal være det sentrale

hensynet for de forhold som dekkes av bestemmelsen. Det følger av barnekonvensjonen artikkel 41 at konvensjonen ikke skal være til hinder for at det fastsettes bestemmelser i nasjonal lovgivning som styrker barnets rettigheter i forhold til konvensjonsbestemmelsene. På de områder hvor norsk lovgivning gir barn sterkere rettigheter enn konvensjonen, vil dermed denne lovgivningen gå foran barnekonvensjonens bestemmelser om det samme.

Et argument mot å inkorporere barnekonvensjonen, er at dette kan føre til økt press for å inkorporere andre menneskerettskonvensjoner. Etter Justisdepartementets syn kan det være uheldig om listen over menneskerettskonvensjoner som blir inkorporert gjennom menneskerettsloven blir lang. Dette kan føre til mindre fokus på de mest sentrale konvensjonene. Videre må forholdet til de ikke-inkorporerte konvensjoner tas i betraktning. Selv om inkorporasjon av enkelte konvensjoner ikke formelt sett fører til at andre konvensjoner får en svakere stilling enn de har i dag, vil det bli mer nærliggende å legge vekt på at en konvensjon ikke er inkorporert jo flere konvensjoner som er inkorporert.

Justisdepartementet mener derfor at en må vise varsomhet i utvelgelsen av hvilke konvensjoner som skal inkorporeres gjennom menneskerettsloven. Etter Justisdepartementets syn står imidlertid FNs barnekonvensjon i en særlig stilling. Barn utgjør en særlig utsatt og sårbar gruppe, som har behov for et ekstra sterkt vern. Gjennom å inkorporere FNs barnekonvensjon, vil man sende et signal om dette.

Etter Justisdepartementets syn bør barnekonvensjonen ha forrang foran annen norsk lovgivning, på lik linje med de allerede inkorporerte menneskerettskonvensjoner. En inkorporasjon av barnekonvensjonen uten en slik forrangsregel, vil føre til et uheldig skille mellom de allerede inkorporerte konvensjoner og barnekonvensjonen. Det kan oppfattes som et signal om at barnekonvensjonen ikke er like viktig som disse.

Dersom barnekonvensjonen gis forrang, vil dette også føre til en styrking av konvensjonens formelle rettsstilling, og sikre at barnekonvensjonens bestemmelser følges, selv om norske myndigheter skulle trå feil ved gjennomføringen av konvensjonens bestemmelser. En inkorporasjon vil også føre til at barnekonvensjonen får samme formelle rettsstilling som de allerede inkorporerte konvensjonene. Dersom det skulle oppstå motstrid eller konflikt mellom barnekonvensjonen og de andre inkorporerte konvensjoner, vil de ha samme rang for norske domstoler.

Justisdepartementet vil imidlertid understreke at spørsmålet om forrang bare får betydning når

det oppstår motstrid mellom barnekonvensjonens bestemmelser og annen norsk lovgivning som ikke lar seg løse gjennom bruk av presumsjonsprinsippet. Som nevnt ovenfor antar departementet at norsk rett i all hovedsak oppfyller konvensjonens krav. Departementet antar derfor at forrangsbestemmelsen vil ha liten betydning i praksis.

Nedenfor foreslår departementet lovendringer som vil synliggjøre sentrale bestemmelser i konvensjonen i norsk lov. Etter departementets syn vil dette gi en bedre tilgjengelighet av disse bestemmelsene for brukerne, og gjøre de aktuelle bestemmelsene mer presise, forståelige og brukervennlige. Barnekonvensjonen inneholder en rekke plikter for statene som i praksis utføres av personer som ikke har juridisk utdannelse, f. eks. i skole, helsevesen, barnevernstjenesten, og lignende. Det vil ofte være kommunale organer som har ansvaret for å legge føringene for arbeidet. Personene i disse yrkene vil sjelden ha verken tid eller kompetanse til å gjennomføre til dels kompliserte samsvarstolkninger av barnekonvensjon og nasjonalt lovverk. En synliggjøring av barnekonvensjonens bestemmelser gjennom den relevante lovgivning, som også vil nedfelle seg i retningslinjer, rundskriv og lignende, vil derfor kunne bidra til en bedre gjennomføring av konvensjonen i praksis, i tillegg til økt kunnskap om de synliggjorte konvensjonsbestemmelsernes innhold. Det vises i denne forbindelse til barnekomiteens avsluttende merknader til Norges annen rapport, hvor det påpekes at en må gjøre mer for å

sikre en effektiv gjennomføring av konvensjonen på kommunenivå.

Et argument som er framhevet både i Justisdepartementets høringsbrev og i enkelte høringsuttalelser er at inkorporasjon av barnekonvensjonen vil kunne føre til en forskyvning av maktbalansen mellom domstolene og de politisk valgte myndigheter, og at dette kan være særlig betenkelig når det gjelder konvensjonsbestemmelser som er vage eller formålspregede. Departementet legger til grunn at domstolene vil vise tilbakeholdenhet med å sette til side lovbestemmelser eller vedtak, så lenge disse bygger på en forsvarlig tolkning av konvensjonen. Dette gjelder særlig hvis den aktuelle konvensjonsbestemmelsen er vag eller formålspreget og den norske lovbestemmelsen gir uttrykk for verdiprioriteringer. Når sentrale bestemmelser i barnekonvensjonen nå foreslås synliggjort i norsk lov, vil derfor argumentet om maktforskyvning mellom domstoler og valgte politiske myndigheter svekkes når det gjelder de bestemmelsene som er synliggjort i lovgivningen.

En synliggjøring av barnekonvensjonens bestemmelser vil også svekke argumentet om at lovanvendere må forholde seg til flere regelverk som omhandler samme forhold. Dersom lovgiver lojalt innarbeider barnekonvensjonens bestemmelser i den lovgivning de naturlig hører hjemme, vil brukerne som hovedregel kunne forholde seg til dette regelverket.

5 Synliggjøring av barnekonvensjonen artikkel 12 – respekten for barnets synspunkter

5.1 Innledning

5.1.1 Barnekonvensjonen artikkel 12

Artikkel 12 lyder i norsk oversettelse:

1. Partene skal garantere et barn som er i stand til å danne seg egne synspunkter, retten til fritt å gi uttrykk for disse synspunkter i alle forhold som vedrører barnet, og tillegge barnets synspunkter behørig vekt i samsvar med dets alder og modenhet.
2. For dette formål skal barnet særlig gis anledning til å bli hørt i enhver rettslig og administrativ saksbehandling som angår barnet, enten direkte eller gjennom en representant eller et eget organ, på en måte som er i samsvar med saksbehandlingsreglene i nasjonal rett.

Det følger av artikkel 12 at barnet skal ha rett til å gi uttrykk for sine synspunkter i saker som berører det, og at barnets synspunkter skal tillegges behørig vekt i samsvar med dets alder og modenhet. I artikkelens nr. 2 er det slått fast spesielt at denne retten også gjelder i rettssaker og forvaltningssaker. Bestemmelsen gir uttrykk for et generelt prinsipp. Det vil være opp til statene å presisere og konkretisere bestemmelsen på de forskjellige saksområder.

5.1.2 Gjeldende rett

Myndighetsalderen i Norge er 18 år. Fram til dette vil det som regel være vergen som opptrer på vegne av barnet. Vergen vil normalt være den eller de som har foreldreansvaret for barnet. Vergemålsloven er utgangspunktet for vergens oppgaver og plikter i økonomiske forhold. I personlige forhold er barneloven utgangspunktet.

Barneloven § 33 fastslår at foreldrene skal gi barnet større selvråderett med alderen og fram til det blir myndig. § 31 omhandler barnets rett til å være med på å ta avgjørelser. Foreldrene skal høre hva barnet har å si etter hvert som det modnes og utvikles før de tar avgjørelser om personlige forhold for barnet, og de skal legge vekt på hva barnet mener. Når barnet er fylt 12 år, skal det få si sin me-

ning før det tas avgjørelse om personlige forhold, bl.a. om hvem av foreldrene barnet skal bo hos, og det skal legges stor vekt på barnet mener. Barneloven § 31 gjelder for foreldrene, for andre som barnet bor hos, eller som har med barnet å gjøre. Der andre personer eller offentlige myndigheter skal ta avgjørelser i personlige saker, er det lagt til grunn at prinsippet i barneloven § 31 også må gjelde (se for eksempel Smith og Lødrup: Barn og foreldre, 1998, side 86). Barne- og familiedepartementet har foreslått endringer i barneloven § 31, jf. Ot.prp. nr. 29 (2002–2003).

Vergemålsloven § 2 fastslår at den som er under 18 år ikke selv kan råde over sine midler eller binde seg ved rettshandel med mindre noe annet er særlig bestemt. Den umyndiges egne handleevne er regulert i lovens kapittel 4. I § 40 slås det fast at når den umyndige er over 14 år, skal vergen høre hva den umyndige har å si før avgjørelser om hans eller hennes økonomiske forhold blir tatt. Det må antas at vergemålsloven bare regulerer forholdet mellom vergen og den umyndige, og at andre som fatter avgjørelser på vegne av barnet, ikke har noen plikt til å sørge for at barnet blir hørt etter disse bestemmelsene.

Før det når myndighetsalderen får barnet en del formelle rettigheter og plikter, og det er fastsatt aldersgrenser for ulike formål. Eksempler på dette finnes både i vergemålsloven, i barneloven og i annen lovgivning. Slike bestemmelser kan både være begrunnet i barnets behov for beskyttelse og i en vurdering av at barnet har nådd en modenhet på et område som tilsier at det bør få ansvar, forpliktelser og rettigheter. I norsk rett finner man bestemmelser som gir barn rett til å bestemme alene i enkelte saker, det finnes regler om at barnet må samtykke før avgjørelse kan tas, og det finnes regler som gir det rett til informasjon og til å uttale seg personlig eller gjennom vergen.

Barnet avgjør for eksempel selv valg av utdanning og kan selv melde seg ut og inn av foreninger når det har fylt 15 år, jf. barneloven § 32. Det samme gjelder inn- og utmelding av trossamfunn, jf. lov om trossamfunn § 3. Fra samme alder kan barnet inngå arbeidsavtaler og kan selv rå over midler tjent ved egen virksomhet, jf. vergemålsloven § 33.

Fra og med fylte 15 år regnes barnet også som strafferettslig ansvarlig, jf. straffeloven § 46. Fra og med 16 år kan barnet som hovedregel selv samtykke til helsehjelp, jf. pasientrettighetsloven § 4–3.

I tillegg finnes det regler som fastsetter at barn over en viss alder må samtykke før det kan tas beslutning i sak som angår dem. For eksempel krever vergemålsloven § 56 at barn over 15 år skal samtykke til å gi gaver eller stønader av den umyndiges midler i videre omfang enn god skikk og bruk krever. Barn over 12 år kan ikke adopteres uten eget samtykke, jf. adopsjonsloven § 6, og barn over 12 år må som hovedregel gi sitt samtykke ved endring av fornavn, mellomnavn eller slektsnavn, jf. navneloven § 18, (ny navnelov § 12).

I forvaltningsrettslig lovgivning finnes det også regler som gir barnet en rett til å uttale seg – å få sin mening hørt – før det tas avgjørelse som angår dem. Forvaltningsloven § 16 fastslår at barn over 14 år som er part i saken og representeres av vergen, skal varsles før vedtaket treffes og ha rett til å uttale seg. Opplæringsloven fastsetter at eleven skal ha mulighet til å forklare seg muntlig før det blir tatt avgjørelse om refsing, jf. opplæringsloven §§ 2–9 og 3–7. Barn over 12 år har rett til å si sin mening om innmeldinger og utmeldinger av trossamfunn, jf. lov om trossamfunn § 6. Det følger også av pasientrettighetsloven at barn skal som har fylt 12 år, skal få si sin mening i alle spørsmål som angår egen helse, jf. § 4–4.

5.1.3 Departementets innledende merknader

Gjennom inkorporeringen av barnekonvensjonen vil artikkel 12 gjelde som norsk lov. Etter Justisdepartementets syn bør imidlertid artikkel 12 også synliggjøres i annen norsk lovgivning. Gjennom en slik synliggjøring kan pliktene etter artikkel 12 presiseres og konkretiseres i lovs form, noe som kan bidra til en bedre gjennomføring av bestemmelsen i praksis.

Artikkel 12 er et eksempel på en bestemmelse som har stor betydning i mange ulike regelsett, og synliggjøringen av artikkel 12 bør derfor foretas i en rekke lover. Nedenfor foreslår departementet endringer i barnevernloven, adopsjonsloven, tvistemålsloven og forvaltningsloven for å synliggjøre artikkel 12 på en bedre måte. Disse forslagene vil etter departementets syn forbedre det rettslige grunnlaget for forvaltningens og domstolenes praktiske gjennomføring av artikkel 12.

Det kan også være aktuelt å foreta endringer i annen lovgivning, for eksempel i barneloven, vergemålsloven og utlendingsloven, for å synliggjøre ar-

tikkel 12 bedre. Departementet vil imidlertid ikke foreslå endringer i disse lovene i denne proposisjonen. Både vergemålsloven og utlendingsloven er under revisjon, og det framgår klart av mandatet til Utlendingslovutvalget at det skal ta stilling til på hvilken måte FNs barnekonvensjon skal innarbeides i utlendingsloven. Når det gjelder endringen i barneloven er det fremmet forslag om endring i § 31 i Ot.prp. nr. 29 (2002–2003). Her foreslås det bl.a. at barn over 7 år skal gis en ubetinget uttalerett.

Vergemålslovutvalget har frist for å komme med sin utredning 1. juli 2003. Utlendingslovutvalget har frist til 31. desember 2003. Departementet finner at det vil gi en mer forsvarlig saksbehandling om synliggjøring av artikkel 12 i disse lovene vurderes i forbindelse med oppfølgingen av utvalgsarbeidene.

Departementet vil også vise til Stortingsmeldingen om oppvekst og levevilkår for barn og ungdom i Norge som fremmes i disse dager. I denne Stortingsmeldingen foreslås det en rekke tiltak for å øke barn og unges innflytelse i samfunnet.

Departementet finner ikke at det grunnlag for å endre hovedregelen om at det er vergen som representerer barnet overfor forvaltningsorganer og domstoler. Det finnes allerede en del sakstyper hvor barnet kan utøve sine partsrettigheter, alene eller sammen med vergen. Dersom det er behov for slike særregler også på andre saksområder, bør dette reguleres spesielt for disse saksområdene.

5.2 Respekten for barns synspunkter – adopsjonsloven, barneloven og barnevernloven

5.2.1 Innledning

Barneloven, barnevernsloven og adopsjonsloven regulerer alle avgjørelser som har stor betydning for barnet. En synliggjøring av barnekonvensjonen artikkel 12 i disse lovene, vil legge et godt rettslig grunnlag for at artikkel 12 oppfylles på en god måte i praksis.

I høringsbrevet ble det påpekt at det kunne være naturlig å ha like regler for når barn skal høres i saker etter de tre lovene. Det ble imidlertid påpekt at dersom en sammenligner lovene, ser en visse forskjeller som kan begrunne ulikheter. Barneloven gjelder i første rekke forholdet mellom barn og foreldre, mens barnevernloven og adopsjonsloven regulerer utøving av offentlig myndighet. Videre kan det i barnevernsakene være slik at det offentlige griper inn mot foreldrenes vilje, mens det i saker etter adopsjonsloven og barneloven er minst én av

foreldrene selv som ønsker en endring av familiesituasjonen. Det ble påpekt at dette kan tilsi at myndighetene har et særlig ansvar for å informere barnet og høre dets syn i saker etter barnevernloven, og at denne loven derfor bør gå lenger i å sikre barnet prosessuelt.

Som ledd i å synliggjøre barnekonvensjonen artikkel 12, foreslås nedenfor en endring i adopsjonsloven og barnevernloven som innebærer at barn som er fylt 7 år, og yngre barn som er i stand til å danne seg egne synspunkter, skal informeres og gis anledning til å uttale seg før det treffes avgjørelser i saker som berører dem. Når det gjelder adopsjonssaker, er det presisert at dette gjelder avgjørelse av om adopsjonsbevilling skal gis. Videre følger det av forslagene at barnets mening skal tillegges vekt i samsvar med dets alder og modenhet.

Når det gjelder barneloven, er det som nevnt foran, allerede fremmet forslag om endring i § 31.

5.2.2 Barnevernloven § 6–3

5.2.2.1 Gjeldende rett

Barnets rett til å uttrykke sin mening i barnevernsaker, og avgjørelsesmyndighetens plikt til å vektlegge denne, er omhandlet i barnevernloven § 6–3. Det heter i § 6–3 første ledd første punktum at et barn skal informeres og tas med på råd når barnets utvikling, modning og sakens art tilsier det. Det følger av andre punktum at dersom barnet er fylt 12 år, skal det alltid få si sin mening før det blir truffet vedtak om plassering i fosterhjem, institusjon, eller om senere flytting. Det følger av tredje punktum at det skal legges vekt på hva barnet mener.

Formålet med bestemmelsen er at barn skal holdes orientert og sikres mulighet til å påvirke viktige avgjørelser som gjelder dem selv. Det er opp til barnevernmyndigheten i den enkelte sak å vurdere om barnets utvikling, modning og sakens art tilsier at barnet bør informeres og tas med på råd. Barn som er fylt 12 år, har imidlertid en ubetinget rett til å uttale seg i spørsmål som kan innebære flytting. Barn over 12 år har ikke en ubetinget rett til å uttale seg i andre spørsmål, som f.eks. om samvær og fratagelse av foreldreansvar. I disse tilfellene må det avgjøres etter første ledd første punktum om barnet skal høres. Paragraf 6–3 første ledd gir barnet en rett, men ikke en plikt, til å uttale seg. Barnet skal gis en reell mulighet til å få fram sitt syn. Videre skal barnets mening tillegges vekt. Det er imidlertid ikke slik at barnets syn nødvendigvis skal tillegges avgjørende vekt. Barnets mening vil være ett av flere momenter som må inngå i en helhetsvurdering av hva som i den enkelte tilfelle vil være til barnets beste, jf. barnevernloven § 4–1.

I henhold til § 6–3 andre ledd kan et barn opptre som part i en sak og gjøre partsrettigheter gjeldende dersom det har fylt 15 år og forstår hva saken gjelder. Fylkesnemnda for sosiale saker kan innvilge et barn under 15 år partsrettigheter i særskilte tilfeller. I sak som gjelder tiltak for barn med atferdsvansker, skal barnet alltid regnes som part.

5.2.2.2 Høringsbrevets forslag

Barne- og familiedepartementet foreslo i høringsbrevet en endring av barnevernloven § 6–3 første ledd for å synliggjøre barnekonvensjonen artikkel 12 på en bedre måte. Departementet viste til at det kan reises spørsmål ved om kriteriene i § 6–3, barnets utvikling, modning og sakens art, innebærer en høyere terskel enn barnekonvensjonen artikkel 12, der vurderingstemaet er om barnet er i stand til å danne seg egne synspunkter. Videre påpekte departementet at det kan reises spørsmål om barnekonvensjonen artikkel 12 har et videre anvendelsesområde enn barnevernloven § 6–3. Artikkel 12 gir barn uttalerett i alle forhold som vedrører barnet, mens barnevernloven § 6–3 oppstiller kriteriet når sakens art tilsier det, samtidig som § 6–3 begrenser den ubetingede retten barn over 12 år har til å uttale seg, til nærmere bestemte tilfeller.

Departementet bemerket videre at dagens aldersgrense på 12 år for når et barn har en ubetinget rett til å uttale seg, synes for høy i barnevernsaker, der avgjørelsene i så sterk grad griper inn i barnas hverdag. Departementet viste i den forbindelse til at Barneombudet har kommet med kritikk mot 12 års-regelen, som han hevder i realiteten fungerer som en absolutt grense for når barn høres. Departementet viste også til at Befringutvalget, som i juni 2000 la fram sin utredning NOU 2000:12 Barnevernet i Norge, foreslo aldersgrensen i § 6–3 senket eller opphevet. NOU 2000:12 ble sendt på høring 28. juni 2000. Utvalgets forslag fikk massiv støtte blant høringsinstansene.

Departementet drøftet videre om bestemmelsen burde utformes som en ren skjønnsmessig bestemmelse i tråd med barnekonvensjonen artikkel 12, eller om barn over en viss alder burde gis en ubetinget rett til å uttale seg. Departementet konkluderte med at en vil sikre flest barn muligheten til å bli hørt ved å sette en slik nedre aldersgrense, samtidig som barn under grensen gis adgang til å uttale seg etter en konkret vurdering i tråd med kriteriene i barnekonvensjonen artikkel 12, dvs. dersom de er i stand til å danne seg egne synspunkter. Som en svakhet ved en ren skjønnsmessig bestemmelse ble det pekt på at en da vil overlate til den enkelte barnevernansattes skjønn om et barn bør få

uttale seg eller ikke. Det ble fremhevet at dette kunne føre til at barn som burde bli hørt, ikke blir det, samtidig som det kan utvikle seg ulik praksis ved ulike barnevernkontorer. En nedre aldersgrense derimot, vil ikke gi rom for forskjellsbehandling av barn over aldersgrensen.

Når det gjaldt spørsmålet om hvor lavt aldersgrensen burde settes, bemerket departementet at det er lite forskningsmateriale som kan gi veiledning. Departementet framholdt imidlertid rapporten "Barnets talsperson", utgitt av Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring (NOVA) og Barnets utviklingssenter på Vestlandet (1998 nr. 4, Bente Moldestad, Toril Havik og Elisabeth Bache-Hansen), som etter departementets skjønn gir en viss veiledning. Talspersonordningen i barnevernsaker er ment å gi barnet bedre mulighet til å få fram sine synspunkter, ved at det kan oppnevnes en uholdt person for å framføre barnets syn i saker som behandles av fylkesnemnda for sosiale saker. Forskerne så blant annet på hvordan talspersoner og nemndsledere vurderte barnas opplevelser av ordningen, herunder hvordan barna forstod ordningen og opplevde møtet med talspersonen. Forskerne fant at fylkesnemndslederne i all hovedsak var samstemt om å anse syv år som en nedre grense for når en talsperson burde brukes, og uttalte til dette:

«..Hvis utgangspunktet er at barna skal kunne gi et reelt, informert samtykke om å delta, forutsetter det at deres kognitive utvikling er kommet til et visst nivå. Forutsatt at bruken av ordningen blir tilrettelagt ut fra barnas alder og modningsnivå virker det rimelig å la barn ned til seks -syv års alder omfattes av ordningen. Mer prinsipielt kan dette innebære et standpunkt om å senke høringsalderen fra 12 år til seks -syv år. ...»

Departementet la ved vurderingen videre vekt på at den kommunale barneverntjenesten, som alltid er den første instansen som er i kontakt med familien i en barnevernsak, består av personer som er utdannet for å arbeide med barn i vanskelige situasjoner, og som derfor som hovedregel har den kompetanse som er påkrevet når det gjelder å snakke med barn.

På denne bakgrunn foreslo departementet at barn som er fylt 7 år, skal informeres og gis anledning til å uttale seg før det tas avgjørelse i sak som berører dem, mens de som er yngre, skal informeres og gis anledning til å uttale seg dersom de er i stand til å danne seg egne synspunkter, jf. formuleringen i barnekonvensjonen artikkel 12. Departementet foreslo å videreføre barneverntjenestens

plikt til å informere barna, da informasjon ofte vil være en forutsetning for at et barn skal ha mulighet til å gjøre seg opp en mening. Det ble også vist til Europarådets konvensjon om utøvelsen av barns rettigheter av 25. januar 1996 (ennå ikke ratifisert av Norge) som pålegger statene å gi barn rett til informasjon. Departementet foreslo videre at det i bestemmelsen tas inn at barnets mening skal tillegges behørig vekt i samsvar med barnets alder og modenhet, jf. barnekonvensjonen artikkel 12, som erstatning for dagens formulering om at en skal legge vekt på hva barnet mener.

Departementet bemerket for øvrig at det vil være viktig å utarbeide retningslinjer om praktiseringen av en slik bestemmelse, og at det bør vurderes om det er behov for kompetanseheving på området, blant annet i form av utvikling av modeller for høring av små barn, for å oppnå ønsket effekt av bestemmelsen.

5.2.2.3 Høringsinstansenes syn

Alle høringsinstanser som har uttalt seg om forslaget, er av den oppfatning at barnevernloven § 6–3 første ledd bør endres. Det store flertallet støtter departementets forslag slik det framgår i høringsnotatet. Fra høringsuttalelsen til *Redd Barna* sites:

«Barnekonvensjonen artikkel 12 nr. 1 uttaler at *barn som er i stand* til å danne seg egne synspunkter fritt skal kunne gi uttrykk for disse i *alle* forhold som vedrører det. Redd Barna mener at barn under dagens aldersgrense på 12 år klart kan ha et berettiget behov for å bli hørt i saker som angår dem. Å få inn et sterkere brukerperspektiv i barnevernet, med sterkere vektlegging av å lytte og å snakke med barn vil føre til et bedre barnevern etter Redd Barnas mening. Som nevnt ovenfor mener vi det er veldig viktig å la barn og unge få uttale seg i forhold som angår dem, dette gjelder ikke minst ved bruk av barneverntjenester hvor barn er de viktigste brukerne, og kan gi viktige informasjon og innspill til hvordan tiltak fungerer og hva slags hjelp som er relevant. Å bli hørt i slik spørsmål tror Redd Barna kan være med på å lette situasjonen for barnet videre.

Å senke 12 års grensen for å la barn bli hørt i barnevernsaker etter § 6–3 ser vi derfor på som meget positivt. Selv om Redd Barnas utgangspunkt er at *alle barn* bør få muligheten til å uttale seg dersom det anses i stand til det ser vi helt klart poenget med å ha en aldersgrense for å sikre at i hvert fall barn over en viss alder får uttale seg. Vi slutter oss derfor til departementets forslag om å fastsette en nedre aldersgrense på 7 år samtidig som det tydeliggjøres at

barn som er under aldersgrensen og er modne for det også skal få uttale seg.»

Enkelte høringsinstanser kommenterer spørsmålet om det bør være en fast aldersgrense. Fra *Barneombudets* høringsuttalelse siteres:

«Ordlyden i artikkel 12 favner videre enn aldersgrensen i norsk lovgivning. Barneombudet har ved en rekke anledninger gitt uttrykk for et ønske om å fjerne aldersgrensen for når barn skal høres for å presisere at Barnekonvensjonen gir det enkelte barn en rett (ikke en plikt) til å høres og få sine synspunkter vektlagt i svar med dets alder og modenhet. Således har hvert barn krav på å bli hørt ut fra individuelle kriterier.

Barneombudet ser likevel gode argumenter for å foreslå en aldersgrense, forutsatt at den er betydelig lavere enn de någjeldende. Dette vil trolig bidra til at flere barn blir hørt enn det som er tilfelle i dag. Aksept av en nedre aldersgrense forutsetter at også yngre barn som er i stand til å danne seg egne synspunkter, blir gitt praktiske muligheter til å bli hørt. Det vises til Barneombudets supplerende rapport til FNs Barnekomité fra 2000.»

Juridisk rådgivning for kvinner (JURK) viser til at barnekonvensjonen artikkel 12 ikke har en aldersgrense, og stiller derfor spørsmål ved om departementets forslag er i tråd med konvensjonen. JURK påpeker også at de savner en nærmere redegjørelse for den aldersgrensen som er valgt. *Den norske dommerforening* mener barnekonvensjonens artikkel 12 har en bedre formulering enn departementets forslag, og påpeker at praktiseringen av en slik skjønsmessig bestemmelse kan presiseres i forskrift, rundskriv osv.

Enkelte høringsinstanser har synspunkter på hvilken aldersgrense som skal gjelde. Mens *Norges teknisk-vitenskapelig universitet* reiser spørsmål om aldersgrensen burde være 6 år, mener *Trondheim Byrett* at grensen burde settes ved 9 eventuelt 10 år.

Barnevernets utviklingscenter i Midt-Norge mener det bør settes i verk særlige tiltak når barn under 12 år skal uttale seg. Fra høringsuttalelsen siteres:

«I forslaget til endringer i § 6–3 i barnevernloven, foreslås 7 år som ny aldersgrense. Vi finner ikke noen god argumentasjon fra Justisdepartementet for denne aldersgrensen, og etter vår mening virker forslaget noe vilkårlig. Vår umiddelbare reaksjon er at aldersgrensen er for lav, spesielt hvis resultatet av lovarbeidet blir en entydig uttalerett. Vår argumentasjon for dette, er at en uttalerett er vanskeligere å ivaretas dess yngre barnet er; blant annet av faglige grunner.

For det første er det store faglige utfordringer med å snakke med barn, spesielt de yngste. Videre vil det alltid være et asymmetrisk maktforhold mellom et barn og en representant fra for eksempel barnevernet. Asymmetrien vil antageligvis være sterkere dess yngre barnet er, og barnets meninger vil kunne bli tillagt lite eller ingen vekt spesielt hvis de er i konflikt med den voksnes meninger. Alder kan også innebære et spørsmål om kompetanse; dette er en debatt som er ført i ulike faglige sammenhenger, og vi vil ikke gå inn på denne her. Vi mener imidlertid at det er viktig å ta i betraktning at selv om barnet vurderes som kompetent til å uttale seg, kan en ikke gå ut fra at yngre barn har oversikt over konsekvensene av sine ønsker. Dette er et vanskelig faglig spørsmål som alltid vil komme i kjølvannet av konflikter mellom ulike parter forståelser.

Til tross for disse motforestillingene, er vi ved BUS Midt-Norge av den oppfatning at alle barn i utgangspunktet skal ha uttalerett før det treffes beslutninger om plasseringer eller flyttinger i barnevernet og andre saker som sterkt berører barnets situasjon. På bakgrunn av det som ble skrevet i forrige avsnitt, mener vi imidlertid at det bør settes betingelser ved utøvelsen av uttaleretten for barn under 12 år. Vi mener at barn under 12 år alltid skal ha med seg en nøytral, faglig ledsager, som sammen med barnet skal bidra til at barnets synspunkter kommer fram. Barn over 12 år, skal også alltid få tilbud om en faglig ledsager, men kan velge å ha samtalen aleine. Det er en forutsetning at de faglige ledsagerne må være spesielt skolerte til å ivareta barnets interesser.»

Østfold fylkeskommune støtter forslaget, men mener det bør være hjemmel til å gjøre unntak for retten til å uttale seg for barn mellom 7 og 12 år når særlige grunner taler for det. Fra høringsuttalelsen siteres:

«Vi er bekymret for at mange av barna som er omfattet av saksbehandling i fylkesnemnda, må forholde seg til et relativt stort antall voksne som skal snakke med dem om sterkt personlige og vanskelige temaer. En senking av aldersgrensen forsterker denne bekymringen..

....

Lovteksten er foreslått formulert slik at det ikke er hjemmel for å innskrenke uttaleretten. Vi vil foreslå at det inntas en bestemmelse om at uttaleretten kan innskrenkes for barn mellom 7 og 12 år når særlige grunner taler for det. Hjemmelen bør i forskrift kunne avgrenses til å gjelde i de tilfeller der det etter en konkret vurdering blir ansett å være mer til skade enn til gagn for barnet å bli forelagt spørsmålet på nytt. Dette vil virke som er sikkerhetsventil for barn som

har vært gjennom store traumer og som har sterke følelsesmessige reaksjoner, ofte knyttet til vedvarende lojalitetskonflikter. Det å bli stilt overfor samme spørsmål gang etter gang, vil kunne oppleves av barnet som ikke å bli tatt på alvor. Det kan dessuten bane vei for at andre vil søke å presse dem til å gi uttrykk for noe annet enn de sa forrige gang det uttalte seg.»

Noen høringsinstanser er kritiske til forslaget ordlyd, og påpeker at bestemmelsen ikke må tolkes slik at barn må være modne nok til å ha synspunkter på resultatet for å høres. Fra høringsuttalelsen til *Aleneforeldreforeningen* siteres:

«AFFO er imidlertid skeptisk til lovens ordlyd på følgende punkt: «å danne seg egne synspunkter». Selv små barn har en rett til å uttale seg. Det er viktig at barnet får uttale seg før en avgjørelse blir tatt. Men det er i denne sammenheng viktig å presisere at barnet skal uttale seg om sin egen opplevelse av situasjonen. Ordlyden kan tolkes som om barnets må ha en mening om hvordan problemet skal løses. Den kan tolkes som om barnet må ha et synspunkt på den konkrete saken. Vi mener det er nok at barnet får uttale sin mening omkring det som er temaet. Den norske oversettelsen av artikkel 12 inneholder den samme ordlyden. Vi mener at om ordlyden beholdes så må den presiseres nærmere.»

Enkelte høringsinstanser påpeker behovet for retningslinjer for praktisering av bestemmelsen. Fra høringsuttalelsen til *Redd Barna* siteres:

«Vi er også helt enige med departementet i at det er viktig å utarbeide nærmere retningslinjer om praktiseringen av en slik bestemmelse og ikke minst hva slags metoder som kan anvendes overfor barn – ikke bare små barn. Redd Barna har i løpet av de siste 4 årene utviklet og videreført ulike metoder for hvordan man trekker barna inn i beslutningsprosesser. Disse metodene har vi svært god erfaring med i forhold til ulike grupper av barn. I et av våre siste prosjekter handler det nettopp om barn og ungdom som befinner seg på institusjon på bakgrunn av barnevernets beslutninger. Metodene som Redd Barna benytter seg av kan studeres nærmere i bøkene «Vi sa vi « og «Kreativ». Vi bidrar gjerne med innspill til utvikling av nærmere retningslinjer.»

Flere høringsinstanser påpeker også behovet for kompetanseheving i barnevernet når det gjelder å samtale med små barn, og at en endring av bestemmelsen som foreslått i høringsbrevet, krever

en gjennomgang av ordningen med barnets talsperson.

5.2.2.4 Barne- og familiedepartementets vurdering

Barne- og familiedepartementet fastholder forslaget om å endre barnevernloven slik som foreslått i høringsnotatet. Det vises til begrunnelsen under pkt 5.2.1 og til de uttalelser som er kommet fram under høringsrunden. Departementet finner at en fast nedre aldersgrense på 7 år for ubetinget rett til informasjon og til å uttale seg, kombinert med en skjønnsmessig adgang i tråd med formuleringen i barnekonvensjonen artikkel 12 for de yngre barna, totalt sett vil sikre flest barn anledning til å framkomme med sine synspunkter. Dette forslaget støttes også av det store flertallet av høringsinstansene.

Det vil imidlertid være viktig at barnet ikke føler seg presset til å uttale seg. Barnet må derfor ikke bare informeres om saken, men også om at det står fritt til å uttale seg. Det bør også, slik enkelte høringsinstanser har påpekt, ikke være slik at barnet må ha en mening om utfallet av en sak for å få uttale seg. Det viktige er at barnet får uttale seg om forhold det selv ønsker, og at samtalen tilrettelegges slik at barnet i minst mulig grad blir satt i lojalitetskonflikt i forhold til personer som står dem nær, som f.eks. foreldre og fosterforeldre.

Hvor stor vekt barnets mening skal tillegges, må bero på en konkret vurdering i hver enkelt sak. Generelt vil det være slik at jo eldre og mer modent barnet er, jo større vekt skal dets mening tillegges. Barnets mening vil imidlertid være ett av flere momenter som skal tas med i en helhetlig vurdering. Dette innebærer at barnets mening ikke nødvendigvis skal ha avgjørende betydning. Det kan være andre tungtveiende argumenter som nødvendigvis gjør en annen løsning.

En av høringsinstansene mener at bestemmelsen må utformes som en rettighetsbestemmelse for barnet, i den forstand at barnet gis en rett til å uttale seg. Departementet finner det imidlertid mer hensiktsmessig å utforme bestemmelsen som en pliktbestemmelse for barnevernmyndigheten, da tilrettelegging fra myndighetens side vil være en forutsetning for at barnet skal kunne få anledning til å uttale seg. Departementet finner derfor ikke at den foreslåtte formuleringen svekker barnets rettigheter, men tvert i mot er et ledd i å sikre bestemmelsens formål.

Departementet finner det ikke hensiktsmessig å innføre en obligatorisk bruk av en nøytral faglig ledsager, slik som foreslått av Barnevernets utviklingscenter i Midt-Norge. Bruk av ledsager kan væ-

re ønskelig for enkelte barn, mens det for andre kan oppleves som en tilleggsbelastning – spesielt hvis det er en person som er fremmed for barnet. Som nevnt ovenfor, er det ingen ting i veien for at en ekstern, nøytral fagperson samtaler med barnet direkte, eller bistår under samtalen. Det vil heller ikke være noe i veien for at barnet ledsages av en person barnet kjenner og har tillit til. Det sentrale vil være å skape en situasjon som barnet føler seg mest mulig komfortabel i, og som i tillegg er egnet til å gi barnet mulighet til å gi uttrykk for sine synspunkter uten at det settes i lojalitetskonflikt i forhold til sine nærmeste.

Departementet er enig med dem som påpeker at det er viktig at de som snakker med barna, har nødvendig kompetanse på dette området. Det er derfor viktig at den enkelte barneverntjeneste benytter erfarne fagpersoner til slike samtaler. Samtalene behøver for øvrig ikke gjennomføres av barneverntjenestens fast ansatte personale. Det er ingen ting i veien for at barneverntjenesten benytter eksterne fagfolk som har spesiell kompetanse på dette området, til å gjennomføre samtaler på vegne av – eller sammen med – barneverntjenesten. I saker som hører inn under fylkesnemnda for sosiale saker sitt myndighetsområde, kan det oppnevnes en egen talsperson for barnet, jf. barnevernloven § 7–4. I mange tilfeller kan det imidlertid være en fordel om barnet har fått anledning til å gi uttrykk for sin mening på et tidligere stadium i saksbehandlingen. Departementet vil vurdere om det bør utarbeides informasjonsmateriell om dette temaet til bruk for barneverntjenesten.

Barne- og familiedepartementet vil for øvrig gjennomgå ordningen med barnets talsperson på bakgrunn av evalueringen av ordningen utført av Bente Moldestad, Toril Havik og Elisabeth Bache-Hansen, utgitt av Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring og Barnets utviklingscenter på Vestlandet i 1998.

5.2.3 Adopsjonsloven § 6

5.2.3.1 Gjeldende rett

Det følger av adopsjonslovens § 6 at den som har fylt 12 år, ikke kan adopteres uten eget samtykke. Barn over 12 år har dermed ikke bare rett til å danne seg egen mening og fritt få gi uttrykk for den, men dets tilslutning er en forutsetning for å gi bevilling til adopsjon.

For barn under 12 år har adopsjonsloven ingen egen bestemmelse om at barnet fritt skal kunne gi uttrykk for sine synspunkter og at synspunktene skal gis behørig vekt i samsvar med dets alder og modenhet. Hensynet til barnet ivaretas likevel både

av adopsjonsmyndighetene i vurderingen av om adopsjonsbevilling bør gis og av foreldrene i vurderingen av om det skal søkes om adopsjon. Det følger av adopsjonsloven at bevilling bare kan gis der en kan anta at adopsjonen vil bli til gagn for barnet, jf. lovens § 2. Adopsjonsmyndighetene må i disse sakene forsikre seg om at adopsjonen vil bli til barnets beste. I denne vurderingen baserer myndighetene seg på sakens dokumenter.

Barnelovens bestemmelser i §§ 31 og 33 gjelder også i adopsjons sakene. Det innebærer at foreldrene etter hvert som barnet utvikler seg og modnes skal høre hva barnet har å si før det treffer avgjørelse om personlige forhold for barnet. Det skal legges vekt på hva barnet mener. Det går videre fram av barneloven at foreldrene skal gi barnet stadig større selvbestemmelsesrett med alderen. Spørsmålet om det skal søkes om adopsjon eller ikke, er et personlig forhold der avgjørelsen i høy grad påvirker barnets juridiske og ofte også faktiske stilling. Barneloven forutsetter at foreldrene hører hva barnet mener om en eventuell adopsjon og tar det med på avgjørelsen om hvorvidt det skal søkes om adopsjon. Fordi barn over 12 år etter adopsjonsloven må samtykke i at adopsjon finner sted, bør foreldrene legge stor vekt på barnets mening etter hvert som det nærmer seg denne alderen.

Det følger av adopsjonsloven § 1 at adopsjon skjer ved bevilling av departementet. Myndigheten til å gi adopsjonsbevilling er delegert til Barne-, ungdoms- og familieforvaltningen (tidligere Statens ungdoms- og adopsjonskontor). Barne-, ungdoms- og familieforvaltningen opplyser at den har videreført en praksis der det rettes en forespørsel til kommunen om uttalelse i saken. Dette er også forutsatt i de nye retningslinjene om saksbehandling ved søknad om innenlands- og utenlandsadopsjon og særlig om skjønnsutøvelse ved innenlandsadopsjon av desember 2002.

5.2.3.2 Høringsbrevets forslag

Departementet foreslo i høringsbrevet en endring av adopsjonslovens § 6 for å styrke barnets stilling og danne et bedre avgjørelsesgrunnlag for myndighetenes vurdering av hva som er til gagn for barnet ved behandlingen av en søknad om adopsjon.

Departementet mente at for barn under 12 år, kan rettighetene etter barnekonvensjonens artikkel 12 best ivaretas ved å ta inn i adopsjonsloven bestemmelser som sikrer at barnet gis mulighet til å danne seg en mening og til å uttrykke den. I denne forbindelse ble det drøftet om det burde settes en nedre aldersgrense for hvilke barn som skal ha en absolutt rett til å uttale seg. Departementet kom til

at retten burde innføres fra fylte 7 år, slik det også ble foreslått for barnevernsakene. Det ble vist til den praktiske fordelene det kan ha at lover som regulerer barns familieforhold og omsorgssituasjon, har samme aldersgrense. Videre ble det bemerket at det er mulig å legge til rette for ordninger som ivaretar alle barn fra denne alderen. Endelig ble det også vist til at en slik nedre aldersgrense best sikrer at de barn som bør bli hørt, blir hørt, og at det ikke utvikler seg ulik praksis.

Det ble pekt på at enkelte barn under 7 år kan ha nådd et modningsnivå som gjør dem i stand til å danne seg egne synspunkter, og at det derfor synes rimelig å åpne for at også barn under 7 år kan uttale seg dersom de ønsker det. På denne bakgrunn ble det foreslått å innføre en bestemmelse der barn helt ned i 7 års alder, og yngre som er i stand til å danne seg egne synspunkter, skal informeres og gis anledning til å uttale seg før det tas avgjørelse om adopsjonsbevilling skal gis.

Det ble pekt på at adopsjonsmyndighetene vil måtte gi det enkelte barnets mening behørig vekt i samsvar med dets alder og modenhet. En moden 10- eller 11-åring som har klare meninger om adopsjon, vil dra nytte av retten til å bli hørt, da det er liten grunn til å tro at en adopsjon vil bli gjennomført mot hans eller hennes mening. I høringsnotatet ble det derfor foreslått å innta en bestemmelse om at barnets mening skal tillegges behørig vekt i samsvar med dets alder og modenhet.

Når det gjelder barn over 12 år, ble det vist til at adopsjonslovens ordlyd går lenger enn barnekonvensjonens artikkel 12 første ledd i å innrømme barn rettigheter. Det ble likevel drøftet om denne aldersgrensen burde senkes. Slik departementet vurderte det, er konsekvensene av en adopsjon så store at barn under 12 år ikke bør pålegges å ha en mening som avgjør om adopsjonen skal finne sted eller ikke. Det ble vist til at konfliktene forut for en søknad om adopsjon kan være så store at det ville være utilbørlig å pålegge så unge barn å ta et standpunkt som kan bli avgjørende for adopsjonen. Det ble videre vist til at dersom en skulle kreve samtykke av barn yngre enn 12 år, ville en stå overfor store utfordringer med å etablere ordninger som sikrer at samtykke er informert og at det virkelig er barnets oppriktige mening som kommer til uttrykk. På denne bakgrunn konkluderte departementet med at å senke aldersgrensen for når et samtykke til adopsjon skal innhentes fra barnet, ikke er tilrådelig.

Departementet stilte imidlertid spørsmål ved om det i dag foreligger gode nok ordninger for å sikre at samtykket er informert, dvs. at barnet er kjent med virkningene av en adopsjon. Det ble pekt

på at bortsett fra at Statens ungdoms- og adopsjonskontor gir bevilling i sakene, har ingen andre offentlige instanser i dag noen obligatorisk oppgave i adopsjonssakene når det gjelder å ivareta barnet prosessuelt. Det finnes ingen retningslinjer for hvem som skal høre barnet, når i prosessen det eventuelt skal høres, og om hvordan barnet skal ivaretas i forbindelse med høringen.

Departementet foreslo derfor å ta inn en bestemmelse i adopsjonslovens § 6 om at barnets hjemkommune skal bistå bevillingsmyndigheten i å opplyse saken, dvs. informere barnet, motta uttalelse fra barn under 12 år og innhente samtykke fra barn over 12 år. Det ble vist til at det er i kommunen barn vokser opp, og det er dette nivået som er ansvarlig for barnehager, grunnskole, helsestasjon for barn, samt sosial- og barneverntjeneste. Det ble pekt på at det finnes barnefaglig kompetanse i flere instanser i kommunene. Det ble videre vist til at de erfaringene og kunnskapen som for eksempel barnevernet har med å snakke med barn, kan komme til nytte i adopsjonssakene. Kommunen har også spesifikk adopsjonskompetanse som den instans som gjennom flere tiår har utredet søkere som ønsker forhåndssamtykke til å adoptere barn fra utlandet. Forslaget i høringsnotatet innebærer at det vil være opp til kommunen å bestemme hvilken instans den vil legge dette ansvaret til. Ansvaret kan plasseres for eksempel i familievernet, barnevernet, sosialkontoret, pedagogisk-psykologisk-tjeneste eller i barne- og ungdomstjeneste, mv.

Det ble understreket at det er viktig at barnet ikke må føle seg presset til å uttale seg eller til å ha en mening, men at det skal legges til rette for at barnet får en mulighet til å formidle sine synspunkter. Det ble videre understreket at det er viktig at de som skal snakke med barnet, tilrettelegger samtalen ut fra barnets modenhet og alder, og evner å forstå hva barnet formidler.

Departementet foreslo i høringsnotatet at det ville være mest hensiktsmessig å fastsette i forskrift den nærmere regulering av informasjon til barnet, innhenting av uttalelse og samtykke.

5.2.3.3 Høringsinstansenes syn

Alle høringsinstanser som har uttalt seg til forslaget, er av den oppfatning at adopsjonslovens § 6 bør endres, og det store flertallet støtter departementets forslag slik det framkommer i høringsnotatet.

Når det gjelder den foreslåtte aldersgrensen støttes den foreslåtte 7-årsgrensen av stort sett alle høringsinstansene. Fra høringsuttalelsen til *Statens ungdoms- og adopsjonskontor* siteres:

«Det er et klart behov for å tydeliggjøre at også

barn under 12 år har rett til å bli hørt og uttale seg før en avgjørelsen om adopsjon fattes.

Den foreslåtte endringen i § 6 vil først og fremst få betydning for norske adopsjoner herunder adopsjon av ektefelles barn (stebarns-adopsjoner), jf adopsjonsloven § 5, første ledd, annet punkt, og adopsjon av fosterbarn.

Det er foreslått en nedre aldersgrense på 7 år for barns rett til å uttale seg, men forslaget gir også uttalerett for yngre barn som er i stand til å danne seg egne synspunkter. Forslaget er i tråd med den praksis Statens ungdoms- og adopsjonskontor har ført i norske adopsjoner, hvor vi har henvisning til barneloven § 31 om retten for barn til å være med på avgjørelse, som en generell regel som gjelder for alle barn. Høring av barn er i noen saker blitt foretatt helt ned i fem års alder.

I saker om adopsjon av stebarn under 12 år har Statens ungdoms- og adopsjonskontor innhentet uttalelse fra barneverntjenesten i den kommune hvor barnet bor. I de tilfeller barnet ikke anses å være modent nok til å ha en selvstendig mening, vil derfor barneverntjenesten vurdere barnet i familiesituasjon og derav kunne danne seg en mening om barnets beste ut fra barnets atferd, reaksjoner og forholdet til adoptiv søkeren. Rettssikkerheten for barnet antas derfor å være ivaretatt på en god måte også med adopsjon av yngre barn. Det gjøres i denne sammenheng oppmerksom på at det samtidig føres en restriktiv praksis vedrørende stebarns-adopsjon av barn under 12 år. En bevilling til stebarns-adopsjon hvor barnet for eksempel bare er 2–3 år skjer kun unntaksvis.»

Ingen av høringsinstansene mener at aldersgrensen for å samtykke til adopsjon bør senkes fra 12 år, selv om *Yrkesorganisasjonens sentralforbund* ikke ser bort fra at det i spesielle tilfeller ville være ønskelig om også barn under 12 år hadde adgang til å samtykke.

Statens ungdoms- og adopsjonskontor understreker at det er et nødvendig men ikke tilstrekkelig vilkår for adopsjon av barn over 12 år at det har samtykket. Fra høringsuttalelsen siteres:

«Når det gjelder vekten av barns uttalelse, understrekes at vedtak om adopsjon gis etter en samlet vurdering av en rekke forhold. Selv om barnet har samtykket, er det ikke gitt at en adopsjon vil bli ansett å være til gagn for barnet, jf adopsjonsloven § 2. Det vil også finnes tilfeller hvor alle partene i en adopsjonssak ønsker en adopsjon, men hvor bevillingsmyndigheten finner at ønsket om adopsjon er begrunnet i forhold som ligger utenfor adopsjonsinstituttets område og formål.

Videre må det i vurderingen av barnets uttalelse også forutsettes at barn oftest vil være loja-

le mot sine nærmeste forsørgere og ikke gjerne vil gå imot deres ønsker. På denne måten vil en uttalelse fra barnet mot adopsjon, generelt sett veie tyngre enn en uttalelse i positiv retning»

De høringsinstansene som uttaler seg om spørsmålet er også positive til at kommunene pålegges en plikt til å bistå bevillingsmyndigheten i disse sakene. Fra høringsuttalelsen til *Statens ungdoms- og adopsjonskontor* siteres:

«En lovfestet plikt for kommunene, i norske adopsjoner, til å bistå med opplysning av saker, samt veilede og informere barnet, burde etter Statens ungdoms- og adopsjonskontors syn ha foreligget allerede ved vedtakelsen av kapittel 3A i adopsjonsloven. Statens ungdoms- og adopsjonskontor stiller seg derfor positive også til dette forslaget.

Selv om Statens ungdoms- og adopsjonskontor stort sett har hatt gode erfaringer med kommunene, har det hendt at vi har fått tilbakemelding om at kommunen ikke har kapasitet til å påta seg denne oppgaven, og i andre tilfeller, at kommunen må prioritere sine lovpålagte oppgaver. I sistnevnte tilfeller kan det ta inntil ett år før en uttalelse foreligger. Problemet omfatter kun stebarns-adopsjoner, da kommunen allerede vil være involvert og forpliktet til å bidra med opplysninger ved en søknad om adopsjon av fosterbarn som kommunen har omsorg for.»

Redd Barna uttrykker imidlertid skepsis over at det ikke er bestemt hvilken kommunal instans som skal ha dette ansvaret. Fra høringsuttalelsen siteres:

«Departementet uttaler videre at det er kommunene som skal få pålagt ansvaret med å opplyse adopsjonssakene gjennom å informere barnet som berøres og gi det den nødvendige informasjon som omtalt ovenfor. Slik vi forstår det skal det imidlertid ikke fra departementets hold bestemmes hvilken instans i kommunen som skal ta denne utfordringen og oppgaven. Dette synes *Redd Barna* er bekymringsverdig fordi vi vet at alle de ulike instansene som nevnes – familievern, barnevern, sosialkontoret, pedagogisk psykologisk tjeneste eller barne og ungdomspsykiatrien allerede har nok av oppgaver og har lange køer. Vi er redd at denne oppgaven lett vil bli en kasteball i systemet som ingen av dem ønsker å ta. Slik vi ser det, er det også nødvendig å tilføre den «utvalgte» instans ressurser til å håndtere denne oppgaven slik at den nødvendige barnefaglige kompetansen er tilstede.»

En rekke høringsinstanser påpeker behovet for nærmere presiseringer av hvordan barn skal gis informasjon og høres. Disse instansene understreker

viktigheten av at samtalen med barnet blir tilrettelagt ut fra barnets alder og modenhet, og at den som skal snakke med barnet både har den nødvendige kompetanse til å forstå barnet og den nødvendige kunnskap om adopsjon. Enkelte instanser bemerker også at det er viktig at barnet i minst mulig grad settes i en lojalitetskonflikt med omsorgspersonene og at det ikke skal føle seg presset til å uttale seg i saken.

5.2.3.4 Barne- og familiedepartementets vurdering

Etter Barne- og familiedepartementets syn er det viktig at barnet gis mulighet til å uttale seg før det treffes avgjørelse om adopsjonsbevilling skal gis eller ikke. Adopsjon er juridisk sett svært inngripende. Alle juridiske bånd til en eller begge biologiske foreldre brytes og spørsmål om samvær og annen kontakt vil måtte være basert på avtale. En adopsjon kan ikke omgjøres og adopsjon innebærer en varig endring i forholdet til biologisk slekt. Sakens alvor tilsier at det er svært viktig å sikre at også barn under 12 år gis informasjon og mulighet til å komme med uttalelse i adopsjonssaken. Videre mener departementet at det er viktig å etablere forsvarlige ordninger for å sikre barn over 12 år informasjon og at de fritt får uttrykke sin eventuelle mening om adopsjonssøknaden før de gir sitt samtykke.

Etter departementets oppfatning bør det innføres samme aldersgrense i adopsjonssakene som i barnevernsakene. En fast nedre aldersgrense slik at barn over 7 år skal ha en absolutt rett til informasjon og til å uttale seg, og en skjønnsmessig adgang til å informere og høre yngre barn, vil best sikre at flest barn får anledning til å gi uttrykk for sine meninger. Dette forslaget gis også bred støtte av høringsinstansene.

Departementet legger til grunn at forslaget til ny § 6 i praksis først og fremst vil få anvendelse på norske innenlandsadopsjoner. I de norske adopsjonssakene er det især sakene der steforelderen ønsker å adoptere sitt stebarn, at spørsmålet om høring av barnet er aktuelt. Disse sakene utgjør også de fleste innenlandsadopsjonene. I år 2000 ble det gjennomført ca. 105 stebarnsadopsjoner av i alt 135 adopsjoner av norske barn. Bestemmelsen vil imidlertid også gjelde for utenlandsadopsjoner, der norske myndigheter gir adopsjonsbevilling. Bestemmelsen vil imidlertid være lite aktuell da det store flertall av barn er under tre år ved adkomst til landet.

Departementet opprettholder forslaget til bestemmelse om at barnets mening skal tillegges

vekt i samsvar med dets alder og modenhet. I tråd med forslaget vedrørende barnevernlovens § 6–3, foreslås det imidlertid at ordet behørig tas ut, da det ikke er nødvendig for å få fram meningsinnholdet i bestemmelsen. Som det er uttalt for barnevernsakene, vil det generelt sett være slik at jo eldre og mer modent barnet er, jo større vekt skal dets synspunkter tillegges. Videre må det ses hen til hva barnet har uttalt seg om og hvor tydelig det har uttalt sine synspunkter på spørsmålet om adopsjon. Gir barnet uttrykk for å være i mot adopsjonen, taler dette for at søknaden om adopsjon bør avslås. Også svært små barn kan ha meninger som bør tillegges stor vekt. Adopsjonsmyndighetene skal imidlertid ved avgjørelsen foreta en helhetlig vurdering av alle relevante forhold i saken, jf. adopsjonslovens § 2. Barnets mening vil derfor være ett moment blant flere i den vurderingen som skal foretas i en adopsjonssak. Dette innebærer at barnets mening ikke alltid kan tillegges avgjørende vekt.

Departementet opprettholder gjeldende bestemmelse om en fast 12-års aldersgrense for når barnets samtykke skal innhentes. Departementet mener at retten til å uttale seg for barn under 12 år, best kan ivaretas ved at det etableres en forsvarlig ordning der de informeres og gis mulighet til å uttale seg om adopsjonssøknaden, samt at det sikres at barnets mening tillegges vekt ved avgjørelsen. Det kan for eksempel være gode grunner for å avslå en søknad der et eldre barn på 9, 10 eller 11 år, motsetter seg adopsjonen.

En lovfestet rett for barnet til informasjon, til å danne seg egne standpunkter og rett til fritt å kunne gi uttrykk for dem, er lite verdt dersom det ikke er noen som kan informere barnet, innhente en eventuell uttalelse og ellers ivareta hensynet til barnet. Departementet fastholder vurderingen av at det er kommunen som er nærmest til å bistå adopsjonsmyndighetene i å opplyse en søknad om adopsjon, dvs. informere barnet, motta uttalelse fra barn under 12 år og innhente samtykke fra barn over 12 år. Som det framkommer av høringsuttalelsen fra Statens ungdoms- og adopsjonskontors, er forslaget i tråd med den praksis kontoret i dag fører i de norske adopsjonene. Etter gjeldende praksis anmoder kontoret ved behov kommunen om å bistå med å opplyse en søknad om adopsjon. Bestemmelsen som foreslås, er således langt på vei en lovfesting av gjeldende praksis.

Etter departementets oppfatning er kommunen selv nærmest til å vurdere hvilken instans som bør ha ansvaret for denne oppgaven, slik tilfellet er ved kommunens andre oppgaver på adopsjonsfeltet. På samme måte som for barnevernsakene vil det heller ikke være noe i veien for at kommunen benytter

eksterne fagfolk som har spesiell kompetanse på dette området, til å gjennomføre samtaler på vegne av – eller sammen med – vedkommende instans i kommunen.

I høringsnotatet ble det foreslått en forskriftshjemmel for regulering av saksbehandlingen i disse sakene. Etter en nærmere vurdering har departementet kommet til at det ikke er nødvendig med en slik forskriftshjemmel. Departementet er imidlertid enig med de høringsinstansene som påpeker behovet for å sikre gode ordninger ved innhenting av uttalelse eller samtykke fra barnet. Etter departementets oppfatning har de nye retningslinjene om saksbehandling ved søknad om adopsjon fra desember 2002 og nye skjemaer på området bidratt til å tydeliggjøre betydningen av å ivareta barnet i søknadsprosessen. Det må videre vurderes om det bør gis ut informasjonsmaterieell om temaet til bruk for kommunen.

5.3 Forvaltningsloven

5.3.1 Innledning

Som nevnt foran er hovedregelen at det er vergen som utøver barnets partsrettigheter overfor forvaltningen inntil barnet er myndig. Det finnes imidlertid enkelte unntak fra dette, f. eks. kan barnet selv utøve partsrettigheter i en sak etter barnevernloven dersom barnet har fylt 15 år og forstår hva saken gjelder, jf. barnevernloven § 6–3 annet ledd. Videre vil barnet være part i en sak om opptak til videregående opplæring fra fylte 15 år, jf. opplæringsloven § 3–1.

I saker hvor det er vergen som representerer barnet, følger det av forvaltningsloven § 16 at også barnet skal varsles og gis anledning til å uttale seg før det fattes vedtak i saken dersom barnet er over 14 år. Det er videre rimelig å tolke § 17 om forvaltningens utrednings- og informasjonsplikt, slik at forvaltningen har en viss plikt til å sørge for at barnets synspunkter blir klarlagt i en sak hvor barnet er part.

Et barn som er representert ved verge, vil ikke ha rett til innsyn i sakens dokumenter etter forvaltningsloven § 18. Barnet vil derimot ha innsynsrett etter offentlighetsloven. Offentlighetsloven gir innsynsrett til «enhver». I Eckhoff/Smith: Forvaltningsrett 6. utgave s. 422 er dette tolket slik:

«Ordet «enhver» må tas bokstavelig. Det omfatter både innlendinger og utlendinger, gamle og unge (i hvert fall når de har lært å lese.)»

I høringsnotatet reiste Justisdepartementet spørsmål om det bør fastsettes en generell bestem-

melse i forvaltningsloven som pålegger forvaltningen å sørge for at barnets synspunkter kommer fram og at de blir tillagt behørig vekt. Det ble også reist spørsmål om man i stedet for, eller eventuelt i tillegg til en slik bestemmelse, bør fastsette flere prosessuelle rettigheter for barnet. I tilknytning til begge disse punktene ble det reist spørsmål om hvilke aldersgrenser som bør gjelde, herunder om 14-års-grensen i forvaltningsloven § 16 burde endres.

5.3.2 Spørsmålet om det bør fastsettes i forvaltningsloven at forvaltningen skal sørge for at barnets synspunkter kommer fram og blir tatt hensyn til.

5.3.2.1 Høringen

I høringsbrevet reiste departementet spørsmål om det i forvaltningsloven bør fastsettes en plikt for forvaltningen til å sørge for at barnets synspunkter kommer fram og blir tatt hensyn til. Det ble særlig pekt på at forvaltningsloven er en generell lov, og at lovfesting av en slik plikt i forvaltningsloven dermed ville få anvendelse i alle saker hvor et barn er part, også i saker som ikke gjelder barnets personlige forhold. Det ble pekt på at slike saker ofte ville bli behandlet av tjenestemenn uten barnefaglig kompetanse, og at en slik rettighet dermed kunne ha lite for seg. På den annen side ble det pekt på at en slik bestemmelse ikke nødvendigvis måtte utformes slik at barnet måtte høres direkte, og at forvaltningen normalt kunne legge til grunn at vergens saksframstilling også ga uttrykk for barnets syn.

Alle de høringsinstanser som uttaler seg om spørsmålet er positive til at det fastsettes en slik bestemmelse.

Aksjonsgruppen for barns rett til samvær med foreldre og besteforeldre, Aleneforeldreforeningen, Barne- og familiedepartementet, Bærum kommune, Datatilsynet, Kommunal- og regionaldepartementet, Meldal kommune, Norsk kvinnesaksforening, Statens råd for funksjonshemmede og Utlendingsdirektoratet har uttrykkelig svart at de ønsker en slik bestemmelse i forvaltningsloven. I tillegg uttaler enkelte høringsinstanser seg om aldersgrenser, noe som synes å forutsette at de er positive til en slik bestemmelse.

Fra høringsuttalelsen til *Bærum kommune* siteres:

«En generell bestemmelse om at forvaltningsorganer skal sørge for at barnets synspunkter kan komme frem og bli tatt hensyn til, bør etter Bærum kommunes oppfatning inn i forvaltningsloven. Forvaltningen tar ikke alltid hensyn til barnets perspektiver i sine vurderinger. For å iva-

reta dette hensyn og samtidig synliggjøre barnekonvensjonen, mener Bærum kommune at det passer å plassere artikkel 12 i forbindelse med forvaltningsloven § 17 om forvaltningens utredningsplikt.»

Enkelte høringsinstanser uttaler seg om saksbehandlers barnefaglige kompetanse. Fra høringsuttalelsen til *Barne- og familiedepartementet* siteres:

«Vi mener likevel at dette ikke bør forhindre at barnets synspunkter innhentes, og at det vanligvis vil være tilstrekkelig at forelderen/vergen viderefremidler barnets synspunkter. Ved uenighet mellom foreldrene/vergene om hva som er barnets standpunkt, eller ved uenighet mellom barnet og foreldrene/vergene, kan opplysninger om barnets interesser innhentes fra andre, eller forvaltningsorganet kan selv høre barnet dersom dette er hensiktsmessig.»

Statens råd for funksjonshemmede understreker behovet for kompetanseheving i forvaltningen når det gjelder høring av barn med funksjonshemninger.

Flere høringsinstanser foreslår at man utformer en regel i forvaltningsloven etter mønster av barne-loven § 31 slik den blir stående etter en eventuell lovendring. *Den norske dommerforening* uttaler imidlertid på generelt grunnlag at

«...konvensjonens art 12 anses som en bedre formulering hva gjelder et barns rett til å uttale seg i saker som angår det selv. Hvordan en slik skjønnsmessig bestemmelse rent praktisk best skal kunne praktiseres blant annet med hensyn til aldersgrenser, vil nærmere kunne presiseres i forskrifter, rundskriv etc.»

5.3.2.2 Departementets vurdering

Departementet går inn for å fastsette i forvaltningsloven at forvaltningen skal sørge for at barnets synspunkter kommer fram og blir tatt hensyn til. En slik bestemmelse vil synliggjøre forvaltningens plikt etter barnekonvensjonen, og sikre at forvaltningen sørger for at barnets synspunkter kommer fram og blir tatt hensyn til.

Bestemmelsen vil gjelde i alle forvaltningssaker der barnet er part. Det vil derfor kunne variere sterkt hvilken alder og modenhet et barn må ha nådd for å kunne danne seg egne synspunkter. Hvis for eksempel barnet som eier av en eiendom er part i en regulær byggesak, ekspropriasjonsak, eller annen sak av økonomisk eller teknisk karakter, vil det ikke være naturlig for forvaltningen å

innhente yngre barns syn. Dersom det dreier seg saker som angår barnet direkte, for eksempel tilde-ling av hjelpemidler til funksjonshemmede barn, vil det imidlertid være naturlig å høre hva selv svært små barn mener om saken. I og med at forvalt-ningsloven gjelder for et vidt spekter av saker, vil departementet ikke foreslå noen fast aldersgrense i forvaltningsloven for når barn alltid skal bli hørt. Etter departementets syn bør denne type aldersgren- ser heller fastsettes i særlovgivningen, hvor de ak- tuelle aldersgrenser kan tilpasses vedtakets art. De- partementet vil i den sammenheng vise til de fore- slåtte endringer i barnevernloven og adopsjonslo- ven.

Departementet foreslår også å lovfeste barne- konvensjonens bestemmelse om at barnets syns- punkter skal tillegges vekt i samsvar med dets al- der og modenhet. Også dette må relateres til ved- takets art, slik at det vil være større grunn til å leg- ge vekt på barnets syn i saker som angår det direk- te og personlig.

5.3.3 Bør mindreårige over en viss alder gis prosessuelle rettigheter?

5.3.3.1 Høringen

I høringsbrevet ble det reist spørsmål om barns prosessuelle rettigheter burde utvides. Det ble sær- lig vist til spørsmålet om barn burde få rett til parts- innsyn i sakens dokumenter, og rett til å kreve muntlig forhandling. Det ble også reist spørsmål om hvilke aldersgrenser som burde gjelde for slike prosessuelle rettigheter.

Av de høringsinstanser som uttaler seg om spørsmålet, er flertallet positive til at barnets pro- sessuelle rettigheter styrkes.

Aksjonsgruppen for barns samvær med foreldre og besteforeldre, Barne- og familiedepartementet, Buskerud fylkeskommune, Giske overformynderi, Nord-Hålogaland bispedømmeråd, Norsk kvinnesaks- forening og Trondheim byrett går inn for å innføre prosessuelle rettigheter for barn i forvaltningssa- ker. *Barne- og familiedepartementet* uttaler:

«Barne- og familiedepartementet stiller seg po- sitivt til å gi mindreårige over en viss alder pro- sessuelle rettigheter i samsvar med høringsno- tatets forslag. Dette vil tydeliggjøre barn som egne individer med selvstendige interesser og understreke barns selvstendige autonomi. Vi mener det er viktig for barn og unge å bli infor- mert og få adgang til å gi uttrykk for sin egen mening. Selv om barn og unge ikke har opp- nådd full selvbestemmelsesrett på det enkelte området, kan det være av stor betydning å få

delta i diskusjonen og få gitt uttrykk for egne synspunkter.»

Trondheim byrett uttaler:

«Forvaltningslovens § 16 gir barn over 14 år som er part i en sak rett til å bli varslet om saken og anledning til å uttale seg. Trondheim byrett mener at disse rettighetene bør utvides til også å gjelde innsyn i dokumenter med de begrensninger som gis i forvaltningsloven, og rett til å få muntlig konferanse. Disse prosessuelle rettighetene vil styrke den unges mulighet til å gi en uttalelse i saken og være i tråd med barnekonvensjonens artikkel 12. Forvaltningslovens § 19 om innskrenket adgang til innsyn vil beskytte barnet mot innsyn i dokumenter som det vil være for belastende å ha kjennskap til.»

Advokatforeningen og *Meldal kommune* ser ikke behov for å innføre flere prosessuelle rettigheter i forvaltningsloven for barn. Fra *Advokatforeningens* uttalelse siteres:

«Man har med mindreårige å gjøre, og disse har verger som er satt nettopp til å ivareta barnets tarv. Forvaltningslovens § 16 synes således å dekke det behov barnet måtte ha. Barn har ikke samme behov som en myndig når man tross alt har myndige personer til å ivareta sine tarv.»

Det er få høringsinstanser som uttaler seg om hvilke aldersgrenser som skal gjelde for barns prosessuelle rettigheter. Enkelte legger til grunn at aldersgrensen bør være 14 år, mens andre mener man bør legge seg på en 12-årsgrense.

Fra *Barne- og familiedepartementets* uttalelse siteres:

«Når det gjelder aldersgrense for når eventuelle prosessuelle rettigheter skal inntre, ønsker Barne- og familiedepartementet at denne aldersgrensen så langt det er mulig skal falle sammen med andre aldersgrenser som gjelder barns med- og selvbestemmelsesrett i lovverket. Vi vil påpeke ulempen ved en skjønnsmessig grense basert på alder og modenhet, fordi en slik regel kan gjøre det utydelig om når barn skal høres, og ikke gi dem noen absolutt rett. En konkret aldersgrense vil imidlertid ha den svakheten at barn som er under denne grensen ikke nødvendigvis blir hørt, fordi aldersgrensen oppfattes som absolutt. Vi mener likevel at en absolutt aldersgrense er å foretrekke.

Barne- og familiedepartementet har liten erfaring med hvordan 14 års-grensen i fvl. praktiseres, men vi har inntrykk av at regelen er relativt ukjent og lite brukt. Det samme inntrykket har vi når det gjelder å innfortolke en plikt for forvaltningsorganet til å innhente barnas synspunkter i henhold til fvl. § 17.»

JURK stiller spørsmål ved om det er i tråd med konvensjonen å ha bestemte aldersgrenser og savner uansett en nærmere redegjørelse for de ulike aldersgrensene som er foreslått i høringsbrevet.

5.3.3.2 Departementets vurdering

Generelt

Forvaltningslovens regler om enkeltvedtak kommer til anvendelse både for vedtak som gjelder barn direkte, for eksempel vedtak etter barnevernsloven og adopsjonsloven, og for vedtak som ikke angår barnet personlig, for eksempel vedtak om byggetillatelse el. i tilknytning til en eiendom barnet måtte eie. Det vil være et klart større behov for at barn får utøve sin rett til å bli hørt i saker som angår det personlig, noe som også gjenspeiler seg ved at lovene som angår barn har enkelte bestemmelser som gjelder barnets rett til å bli hørt. Disse bestemmelsene er imidlertid begrensede og omfatter for det første bare enkelte typer vedtak, og gir dessuten ingen regulering av barnets rett til dokumentinnsyn mv.

Departementet har vurdert om saksbehandlingsreglene i særlovgivningen bør utvides, slik at særlovgivningen vil gi en uttømmende regulering av barnets prosessuelle rettigheter for de aktuelle sakstyper. Etter departementets syn vil det imidlertid være en fordel at slike saksbehandlingsregler fastsettes i forvaltningsloven. For det første vil en lovfesting av barnets prosessuelle rettigheter i forvaltningsloven tydeliggjøre at barnets rett til å bli hørt er et allment prinsipp og gjelder generelt for alle enkeltvedtak hvor barnet er part. Dersom det skulle fastsettes særskilte saksbehandlingsregler i alle lover som angår barn, ville dette også føre til en oppsvulming av lovverket. Dessuten vil barns rettigheter kunne berøres av vedtak som treffes etter en rekke lover, og det vil være lett å overse at enkelte lover kan ha betydning for barn.

Et argument mot å lovfeste barns prosessuelle rettigheter i forvaltningsloven er at dette kan påføre forvaltningen økte administrative oppgaver i saker hvor det er lite reelt behov for at barn skal høres. De endringer som departementet foreslår nedenfor, medfører imidlertid ingen tyngende aktivitetsplikter for forvaltningen.

Etter departementets syn, bør derfor barns generelle prosessuelle rettigheter reguleres i forvaltningsloven. Dersom det på enkelte saksområder er behov for særlige regler, bør slike inntas i særlovgivningen.

De prosessuelle rettighetene kan deles i to kategorier: de som utløses etter krav fra barnet og de

som forvaltningen må oppfylle av eget tiltak. Til den første gruppen hører retten til å kreve dokumentinnsyn eller muntlig forhandling, til den andre gruppen hører forvaltningens plikt til å sende varsel om saken eller underretning om vedtaket. For å sikre at barn over en viss alder får oppfylt sine rettigheter, anser departementet det som viktig at det settes aldersgrenser for rettigheter som forvaltningen plikter å oppfylle av eget tiltak. Det vil også være en fordel for forvaltningen om den kan forholde seg til faste aldersgrenser. Når det gjelder rettigheter som utløses etter krav fra barnet selv, synes det å være mindre behov for aldersgrenser. Dersom et barn er modent nok til å be om en rettighet, må det legges til grunn at det også er modent nok til å gjøre seg nytte av den. For denne type rettigheter bør det derfor bare settes aldersgrenser dersom det er et særlig behov for å verne barnet eller andre.

Rett til dokumentinnsyn

Som nevnt foran legger departementet til grunn at barn har rett til innsyn i sakens dokumenter i den grad innsynsrett følger av offentlighetsloven.

Parters innsynsrett går imidlertid lenger enn innsynsretten etter offentlighetsloven. En part vil bl.a. på visse vilkår ha rett til faktiske opplysninger i interne dokumenter. Det synes ikke å være grunn til at ikke også barn skal få rett til innsyn i dokumenter etter forvaltningsloven (se likevel neste avsnitt om taushetsbelagte opplysninger). En lovfesting av barnets rett til innsyn etter forvaltningsloven, vil dessuten synliggjøre prinsippet om barns rett til innsyn på en bedre måte, både for forvaltningen og for barnet selv, enn om innsynsretten bare følger av offentlighetsloven. Departementet vil derfor foreslå at barn som er part i en sak skal få en selvstendig rett til dokumentinnsyn etter forvaltningsloven § 18, selv om det er vergen som ellers representerer barnet.

Gjennom innsyn etter forvaltningsloven § 18 vil barnet også kunne få innsyn i opplysninger som er underlagt lovbestemt taushetsplikt, jf. forvaltningsloven § 13 b nr. 1. Parter som får kjennskap til slike opplysninger, kan bare bruke disse opplysningene til å vareta sine interesser i saken, og forvaltningsorganet kan også pålegge dem taushetsplikt, jf. forvaltningsloven § 13 b andre ledd. Etter departementets syn kan man ikke forvente at yngre barn fullt ut forstår alvoret i at taushetsbelagte opplysninger ikke skal bringes videre til andre. Barn under 15 år vil dessuten ikke være strafferettslig ansvarlig for brudd på taushetsplikt. Departementet vil derfor foreslå at barn under 15 år ikke kan få innsyn i opplysninger som er underlagt lovbestemt taushetsplikt.

Rett til å kreve muntlig konferanse

Departementet foreslår å endre forvaltningsloven § 11 d slik at mindreårige parter gis samme rett som myndige parter til muntlig kontakt med tjenestemann i det organet som behandler saken selv om de blir representert ved verge. En slik rett vil være spesielt verdifull for barn, som ofte ikke har samme forutsetninger for skriftlig kommunikasjon som voksne. Etter departementets syn bør det ikke være noen aldersgrense for denne retten. Dersom et barn er modent nok til å ta initiativ til å få snakket med en tjenestemann som behandler saken, bør det få rett til det.

Rett til å få forhåndsvarsel etter forvaltningsloven § 16

Etter gjeldende § 16 skal barn over 14 år som er part i saken, varsles før det treffes vedtak og gis rett til å uttale seg, også når barnet er representert ved verge. Departementet har vurdert om denne regelen bør videreføres, og eventuelt hvilken aldersgrense som bør gjelde.

Departementet legger til grunn at varsel etter § 16 normalt gis ved å sende en kopi til barnet av det varselet som sendes til vergen. For at barnet skal kunne nyttiggjøre seg et slikt skriftlig varsel, må det ha nådd en viss modningsgrad. Det må også tas hensyn til at forvaltningsloven vil gjelde for alle typer vedtak, både for vedtak som kan gjelde rene økonomiske eller tekniske forhold, som er relevant der et barn står som eier av en eiendom, og for vedtak som kan være svært inngripende for barnet på et personlig plan, for eksempel vedtak etter barnevernloven, hvor forvaltningslovens regler vil supplere barnevernlovens regler. I vedtak om tekniske eller økonomiske forhold legger departementet til grunn at yngre barn vil ha begrenset nytte av et varsel etter § 16. Når det gjelder saker av personlig karakter, kan det dessuten være betenkelig at yngre barn får kunnskap om en sak gjennom et skriftlig varsel fra et forvaltningsorgan. For eldre barn vil imidlertid varsel etter § 16 være et nyttig supplement til den foreslåtte endringen i forvaltningsloven § 17, og til reglene i særlovgivningen om barns rett til å bli hørt.

Departementet går derfor inn for at bestemmelsen om forhåndsvarsel i § 16 videreføres, likevel slik at aldersgrensen heves til 15 år. Departementet viser til at en 15-års grense i § 16 vil harmonere godt med 15-års grensen som er foreslått i forvaltningsloven § 18 om rett til å gjøre seg kjent med taushetsbelagte opplysninger, jf. omtalen foran. Som det er redegjort for der, er det ikke tilrådelig å

ha en lavere aldersgrense når det gjelder retten til å få innsyn i taushetsbelagte opplysninger. I og med at disse rettighetene er nær beslektet, bør også aldersgrensen være den samme. Departementet viser til at grensen på 14 år ble valgt nokså vilkårlig da forvaltningsloven § 16 ble endret i forbindelse med vedtakelsen av barneloven i 1981. En aldersgrense på 15 år vil også harmonere med det Justisdepartementet har foreslått når det gjelder prosessuelle rettigheter for mindreårige i tvistemålsloven.

Rett til å bli forelagt nye opplysninger i saken

Etter § 17 andre og tredje ledd plikter et forvaltningsorgan å gjøre en part kjent med bestemte saksrelevante opplysninger som organet mottar under saksforberedelsen. I likhet med partsinnsynsretten er denne aktive informasjonsplikten for forvaltningen et viktig middel for å sikre kontradiksjon under saksbehandlingen.

Etter departementets syn bør mindreårige parter over 15 år ha krav på å bli gjort kjent med opplysninger etter § 17. Denne retten kan ses som en naturlig forlengelse av retten til å bli varslet etter § 16. Det kan også legges til grunn at det ikke fører til noen vesentlig merbelastning for forvaltningen å sende opplysninger til barnet samtidig med vergen.

I tilfeller der den mindreårige har tett kontakt med vergen, kan det likevel virke unødvendig og tungvint med foreleggelse av opplysningene til den mindreårige i tillegg til vergen. I departementets lovforslag er det derfor gjort unntak fra informasjonsplikten overfor den mindreårige hvis den mindreårige har erklært at slik informasjon ikke er nødvendig.

Det kan nevnes at forslaget om å pålegge forvaltningen å forelegge opplysninger for mindreårig part etter forvaltningsloven § 17, harmonerer godt med domstolenes plikt til å meddele prosesskrift til mindreårig part samtidig med vergen etter tvistemålsloven § 37 andre ledd.

Underretning om vedtak

Etter departementets forslag vil mindreårige parter over 15 år ha krav på å bli varslet før enkeltvedtak treffes, og krav på å bli gjort kjent med opplysninger etter § 17. Departementet mener at det ville være lite konsekvent om de da ikke skulle bli underrettet når vedtaket er truffet. Departementet foreslår derfor at det tas inn en regel om dette i forvaltningsloven § 27.

5.4 Tvistemålsloven

5.4.1 Gjeldende rett

I sivile saker er hovedregelen at personer under 18 år mangler prosessdyktighet, og at det er vergen som opptrer for barnet i sivile saker, jf tvistemålsloven § 37. Det er gjort visse unntak fra dette. Bl.a. vil et barn ved fylte 15 år selv kunne reise søksmål i saker om rettslig overprøving av tvangstiltak dersom det forstår hva saken gjelder, jf. tvistemålsloven § 476.

Barn som ikke er prosessdyktige etter en særlig lovbestemmelse, har likevel visse prosessuelle rettigheter. Tvistemålsloven § 37 andre ledd bestemmer at en mindreårig over 16 år skal varsles til rettsmøtene og meddeles prosesskrift samtidig med vergen. Denne bestemmelsen kom inn i loven i forbindelse med vedtakelsen av barneloven. Som begrunnelse for bestemmelsen uttalte Barnelovutvalget, jf. NOU 1977: 35 s. 54:

«Når det – i samsvar med hovedregelen – er vergen som opptrer på vegne av den umyndige, er den unges stilling dårlig ved det at all kontakt med retten – eller motparten – går om vergen. Den unge har ikke krav på å få noe direkte varsel til rettsmøtene eller å få tilsendt gjenpart av prosesskriftene i saken. Hun eller han har ikke krav på å få informasjon om saken annet enn gjennom vergen. Især vil det lett føles urimelig for unge over 16 år som er flyttet hjemmefra at de på den måten blir behandlet som helt selvstendige mennesker. Når den unge ikke får meddelelse direkte, kan det også bety at han eller hun får for kort tid til å områ seg på før et rettsmøte eller før det gis svar på et prosesskrift – det går jo noe ekstra tid med til at vergen tar kopi og sender til den unge. Utvalget mener derfor at umyndige over 16 år bør ha krav på selvstendig og direkte innkalling til rettsmøtene og på gjenpart av alle prosesskrift, se forslag til nytt annet ledd i tvistemålsloven § 37.»

Det er antatt at bestemmelsen om å bli varslet til rettsmøtet også innebærer en rett til å være til stede på rettsmøtet, jf. Tore Schei: Tvistemålsloven 2. utgave, bind I s. 214.

For øvrig inneholder ikke tvistemålsloven prosessuelle rettigheter særskilt rettet mot barn. Det må imidlertid antas at også mindreårige har rett til utskrift av rettsbøker etter tvistemålsloven § 135 andre ledd. Denne retten tilkommer «enhver». Spørsmålet om tolkningen av «enhver» i forhold til mindreårige er ikke tatt opp i forarbeidene til bestemmelsen, og departementet er heller ikke kjent med juridisk litteratur som drøfter problemstillingen i forhold til § 135. Spørsmålet er imidlertid

drøftet i forhold til offentlighetsloven § 2, som også bruker uttrykket «enhver». Det må her legges til grunn at «enhver» må tas bokstavelig, og også omfatter barn, i alle fall hvis de har lært å lese. Ved krav om innsyn etter tvistemålsloven § 135 andre ledd er det naturlig å bedømme barn på samme måte som ved innsyn etter offentlighetsloven. Justisdepartementet legger dermed til grunn at barn har rett til innsyn etter tvistemålsloven § 135 andre ledd.

5.4.2 Høringen

I høringsnotatet 14. februar 2001, reiste Justisdepartementet spørsmål om det ville være hensiktsmessig med endringer i tvistemålsloven, og antydte at det ville være aktuelt å utrede dette nærmere. Alle høringsinstanser som uttalte seg om spørsmålet, var positive til en slik videre utredning. Enkelte høringsinstanser ga også uttrykk for konkrete forslag. Disse blir det redegjort for nedenfor.

På bakgrunn av høringsinstansenes positive tilbakemelding, sendte Justisdepartementet forslag til konkrete endringer i tvistemålsloven på en begrenset høring. Det ble foreslått å senke aldersgrensen i § 37 fra 16 til 15 år, og å lovfeste en plikt for retten til å opplyse barnet om at det har rett, men ikke plikt til å være til stede på rettsmøtet. Det ble videre foreslått å lovfeste at barn over 15 år som er parter i en sak, har samme rett til innsyn i dokumenter som parter ellers.

Alle høringsinstanser som har uttalt seg om disse spørsmålene er positive til forslagene. Dette gjelder *Barne- og familiedepartementet*, *Barneombudet*, *Den norske advokatforening*, *Redd Barna*, *Regjeringsadvokaten* og *Utenriksdepartementet*.

Redd Barna og *Den norske advokatforening* reiser imidlertid spørsmål om ikke også yngre barn burde kunne nyttiggjøre seg disse rettighetene. Fra høringsuttalelsen til *Redd Barna* siteres:

«Barnekonvensjonen artikkel 12 oppstiller ingen aldersgrense for når barnet har en selvstendig rett til å uttale seg og vil derfor påpeke at lovendringen bør åpne for at også barn under 15 år vil kunne være modne nok til å få informasjon om rettsmøter, bli meddelt prosesskriv og delta på rettsmøter. Barn er svært forskjellige i utvikling og modenhet og for å på en best mulig måte oppfylle Barnekonvensjonens intensjon om å la barnets alder og modenhet avgjøre – uavhengig av en klar aldersgrense ønsker *Redd Barna* en slik mulighet inn i lovforslaget.

Ellers ser vi klart poenget med å ha en aldersgrense og ikke utsette barn for informasjon de i mange tilfeller ikke vil skjønne noe av og

heller ikke bør belastes med. Valget på 15 år som utgangspunkt virker også bra i forhold til å samkjøre med en del andre lover. Om det kanskje burde vært 14 år som i forvaltningsloven kan sikkert diskuteres, men det har vi ikke gjort oss opp en mening om.

Videre synes vi det er viktig at det kommer inn en presisering om at barnet ikke har plikt til å være tilstede på rettsmøtet, men bare en rett.

Endringen av tvistemålsloven § 135 første ledd slutter vi oss også til med samme presisering som ovenfor – at barn under denne aldersgrense som anses modne nok til det også bør ha mulighet til innsyn i rettsbøker og dokumenter som vedkommer saken.»

Fra høringsuttalelsen til *Den norske advokatforening* siteres:

«Når det gjelder forslaget til endring av tvistemålsloven § 135, første ledd, er lovutvalget i utgangspunktet enig i den foreslåtte endring her. Det må i dag kunne legges til grunn som gjeldende rett at barn har rett til innsyn i rettsbøker og visse andre dokumenter etter tvistemålsloven § 135, annet ledd, og Lovutvalget er derfor enig i at det fastsettes en aldersgrense for mindreårige som er part i saken, og som er representert av verge, når det gjelder rett til innsyn og utskrift av rettsbøker med mer. Aldersgrensen bør her fastsettes til 15 år, idet man, som det fremgår av høringsnotatet, i så fall får samme aldersgrense for de ulike prosessuelle rettighetene etter tvistemålsloven.

Men det bør vurderes å innta en bestemmelse hvor retten kan gi barn under 15 år partsrettigheter i særlige tilfelle, jfr. prinsippet i barnevernloven § 6–3, annet ledd. Hvis f eks en 13–14 åring er uenig i en verges håndtering av en sak om erstatning av tap av forsørger, bør barnet få innsyn i saken og rett til å bli hørt. Det er også et spørsmål om det vil være i strid med barnekonvensjonen art. 12.2 å nekte barnet innsyn i saken og rett til å bli hørt i et slikt tilfelle.»

5.4.3 Departementets vurdering

Departementet vil foreslå at aldersgrensen for rettighetene etter tvistemålsloven § 37 andre ledd senkes fra 16 til 15 år. Det ble ikke gitt noen særlig begrunnelse for valg av 16 år som aldersgrense da bestemmelsen ble innført. En rekke andre bestemmelser om prosessuelle rettigheter har 15 år som aldersgrense. Det vises bl. a. til barnevernloven §§ 6–3 og 7–1, som gir barn over 15 år rett til å opptre som part i saker etter barnevernloven dersom de forstår hva saken gjelder, og til tvistemålsloven § 476, som gir barn over 15 år rett til å reise søksmål for å overprøve administrative tvangsinngrep

som er rettet mot barnet, forutsatt at barnet har evne til å forstå hva saken gjelder. Det vises også til at et barn som har fylt 15 år er strafferettslig ansvarlig for sine handlinger.

Justisdepartementet er enig i at også barn under 15 år i visse tilfeller kan være modne nok til å dra nytte av å motta varsel om rettsmøter, bli meddelt prosesskriv og delta på rettsmøter. Som nevnt ovenfor i forbindelse med endringene i forvaltningsloven, er det imidlertid større grunn til å fastsette en fast aldersgrense når det gjelder plikter som skal utføres av domstolen av eget tiltak, enn når det gjelder rettigheter som utløses etter krav fra barnet. Departementet vil i denne sammenheng vise til at det vil være praktisk svært vanskelig for saksforberedende dommer å anvende en flytende aldersgrense når det gjelder plikt til å sende varsel om rettsmøter og prosesskrift til barnet.

Departementet vil dessuten påpeke at bestemmelsen om at barn over 15 år har rett til være til stede på rettsmøtet, ikke må tolkes antitetisk, slik at barn under 15 år ikke kan være til stede.

Departementet kan ikke se at barnekonvensjonen artikkel 12 krever at varsel om rettsmøter og oversendelse av prosesskriv skal oversendes barn på generell basis. Artikkel 12 fastsetter barnets rett til å bli hørt, men fastsetter ikke hvordan dette bør skje. Etter departementets syn vil det fremdeles være reglene i særlovgivningen som vil være viktigst for gjennomføringen av artikkel 12. Her vil man kunne fastsette regler som gir barn rett til å få informasjon og bli hørt på en mer hensiktsmessig måte en gjennom varsel fra domstolene og oversendelse av prosesskriv. Forslagene i endringen i tvistemålsloven § 37 vil etter departementets syn være et supplement til disse reglene.

Justisdepartementet foreslår å lovfeste at barn også skal opplyses om at de har rett, men ikke plikt til å være til stede på rettsmøtet.

Etter tvistemålsloven § 37 har domstolen plikt til å sende prosesskriftene til barnet samtidig med at disse oversendes vergen. Justisdepartementet vil foreslå at man lovfester at barnet kan fraskrive seg

retten til særskilt meddelelse av prosesskriftene. Hvis barnet har nær kontakt med vergen, kan det lett fremstå som en unødvendig formalitet om prosesskriftene må meddeles særskilt til barnet.

De samme hensyn som taler for at barn som nærmer seg myndighetsalderen skal ha rett til varsel om rettsmøter og meddelelse av prosesskrifter, taler etter Justisdepartementets syn også for at barn skal ha en selvstendig rett til å gjøre seg kjent med andre dokumenter i saken etter reglene om partsinnsyn.

Departementet har foreslått at det ikke skal være noen aldersgrense for retten til partsinnsyn etter forvaltningsloven, likevel slik at barn under 15 år ikke skal få innsyn i opplysninger underlagt lovbestemt taushetsplikt, jf. pkt. 5.3.3.2 ovenfor. I forhold til tvistemålsloven vil departementet likevel foreslå at det settes en 15-års grense. For det første vil dokumentene som rettssaksdokumenter gjennomgående ha en slik karakter at yngre barn sjelden vil ha evne til å forstå innholdet i dem. Viktigere er det at retten til partsinnsyn etter tvistemålsloven § 135 er absolutt. I motsetning til etter forvaltningsloven, finnes det ingen mulighet for domstolen til å nekte partsinnsyn av hensyn til partens helse eller forhold til andre personer. Det kan forekomme opplysninger i saken som det vil være skadelig for yngre barn å få kjennskap til på en slik måte. For eksempel vil sakkyndige rapporter kunne inneholde opplysninger og vurderinger som yngre barn ikke bør få kunnskap om gjennom partsinnsyn i rapporten. I tillegg vil rettssaksdokumenter være i en slik form at det lett kan føre til misforståelser dersom barnet ikke har nådd den modenhet som er nødvendig for å forstå innholdet i denne type dokumenter.

Departementet ser imidlertid at også barn under 15 år kan ha nådd en slik modenhet at de kan forstå og nyttiggjøre seg informasjon som framkommer i rettssaksdokumenter. Departementet vil derfor foreslå en skjønnsmessig adgang for retten til å gi barn under 15 år helt eller delvis innsyn i rettssaksdokumenter.

6 Synliggjøring av barnekonvensjonen artikkel 20 – barnets rett til vern og bistand

6.1 Barnekonvensjonen artikkel 20

Barnekonvensjonen artikkel 20 lyder i norsk oversettelse

1. Et barn som midlertidig eller permanent er fratatt sitt familiemiljø, eller som i egen interesse ikke kan tillates å bli værende i et slikt miljø, skal ha rett til særlig beskyttelse og bistand fra staten.
2. I samsvar med sin nasjonale lovgivning skal partene sikre alternativ omsorg for et slikt barn.
3. Slik omsorg kan for eksempel omfatte plassering i fosterhjem, Kafala etter islamsk lov, adopsjon eller, om nødvendig, plassering i egnet institusjon for omsorg for barn. Når løsninger overveies, skal det tas tilbørlig hensyn til ønskeligheten av kontinuitet i barnets oppdragelse og til barnets etniske, religiøse, kulturelle og språklige bakgrunn.

Artikkelen omhandler statens plikter til å sørge for at barn som av forskjellige årsaker ikke kan tas vare på av familien, får et alternativt omsorgstilbud. Artikkel 20 nr. 3 gir eksempler på slike omsorgstilbud, og gir retningslinjer for hvilke vurderinger som skal foretas når slike alternative løsninger overveies.

6.2 Gjeldende rett

Barnevernloven inneholder bestemmelser av betydning for barn som er kommet i situasjoner som er beskrevet i artikkel 20 nr. 1, jf. § 4–6 om vedtak i akutt situasjoner og § 4–12 om omsorgsovertakelse. Loven gir også anvisning på alternative omsorgsformer, som fosterhjems plassering og institusjons plassering, jf. § 4–14.

Det følger av barnevernloven § 4–15 første ledd at når barn skal plasseres utenfor hjemmet, f.eks. i fosterhjem, skal stedet velges ut fra hensynet til barnets egenart og behov for omsorg og opplæring i et stabilt miljø. Dette er utdypet i retningslinjene om fosterhjem, Q-0836, der det heter at barnet bør plasseres i et miljø der barnet kan bevare og videre-

reutvikle sin egen identitet, f.eks. når det gjelder spørsmål som etnisitet og religion. Videre heter det at der det er mulig, bør barnet fortrinnsvis plasseres i et fosterhjem som har samme etniske og religiøse tilhørighet som barnet selv og barnets familie, selvsagt forutsatt at fosterhjemmet for øvrig tilfredsstillende de kravene som ut fra barnets behov bør stilles til fosterfamilien i det enkelte tilfelle.

6.3 Høringsbrevets forslag

I høringsbrevet ble det foreslått å fastsette i barnevernloven § 4–15 første ledd at barneverntjenesten ved valg av plasseringssted også skal ta hensyn til ønskeligheten av kontinuitet i barnets oppdragelse og til barnets etniske, religiøse, kulturelle og språklige bakgrunn. Ordlyden samsvarer med den norske oversettelsen av barnekonvensjonen artikkel 20 nr. 3.

Selv om det i praksis også i dag legges vekt på de momentene artikkel 20 nr. 3 viser til, ble det i høringsbrevet uttalt at en ved å synliggjøre kravet tydeligere i loven, vil kunne sikre at barnevernet i større grad tar hensyn til disse forholdene i sine vurderinger. Det ble imidlertid understreket at utgangspunktet fortsatt vil være at barnets beste alltid skal ligge til grunn for avgjørelsen, jf. barnevernloven. § 4–1. Det vil derfor kunne være tilfeller der en plassering med vekt på kontinuitet i barnets oppdragelse eller barnets etniske og religiøse bakgrunn mv., ikke er til det beste for barnet. Videre kan det være vanskelig eller umulig å finne plasseringssted som oppfyller de nevnte kravene.

6.4 Høringsinstansenes syn

Det store flertall av høringsinstanser som har uttalt seg om dette, støtter lovendringsforslaget slik det lyder i høringsnotatet. Dette gjelder *Aleneforeldreforeningen, Redd Barna, Bærum kommune, Trondheim byrett, Østfold fylkeskommune, Fylkesnemnda for sosiale saker i Buskerud og Vestfold, Buskerud fylkeskommune, Meldal kommune, Norsk kvinnesaks-*

forening, Yrkesorganisasjonenes sentralforbund og Nord-Hålogaland bispedømme.

Barneombudet støtter ikke forslaget. Ombudet er bekymret for at den foreslåtte presiseringen kan virke som en føring på hvordan sakene skal vurderes, i stedet for at hensynet til etnisitet, religion, kultur og språklig bakgrunn er forhold som skal vurderes på linje med andre forhold. Barneombudet mener forslaget til endring er et eksempel på hvor viktig det er å ha et helhetsblikk på barnekonvensjonen for å forebygge et resultat som bryter med kravet til enkeltbarnets beste.

Aleneforeldreforeningen (AFFO) påpeker at ordlyden i forslaget ikke er helt i tråd med barnekonvensjonen artikkel 20 nr. 3, der det heter at det skal tas tilbørlig hensyn til ønskeligheten av kontinuitet osv. I departementets forslag er ordet tilbørlig utelatt. AFFO mener dette gjør at momentet gis større vekt i § 4–15 enn i artikkel 20 nr. 3.

6.5 Barne- og familiedepartementets vurdering

Barne- og familiedepartementet går inn for å følge opp forslaget i høringsbrevet.

Når barneverntjenesten skal velge plasseringssted for et barn utenfor hjemmet, skjer dette etter en helhetsvurdering av en rekke momenter. Disse framgår av barnevernloven § 4–15 og retningslinjer

til bestemmelsen, samt barnevernloven § 4–1, som pålegger barneverntjenesten å legge avgjørende vekt på hva som er til barnets beste. I henhold til forslaget skal barneverntjenesten i denne helhetsvurderingen også ta hensyn til at det er ønskelig med kontinuitet i barnets oppdragelse og til barnets etniske, religiøse, kulturelle og språklige bakgrunn. Dette er forhold som i utgangspunktet anses å være viktig at ivaretas. Forslaget innebærer imidlertid ikke at dette er hensyn som nødvendigvis skal tillegges avgjørende vekt. Som påpekt i høringsbrevet, kan det være tilfeller der valg av plasseringssted med avgjørende vekt på kontinuitet i barnets oppdragelse eller barnets språklige og religiøse bakgrunn mv. ikke vil være til barnets beste, og det kan forekomme tilfeller der det er vanskelig eller umulig å finne godkjente fosterhjem som ivaretar de aktuelle hensynene. Etter departementets skjønn ivaretar forslaget til bestemmelse den helhetsvurderingen som skal foretas.

Aleneforeldreforeningen ønsker at ordet tilbørlig skal tas inn i teksten, slik at den blir i samsvar med den norske oversettelsen av artikkel 20 nr. 3. Ordet tilbørlig betyr omtrent det samme som rimelig eller forsvarlig. Hensett til at valg av plasseringssted skal tas etter en helhetsvurdering, ligger det etter departementets skjønn i sakens natur at de momentene som foreslås inntatt i bestemmelsen, skal tas hensyn til i rimelig og forsvarlig grad. Det er derfor etter departementets skjønn ikke nødvendig å ta ordet tilbørlig med i lovteksten.

7 Straffeloven § 204 – definisjonen av barnepornografi

7.1 Gjeldende rett

7.1.1 Hva er barnepornografi?

Straffeloven § 204 første ledd bokstav d setter straff for ulike former for befatning med barnepornografi. Annet ledd første punktum definerer pornografi som «kjønnslige skildringer som virker støtende eller på annen måte er egnet til å virke menneskelig nedverdiggende eller forrående, herunder kjønnslige skildringer hvor det gjøres bruk av barn, lik, dyr, vold og tvang». I annet punktum defineres barnepornografi som «kjønnslige skildringer i rørlige og urørlige bilder hvor det gjøres bruk av barn, noen som må regnes som barn eller noen som er fremstilt som barn».

Paragraf 204 fikk denne ordlyden da straffeloven kapittel 19 om seksualforbrytelser ble endret ved lov 11. august 2000 nr. 76. Før lovendringen ble barnepornografi definert som «bilder, film, videogram eller lignende, hvor noen som er, må regnes å være eller fremstilles som å være under 16 år, er vist på en utuktig eller pornografisk måte» (daværende § 211 første ledd bokstav d). Loven opererte altså med en bestemt aldersgrense. I forarbeidene til ny § 204 uttales dette om hvorfor aldersgrensen ikke ble foreslått videreført ved lovendringen (Ot.prp. nr. 28 (1999–2000) s. 98):

««Barn» bør – på samme måte som i Sverige og Danmark – ikke defineres ved hjelp av en aldersgrense. Utgangspunktet bør være at begrepet omfatter alle personer som ikke har fullført kjønnsmodningsprosessen. Departementet er enig med utvalget i at den seksuelle lavalder vil være et utgangspunkt for vurderingen av hvem som skal anses som barn, bl.a. under henvisning til at kjønnsmodningsprosessen ikke bare er en fysiologisk prosess, men også består av utvikling av psykisk modenhet.»

Videre ble det fremhevet at det er de ikke kjønnsmodne mindreårige som er av særlig interesse for personer med pedofil tilbøyelighet.

På s. 98–99 i proposisjonen uttales det om begrepet «kjønnslige skildringer» i relasjon til barn:

«Begrepet «kjønnslig skildring» kan etter forholdene være mer omfattende når det er barn som er avbildet enn når modellene er voksne.

Det avgjørende må være om barn er brukt på en slik måte at det er egnet til å gi seksuelle assosiasjoner. Det er ikke et vilkår at barnet er involvert i åpenbare seksuelle situasjoner eller at barnet kan sies å ha deltatt i en seksuell situasjon ved avbildningen.»

Pornografidefinisjonen i § 204 er medienøytral. Også en ren skriftlig fremstilling eller bare lyd kan rammes. Barnepornografidefinisjonen er derimot avgrenset til å gjelde visuelle fremstillinger («rørlige og urørlige bilder») – et hørespill eller en novelle vil ikke være omfattet. Av forarbeidene går det frem at definisjonen omfatter rørlige og urørlige bilder uavhengig av hvilken *teknikk* som er benyttet for å gjøre bildene tilgjengelige for det menneskelige øyet, jf. Ot. prp. nr. 28 (1999–2000) side 119. I tillegg til fotografier og film, legger departementet til grunn at tegninger og datagrafikk etter omstendighetene omfattes. For begge typer av pornografi gjelder reservasjonen i § 204 annet ledd tredje punktum, om at kjønnslige skildringer som må anses forsvarlige ut fra et kunstnerisk, vitenskapelig, informativt eller lignende formål, ikke regnes som pornografi.

En skriftlig fremstilling av barn som deltar i seksuelle aktiviteter med voksne, regnes ikke som barnepornografi, og vil ikke være straffbar å besitte, jf. § 204 første ledd bokstav d. Fremstillingen kan likevel være pornografi, som det vil være straffbart for eksempel å selge eller utbre på annen måte, jf. § 204 første ledd bokstav a. At skriftlige fremstillinger ikke skal rammes av barnepornografibestemmelsen, er begrunnet slik i Ot.prp. nr. 20 (1991–92) s. 60:

«Departementet er videre kommet til at besittelse og innførsel uten utbredelsehensikt av skriftlig materiale ikke bør rammes av straffebestemmelsen. Selv om problemet med grensdragningen mot kunstneriske produkter kan oppstå også når det ikke gjelder skrifter, vil dette problemet spesielt være aktuelt ved vurderingen av skriftlig materiale. På denne bakgrunn, og fordi barn ikke i samme grad rammes ved produksjonen av skriftlig materiale, og fordi slikt materiale ikke lett kan brukes som ledd i straffbare handlinger, f.eks. som middel for å overbevise barn om at barnesex er normalt, er

departementet kommet til at slikt materiale ikke bør omfattes av et forbud. Departementet antar i likhet med flere høringsinstanser at et forbud mot import og besittelse av slike skrifter vil være svært vanskelig å håndheve.»

7.1.2 Hvilke befatningsformer er straffbare?

For annen pornografi enn barnepornografi skilles det mellom privat bruk på den ene siden og offentlig markedsføring og spredning på den andre. Import, besittelse og produksjon av pornografi til privat bruk er ikke straffbart. Barnepornografi er det derimot straffbart å produsere, innføre til eget bruk, besitte, overlate til en annen eller mot vederlag gjøre seg kjent med.

7.1.3 Skyldkrav, strafferamme mv.

Både forsettlig og uaktsom overtredelse av § 204 rammes, jf. tredje ledd første punktum. Forsøk er straffbart, jf. straffeloven § 49. I tillegg er utbredelse (jf. første ledd) beskrevet som en forsøkshandling, slik at forsøk på ulike former for utbredelse skal anses som en fullbyrdet forbrytelse («den som ... søker å utbre»). Medvirkning straffes etter § 205. Filmer som har blitt kontrollert og forhåndsgodkjent av Statens filmtilsyn, omfattes ikke av forbudene i § 204, jf. fjerde ledd.

Strafferammen for forsettlig overtredelse av § 204 er bøter eller fengsel inntil 2 år. For uaktsom overtredelse er straffen bøter eller fengsel inntil 6 måneder.

Inndragning etter reglene i straffeloven §§ 34 flg. kan være aktuelt i saker etter § 204.

7.1.4 Også andre straffebud kan være overtrådt

Den som produserer barnepornografi eller medvirker til slik produksjon, vil ofte kunne straffes etter andre straffebud i tillegg til § 204, for eksempel for medvirkning til overtredelse av straffeloven §§ 195 og 196 om seksuell omgang med mindreårige. Etter omstendighetene kan straffelovens bestemmelser om voldtekt, frihetsberøvelse, tvang, trusler eller legemskrenkelser være overtrådt. Også den som befatter seg med barnepornografi på andre måter enn produksjon, for eksempel den som bestiller barnepornografisk materiale med sikte på utgivelse, kan etter omstendighetene straffes etter noen av disse straffebudene.

Strafferammen vil i slike tilfeller kunne bli langt høyere enn 2-årsrammen i § 204. For medvirkning

til seksuell omgang med noen under 14 år er for eksempel lengstestrafen i utgangspunktet 10 års fengsel. I de groveste sakene kan fengsel inntil 21 år idømmes. Og var den seksuelle omgangen samleie, gjelder det en minstestraft på 2 år.

7.2 Den valgfrie protokollen av 25. mai 2000 om salg av barn, barneprostitusjon og barnepornografi

Barnekonvensjonen inneholder flere bestemmelser som skal verne barn mot å bli utnyttet. Artikkel 34 forplikter statene til å verne barn mot seksuell utnyttning, blant annet ved at statene skal treffe tiltak for å hindre at noen utnytter barn ved å bruke dem i pornografiske forestillinger eller i pornografisk materiale. Den valgfrie protokollen styrker dette vernet. Den pålegger statene å gjøre en lang rekke handlinger knyttet til salg av barn, barneprostitusjon og barnepornografi straffbare i den nasjonale lovgivningen. For en generell gjennomgåelse av protokollen, se St.prp. nr. 58 (2000–2001) Om samtykke til ratifikasjon av valfri protokoll av 25. mai 2000 om salg av barn, barneprostitusjon og barnepornografi, til FNs konvensjon av 20. november 1989 om rettane til barnet.

Artikkel 2 definerer hva som er barnepornografi i protokollens forstand. Barnepornografi er enhver fremstilling, uansett med hvilket middel, av et barn som er involvert i reelle eller simulerte seksuelle aktiviteter, og enhver fremstilling av barns ulike kjønnskarakteristiske kroppsdeler, for hovedsakelig seksuelle formål. Departementet legger til grunn at bare visuelle fremstillinger dekkes av denne definisjonen, det vil f.eks. si at rene skriftlige beskrivelser faller utenfor definisjonen av barnepornografi. En slik forståelse er i samsvar med det EU-landene uttrykte da arbeidsgruppen vedtok protokollen (E/CN.4/2000/75 Rapport fra arbeidsgruppens sjettede sesjon). Sverige har ved undertegnelsen gitt en tilsvarende tolkningserklæring. Danmark akter også å avgi en slik presiserende erklæring ved ratifikasjon av protokollen (se Lovforslag nr. L 117 fremsatt 10. desember 2002). Definisjonen er uansett medienøytral og omfatter også fiktiv pornografi.

Definisjonen må ses i sammenheng med artikkel 3, som beskriver visse handlinger som statene skal gjøre straffbare i sin nasjonale lovgivning. Det skal være straffbart å produsere, distribuere, spre, importere, eksportere, tilby, selge eller for disse formål å være i besittelse av barnepornografi som

definert i artikkel 2. Protokollen omfatter ikke andre former for besittelse, for eksempel besittelse til eget bruk.

Hvem som er barn i protokollens forstand, er ikke regulert i selve protokollen, men må avgjøres ut fra en tolkning av barnekonvensjonen artikkel 1. Denne definerer barn som alle personer under 18 år dersom ikke myndighetsalder oppnås tidligere.

7.3 Europarådskonvensjonen om IKT-kriminalitet

Europarådet vedtok 8. november 2001 en konvensjon om kriminalitet knyttet til informasjons- og kommunikasjonsteknologi (Convention on Cybercrime). Konvensjonen ble undertegnet av Norge 23. november 2001.

Konvensjonsstatene forplikter seg bl. a. til å kriminalisere nærmere bestemte handlinger, som ulike former for befatning med barnepornografi. Konvensjonens artikkel 9 gjelder barnepornografi, og nr. 1 definerer hvilke befatningsformer som skal kriminaliseres. I artikkel 9 nr. 2 defineres barnepornografi som visuell gjengivelse av en mindreårig eller av en person som fremstår som mindreårig, som deltar i klart seksuelle handlinger. Videre skal realistiske bilder som fremstiller en mindreårig som deltar i klart seksuelle handlinger (fiktiv barnepornografi), omfattes. Alle personer under 18 år skal regnes som mindreårige i forhold til denne artikkelen. Den enkelte stat kan imidlertid sette en lavere aldersgrense, men ikke lavere enn 16 år. Artikkel 9 nr. 4 gir partene mulighet til å ta forbehold om at det ikke skal være straffbart å besitte eller anskaffe barnepornografisk materiale til seg selv eller andre. Videre kan partene unnlate å la fiktiv barnepornografi og gjengivelse av personer over 18 år som fremtrer som mindreårige, omfattes av definisjonen av barnepornografi.

Det såkalte Datakrimutvalget (oppnevnt ved kgl.res. 11. januar 2002) skal blant annet vurdere hvilke lovendringer som er nødvendige for å ratifisere konvensjonen om IKT-kriminalitet. Utvalgets utredning om ratifikasjonsspørsmålet er ventet å foreligge i løpet av første halvdel av 2003.

7.4 EUs forslag til rammebeslutning om bekjempelse av seksuell utnyttelse av barn og barnepornografi

I EU foreligger det et forslag til rammebeslutning

om bekjempelse av seksuell utnyttelse av barn og barnepornografi som er foreslått av Kommisjonen 22. januar 2001. Det er oppnådd politisk enighet om forslaget, men det er foreløpig ikke vedtatt av Rådet. Rammeavgjørelsens formål er å sikre en tilnærming av medlemsstatenes lovgivning om bekjempelse av seksuell utnyttelse av barn og barnepornografi.

Av artikkel 1 fremgår det at uttrykket barn skal omfatte alle personer under 18 år. Barnepornografi defineres videre som pornografisk materiale som visuelt avbilder eller forestiller et virkelig barn eller en virkelig person som ser ut som et barn, og realistiske bilder av et ikke-eksisterende barn (fiktiv barnepornografi) som er involvert eller deltar i eksplisitt seksuell atferd.

Etter artikkel 3 forpliktet medlemsstatene til å kriminalisere bl.a. befatning med barnepornografi. Medlemsstatene kan unnta fra straffansvar de handlingene som artikkel 3 nr. 2 nevner, hvor den personen som fremstår som et barn, faktisk var 18 år eller eldre på avbildningstidspunktet. Det samme gjelder produksjon til eget bruk og besittelse når den avbildede personen er over den seksuelle lavalder og har gitt sitt samtykke. Videre kan medlemsstatene unnta fra straffansvar produksjon og besittelse av fiktiv barnepornografi når det pornografiske materialet produseres og besittes utelukkende til eget bruk. Medlemsstatene skal sikre at overtredelser som omfattes av bl.a. artikkel 3 om barnepornografi, skal kunne straffes med fengsel i minst 1 til 3 år. Utbredelse av barnepornografi der den fornærmede er under den seksuelle lavalder og der minst en av de øvrige skjerpene omstendigheter som beslutningen nevner, foreligger, skal kunne medføre en fengselsstraff på 5 til 10 år.

7.5 Rettstilstanden i de andre nordiske land

De nordiske lands straffebestemmelser om barnepornografi er langt på vei sammenfallende. Men det varierer hvordan «barn» er definert i forhold til barnepornografi.

Danmark har til nå definert barnepornografi uten en fast aldersgrense i loven (straffeloven § 235). Av forarbeidene går det frem at et veiledende kriterium for tolkningen av «barn» skal være om personen som er fotografert, har en fysisk utvikling tilsvarende aldersgruppen under 15 år (seksuell lavalder).

Den danske regjeringen satte 10. desember 2002 frem et lovforslag som har som formål å gjøre

de endringer i straffeloven og adopsjonsloven som er nødvendige for at Danmark skal kunne ratifisere den valgfrie protokollen om salg av barn, barneprostitusjon og barnepornografi. Videre er formålet med lovforslaget å gjennomføre enkelte endringer i straffeloven som er nødvendige for at Danmark skal kunne delta i vedtakelsen av EUs rammebeslutning om bekjempelse av seksuell utnyttelse av barn og barnepornografi.

Det foreslås bl.a. at bestemmelsene i straffeloven om befatning med barnepornografi skal verne alle personer under 18 år. Besittelse av barnepornografi skal likevel ikke være straffbart dersom den avbildede personen er fylt 15 år (seksuell lavalder i Danmark) og har gitt sitt samtykke til besittelsen. Videre utvides bestemmelsene til å gjelde fiktiv barnepornografi. Strafferammene skjerpes også slik at besittelse kan straffes med fengsel inntil 1 år, mens strafferammen for bruk av pornomodeller under 18 år forhøyes slik at overtredelse under skjerpene omstendigheter kan straffes med fengsel inntil 6 år.

I *Finland* er befatning med pornografisk materiale regulert i strafflagen kapittel 17 18 og 19 §§. Barn er ikke definert i loven. Det går frem av forarbeidene at barn skal forstås som personer som ennå ikke har oppnådd et voksent menneskes seksuelle modenhetsnivå. En retningslinje for fortolkningen skal være den seksuelle lavalder på 16 år.

Den *islandske* straffeloven § 210 setter straff for befatning med pornografisk materiale. I annet og fjerde ledd er barn nevnt uten at begrepet er nærmere definert i loven. Det har vært diskutert om 16 eller 18 år skal være utgangspunktet for definisjonen. Et lovutvalg har anbefalt at en ved en revisjon av bestemmelsen fastsetter at definisjonen skal følge den til en hver tid gjeldende alder i loven om beskyttelse av barn. Denne grensen er for tiden 18 år.

Sverige endret sin bestemmelse om barnepornografi i 1999, ved at en 18-års grense ble tatt inn i loven (brottsbalken 16 kapittel, 10 a §). I utgangspunktet legges det vekt på personens fysiske utvikling (pubertetsutviklingen) ved vurderingen av om vedkommende er et barn i bestemmelsens forstand. Men går det frem av bildet eller omstendighetene at personen er under 18 år, spiller det ingen rolle om vedkommende er kjønnsmoden eller ikke. Det arbeides for tiden i Sverige med å forberede ratifikasjonen av barnekonvensjonens valgfrie protokoll. Under forhandlingene av blant annet denne protokollen har det vært antatt at det ikke er nødvendig å endre 10 a § for å oppfylle de internasjonale forpliktelsene på området.

7.6 Forslaget i høringsnotatet

Departementet gikk i høringsnotatet inn for å omredigere straffeloven § 204 slik at det går klart fram at barn skal forstås på samme måte i forhold til alle befatningsmåtene i § 204. Begrepet «barn» er i dag nevnt både i definisjonen av pornografi og i definisjonen av barnepornografi i § 204. Det er ikke helt klart om barn skal forstås på samme måte i begge sammenhengene. Departementet foreslo derfor i høringsnotatet at «barnepornografi» defineres i § 204 første ledd bokstav d som kjønnslige skildringer i rørlige og urørlige bilder hvor det gjøres bruk av barn. Hva som menes med barn, ble i lovutkastet definert i § 204 annet ledd. Ved at definisjonen av barn dermed følger etter definisjonen av pornografi (som også inneholder begrepet «barn»), blir det tydelig at barn skal forstås på samme måte i forhold til alle befatningsformene som er nevnt i § 204.

Departementet slo i høringsnotatet fast at det vil oppfylle våre internasjonale forpliktelser best om § 204 definerer barn som personer under 18 år. Dette gjelder særlig i forhold til den valgfrie protokollen til FNs barnkonvensjon, men også i forhold til Europarådets konvensjon om IKT-kriminalitet. Videre pekte departementet på at hensynet til å beskytte barn og unge mot seksuell utnyttelse også taler for i relasjon til § 204 å definere barn som alle personer under 18 år.

I høringsnotatet presenterte departementet to alternative forslag til § 204 annet ledd annet punktum:

«Alternativ 1

Med barn menes personer som er eller må regnes å være under 18 år.

Alternativ 2

Med barn menes personer som ikke er kjønnsmodne, eller som er under 18 år etter det som fremgår av bildet eller omstendighetene ellers.»

Utgangspunktet for drøftelsen er at bestemmelsen ikke bør utformes slik at den blir for vanskelig å praktisere. Om de to alternativene skriver departementet på side 8–9:

«Alternativ 1 er formulert med utgangspunkt i den tidligere § 211. Etter dette alternativet defineres barn som personer som er eller må regnes å være under 18 år. Ettersom aldersgrensen foreslås flyttet opp til 18 år, har departementet ikke tatt med alternativet «fremstilles som». Det ville i så fall omfattet personer over 18 år som er kledd ut som barn eller på andre måter fremstilles som barn, men som likevel ikke ser slik ut at de «må regnes å være» under 18 år. Vi ber om

høringsinstansenes syn på om også alternativet «fremstilles som» likevel bør omfattes.

Ordlyden i alternativ 1 gir en absolutt 18 års grense som åpner for bevisføring om faktisk alder. Dersom den avbildede personens pubertetsutvikling er i gang eller ferdig, vil det være nærliggende å søke holdepunkter utenfor det pornografiske materialet for å fastslå barnets alder. Barnets identitet og tidspunktet for avbilding vil da kunne være håndfaste bevis. Det vil kunne medføre store vanskeligheter å oppspore personene på bildene dersom de i det hele tatt er mulig å identifisere. Mye av det barnepornografiske materiale som beslaglegges i Norge, viser utenlandske barn, og bildene kan være flere år gamle. Dersom man kan identifisere barn som er avbildet i pornografisk materiale, kan det medføre ytterligere krenkelses dersom de blir involvert i bevisføring om alder og tidspunkt for overgrepene. En slik bevisføring kan riktignok føre til at de som har stått for produksjonen, og andre medvirkere også kan dømmes, men dette vil langt fra alltid være tilfellet.

Det er imidlertid grunn til å tro at barnets faktiske alder først og fremst vil bli trukket inn der barnets alder kan kartlegges uten store anstrengelser. Er det tvil om hvem barnet er eller når bildet ble tatt, vil bevisførselen trolig heller gjelde hvor gammelt barnet må regnes å være. Departementet er derfor i tvil om hvor langt de nevnte mothensyn rekker.

Alternativ 2 er utformet i samsvar med den svenske lovteksten. Forslaget innebærer at bestemmelsen – som etter gjeldende rett – beskytter personer som ikke har fullbyrdet sin kjønnsmodningsprosess.

Det spiller etter utkastet likevel ingen rolle om denne prosessen er avsluttet, dersom det går frem av (det rørlige eller urørlige) bildet eller omstendighetene ellers at den som er avbildet, er under 18 år. Det betyr for eksempel at internettsteder hvor man kommer inn via linker som «erotica.pussy.firsthair eller erotica.spanking.teen» (eksemplene er hentet fra dom 5. juni 2002 i Oslo Tingrett mot Tele2) eller blader som reklamerer med «teen-sex», vil kunne omfattes av bestemmelsene om barnepornografi selv om personene som er avbildet, er fullt utviklet. Det samme gjelder fremstillinger hvor det spilles på at den som er avbildet, er ung selv om vedkommende rent kroppslig er fullt utviklet.

Fordelen med denne formuleringen er at det kan være forholdsvis enkelt å se om vedkommende er kjønnsmoden eller ikke, selv om det er vanskelig å bestemme alderen nøyaktig. Bevistemaet er konkret og enkelt å forholde seg til i de fleste tilfeller, og det er i utgangspunktet ikke nødvendig med andre bevis enn det pornografiske materialet. Med omstendig-

hetene ellers menes forhold i nær tilknytning til det pornografiske materialet – typisk hvor eller hvordan det er presentert. At den avbildede personen faktisk er over 18 år, er ikke frifinnelsesgrunn. Ulempen ved bestemmelsen – særlig sett i forhold til konvensjonens krav om beskyttelse – er at det vil kunne forekomme tilfeller hvor pornografisk materiale med bilder av fullt utviklede personer under 18 år ikke blir regnet som barnepornografi, fordi det ikke fremgår av bildet eller omstendighetene ellers at personene er under 18 år.

Forskjellen mellom de to alternativene er likevel ikke så stor. Når det etter alternativ 1 skal fastslås om personen i det pornografiske materialet er eller må regnes å være under 18 år, vil det være naturlig å ta utgangspunkt i hvorvidt personen er kjønnsmoden eller ikke. Dersom vedkommende ikke er fullt utviklet, vil det ofte være naturlig å anta at personen er under 18 år. Dersom vedkommende er fullt utviklet, vil en i første omgang måtte undersøke om det pornografiske materialet i seg selv eller omstendighetene rundt det sier noen om alderen.»

Departementet foreslo en straffritakssregel i et nytt femte ledd i § 204 etter mønster av straffeloven §§ 195 og 196. Straff skulle etter forslaget kunne falle bort når gjerningspersonen og den fornærmede er omtrent jevnbyrdige i alder og utvikling. Departementet skriver på side 9:

«Begrunnelsen for dette er at det er naturlig og rimelig at unge mennesker har et visst rom for å utforske sin egen seksualitet uten at de risikerer straff. Straffebestemmelsene skal i utgangspunktet virke som et vern mot seksuell omgang med voksne. Dette er synspunkter som også kan anføres når personer i 15–17 års alderen tar bilder med seksuelt innhold, besitter disse og bytter slikt materiale med hverandre.»

I høringsnotatet la departementet til grunn at fiktive fremstillinger allerede etter gjeldende rett er omfattet av § 204. Departementet ba likevel høringsinstansene om å uttale seg om ordlyden uttrykkelig bør nevne dette.

7.7 Høringsinstansenes syn

Et flertall av høringsinstansene som uttaler seg er positive til forslaget i høringsnotatet. *Kultur- og kirke departementet, Utenriksdepartementet, Møre og Romsdal, Sogn og Fjordane statsadvokatembeter, Nordland statsadvokatembeter, Politidirektoratet, Kripos, ØKOKRIM, Trondheim tingrett, Barneombudet, Likestillingsombudet, Redd Barna, JURK, Støttesenter mot incest – Oslo og Støtteforeningen for seksu-*

elt misbrukte barn og Statens filmtilsyn uttrykker støtte til forslaget om å definere barn ut fra en aldergrense på 18 år. ØKOKRIM viser til at alder antakelig «er den dominerende intuitive vurderingsfaktor», selv om det også er vanskelig å vurdere konkret alder. Både ØKOKRIM og Kripos peker riktignok på at det er forskjell på det å bekjempe seksuelle overgrep mot mindreårige og det å beskytte 16–18-åringene mot utnyttelse. De fremhever likevel argumenter for å innføre en 18-årsgrense ut over det å oppfylle våre internasjonale forpliktelser.

ØKOKRIM skriver:

«For det første antar vi at en uttrykkelig 18-årsgrense vil kunne gi en sterk signaleffekt til den voksne del av befolkningen om at barn ikke skal vurderes som seksualobjekter. Det er behov for en almen bevisstgjøring av at Barnekonvensjonens barnebegrep er knyttet til 18-årsgrensen, og at spørsmålet om seksuell modning ikke bare har med den fysiske, men også den psykiske utvikling å gjøre. (...) Det andre argumentet er at internasjonal harmonisering av lovgivning er meget viktig for å effektivisere bekjempelsen av seksuelt misbruk av barn. (...) På grunn av forekomsten av de store billedmengdene er det avgjørende betydning for muligheten til å oppnå resultater, at landene kan utveksle analysert billedmateriale med hverandre. Verdien av analysen avhenger av at man har en enhetlig definisjon av hva som er barnepornografi. Dersom det er slik at de fleste europeiske land nå faktisk innfører 18 års-grense (dette kunne kanskje vært noe bedre utredet), kan ikke norsk politiet uten videre bruke materialet, dersom vi i realiteten baserer oss på en 16-årsgrense, fordi det utenlandske materialet dermed kan tenkes å inneholde en rekke bilder av barn som aldersmessig faller utenfor definisjonen.»

Kripos uttaler om spørsmålet:

«Hovedbegrunnelsen for å gå inn for en 18 års grense er at aktørene i majoriteten av det barnepornografiske materialet er uidentifiserbare. Om man ikke har identifisert den fornærmede, vil man kunne komme i den situasjonen at politiet vanskelig vil kunne påvise at en 14- eller 15-åring er under 16 år. Man antar at ved å ha en aldersgrense på 16 år, vil de i den aldersgruppen som tenderer opp mot aldersgrensen ikke ha noe reelt vern. Å sette en 18 års grense vil medføre at de like under den seksuelle lavalder vil få et bedre vern mot utnyttelse.»

Riksadvokaten skriver at det kan reises både prinsipielle og praktiske innvendinger mot å knytte barnebegrepet i straffeloven § 204 til en aldersgrense på 18 år. Det pekes på at forslaget innebærer en

betydelig utvidelse av bestemmelsens anvendelsesområde, slik at bilder som i dag er fullt lovlig og ikke anses som skadelige, vil bli omfattet. Riksadvokaten kan ikke se at innføringen av en 18-årsgrense vil bidra til en mer effektiv og slagkraftig bekjempelse av seksuell utnyttelse og overgrep mot barn. I tillegg vises det til de bevismessige problemer som kan oppstå sammenlignet med dagens regel hvor «alder og kjønnsmodning gjensidig belyser hverandre», og det uheldige i at dette kan føre til henleggelse eller frifinnelse som underminerer lovbestemmelsen. Riksadvokaten ber om at de positive sider ved å inkorporere barnekonvensjonen vurderes opp mot de negative sider som embetet har drøftet.

Hedmark og Oppland statsadvokatembeter mener at det vil harmonere best med den øvrige lovgivning og den vanlige oppfatning av begrepet barn om grensen settes ved 16 år.

Nasjonalt ressurscenter for seksuelt misbrukte barn og Stine Sofies stiftelse mener på den annen side at aldersgrensen bør settes ved 20 år for å unngå gråsoner og gi også 18-åringene et reelt vern mot utnyttelse.

Hordaland statsadvokatembeter peker på at det ikke er lenge siden straffelovens kapittel 19 om seksuallovbrudd ble totalrevidert. Instansen tar til orde for at endringer som er nødvendige pga internasjonale forpliktelser, bør foretas samlet, og at en derfor bør avvente Datakrimutvalgets utredning.

Når det gjelder synet på hvilket av de to foreslåtte alternativene til nytt annet punktum i § 204 annet ledd som bør velges, er det en liten overvekt blant høringsinstansene som foretrekker alternativ 1. Riksadvokaten, Hedmark og Oppland statsadvokatembeter, Møre og Romsdal, Sogn og Fjordane statsadvokatembeter, Nordland statsadvokatembeter, Trøndelag statsadvokatembeter, Oslo Politidistrikt, Trondheim tingrett, Den Norske Advokatforening, Politiets fellesforbund, Redd Barna, Nasjonalt ressurscenter for seksuelt misbrukte barn, JURK, Støttesenter mot incest – Oslo og Støtteforeningen for seksuelt misbrukte barn, Stine Sofies Stiftelse og Statens filmtilsyn foretrekker alternativ 1. Disse høringsinstansene peker bl.a. på at det ikke er stor forskjell på alternativene og at alternativ 1 fremstår som enkelt og lett forståelig. Flere av høringsinstansene som går inn for alternativ 1, fremhever at det ikke er ønskelig at det fokuseres for sterkt på den avbildede kjønnsmodenhet. Alle under 18 år bør ha beskyttelse uavhengig av kjønnsmodenhet. Kjønnsmodenhet bør ikke være noe annet enn ett av flere vurderingsmoment når det skal fastslås om den avbildede er under 18 år. Hedmark og Oppland statsadvokatembeter uttrykker det slik:

«Formuleringen har den fordel at den er kort og på en bedre måte enn alternativ 2 avspeiler at barns beskyttelsesbehov først og fremst er begrundet i at de på grunn av sin alder ikke har den *mentale* modenhet til selv å kunne velge.»

Trondheim tingrett begrunner sitt standpunkt slik:

«Formuleringen er enkel og lett å forstå ved umiddelbar lesing. En slipper å få vurderingene så sterkt konsentrert om den unge som er avbildet er kjønnsmoden eller ikke. Dette alternativet understreker derfor klarere at også kjønnsmodne tenåringer under 18 år skal ha beskyttelse mot å bli utnyttet i pornografisk materiale.»

Den Norske Advokatforening uttaler:

«(...) særlig legger utvalget vekt på at det ved departementets alternativ 2 vil kunne forekomme tilfeller hvor pornografisk materiale med bilder av fullt utviklede personer under 18 år ikke blir regnet som barnepornografi, fordi det ikke fremgår av bilder eller omstendighetene ellers at personen er under 18 år. Det finner utvalget uheldig. Videre legger utvalget vekt på at alternativ 1 vil være enklere å praktisere.»

Lignende synspunkter har *Trøndelag statsadvokatembeter*, *Redd Barna*, *JURK*, *Nasjonalt ressursenter for seksuelt misbrukte barn* og *Støttesenter mot incest- Oslo* og *Støtteforeningen for seksuelt misbrukte barn* gitt uttrykk for.

Riksadvokaten forslår at teksten i alternativ 1 omformuleres noe slik at det kommer klarere frem at bedømmelsen knytter seg til det objektive, og ikke til hva gjerningspersonen trodde eller regnet med.

Alternativ 2 foretrekkes av *Barne- og familiedepartementet*, *Utenriksdepartementet*, *Hordaland statsadvokatembeter*, *Oslo statsadvokatembeter*, *Politidirektoratet*, *Kripos*, *ØKOKRIM*, *Barneombudet* og *Likestillingsombudet*. Disse instansene begrunner bl.a. sitt syn med at alternativ 2 vil gi et bevismessig enklere tema og at det er en fordel at norsk og svensk rett harmonerer. For eksempel uttaler *Oslo statsadvokatembeter*:

«Bevismessig antar statsadvokatembetet at alternativ 2 vil være det enkleste. Bevisførselen vil ikke her være så sterkt knyttet til en absolutt 18-års grense, men til om det avbildede barn er kjønnsmodent eller fremstilles å være under 18 år. Ved den relativt høye aldersgrense dette er, antas at man vil kunne ramme de fleste tilfelle hvor et barn benyttes eller hvor det spekuleres i ung alder – uten å måtte føre konkrete bevis for den avbildede persons faktiske alder.»

ØKOKRIM skriver:

«Slik vi ser det åpner alternativaiv 2 med sin formu-

ling «eller omstendighetene eller» for at konteksten bildet finnes i tillegges betydning. Dette støtter vi. Vi mener at eksemplene det er vist til på s 8 siste avsnitt er helt relevante omstendigheter i forhold til vurderingen av om bildet er barnepornografi, og at det er viktig at definisjonen fanger opp dette. Slektskapet med den svenske bestemmelsen tilsier også at dette alternativet velges.»

Barnombudet støtter alternativ 2 fordi:

«(...) denne ordlyden gir best beskyttelse mot barnepornografi og det vil bevismessig være forholdsvis enkelt å se om personene som er avbildet er kjønnsmodne eller ikke. Det pornografiske materialet vil i seg selv være nok bevis hvis personen ikke er kjønnsmoden. Det er da ikke nødvendig å finne ut hvem som er avbildet og hvilken alder barnet hadde da bildene ble tatt.

Barneombudet ser at ordlyden har den ulempe at barn under 18 år kan brukes i pornografisk materiale med bilder av fullt utviklede personer uten at dette blir regnet som barnepornografi, hvis det ikke fremgår av bildet eller omstendighetene ellers at personene er under 18 år. Slike bilder vil dog kunne omfattes av de vanlige pornografibestemmelsene.

Dette alternativet vil også skape likhet mellom norsk og svensk lovverk, og det er en fordel i internasjonal bekjempelse av barnepornografi.»

KRIPOS tar likevel forbehold om å bruke begrepet «kjønnsmoden» i lovteksten. *Politidirektoratet* slutter seg til denne vurderingen og skriver:

«(...) men påpeker at begrepet «kjønnsmoden» her lett kan skape en utilsiktet forvirring idet det kan bli forstått som når en person fysiologisk er i stand til å få barn. Særorganet foreslår derfor betegnelsen «personer som ennå ikke har oppnådd et voksent menneskes seksuelle modenhetsnivå», som er det begrepet som er benyttet i forarbeidene til finsk lovgivning på området.»

JURK foreslår å slå de to alternativene sammen.

Følgende instanser går inn for at «fremstilles som» skal være omfattet av alternativ 1: *Møre og Romsdal*, *Sogn og Fjordane statsadvokatembeter*, *Politidirektoratet*, *Oslo Politidistrikt*, *Trondheim tingrett*, *Likestillingsombudet*, *Redd Barna* og *Nasjonalt ressursenter for seksuelt misbrukte barn*. *Møre og Romsdal*, *Sogn og Fjordane statsadvokatembeter* begrunner dette standpunktet med bevismessige hensyn. De andre instansene som uttaler seg om spørsmålet, er opptatt av at også det å fremstille noen som barn i en seksuell situasjon skal rammes, uav-

hengig om den som er avbildet, er identifisert som over 18 år eller helt klart er over 18 år. *Oslo Politidistrikt* skriver om dette:

«(...) ønsker i denne sammenheng å fremheve viktigheten av å hindre at det gis næring til seksuelle fantasier knyttet til barn. Det bør være regler som rammer bilder der voksne kles ut som barn og for eksempel avbildes i seksuelle situasjoner i barnehager, lekeplasser, barnerom og lignende.»

Likestillingsombudet peker på noe av det samme i sin høringsuttalelse:

«Likestillingsombudet er enig i at i en definisjon av barn er det ikke naturlig å ta med alternativet «fremstilles som» barn. Ved å ta vekk dette alternativet som straffbar handling i § 204, kan man likevel risikere at eldre personer enn 18 år fremstilles som barn for å pirre til seksuell utnyttelse av mindreårige. Jeg mener derfor at det vil gi et feil signal å ta vekk dette alternativet som straffbart.»

Riksadvokaten, Hordaland statsadvokatembeter, Nordland statsadvokatembeter, Trøndelag statsadvokatembete, JURK og Statens filmtilsyn uttaler at de ikke synes det er nødvendig å beholde «fremstilles som» i lovteksten. *Statens filmtilsyn* skriver:

«På bakgrunn av at aldersgrensen klart kan defineres som 18 år i lovteksten, er vi videre enige i at kriteriet «fremstilt som barn» blir overflødig, underforstått at det framgår av bildene at personen er over 18 år.»

Et flertall av høringsinstansene går imot en regel om straffritak slik departementet foreslo. Av de høringsinstanser som har uttalt seg om spørsmålet, er det kun *Politiets fellesforbund, Advokatforeningen* og *Statens filmtilsyn* som tiltrer departementets forslag fullt ut.

Riksadvokaten, Møre og Romsdal, Sogn og Fjordane statsadvokatembeter, Nordland statsadvokatembeter, Oslo statsadvokatembeter, Trøndelag statsadvokatembeter, Politidirektoratet, Trondheim tingrett, Barneombudet, Likestillingsombudet, JURK, Nasjonalt ressurscenter for seksuelt misbrukte barn og Stine Sofies Stiftelse ønsker ikke en slik regel. Dette begrunnes særlig med at en straffritaksregel etter straffeloven §§ 195 og 196 har et annet formål enn det en slik regel vil få etter § 204. Videre er det særlig faren for misbruk av bildene – både fra ungdommene selv og voksne personer – som brukes som argument mot en slik straffritaksregel. Det pekes også på at §§ 195 og 196 har høye strafferammer, mens § 204 har en lav strafferamme og åpner for bøtestraff alene. Alder vil kunne være et straffeut-

målingsmoment, men bør ikke nedfelles som en regel om fritak for straff i pornografibestemmelsen. For eksempel skriver *Trøndelag statsadvokatembeter*:

«Vi tiltrer ikke departementets forslag til ny § 204 femte ledd (straffbortfall ved jevnbyrdighet i alder og utvikling). Tilsvarende bestemmelser i strl. §§ 195 og 196 har en noe annen bakgrunn og begrunnelse, hvor utgangspunktet gjerne er at det er et gjensidig seksuelt forhold mellom kjærester/venner. Det blir noe ganske annet å åpne for straffritak for personer som – gjerne mot vederlag – produserer, innfører eller omsetter barneporno.»

JURK peker på at alvorlige utnyttelsessituasjoner kan oppstå også der overgriperen er jevngammel med den fornærmede. Uansett kan pornografiske bilder gi grunnlag for mer stigmatiserende utnyttelse enn f.eks. et samleie:

«*JURK* har forståelse for departementets syn angående forslag til nytt femte ledd med ordlyd etter mønster av § 195 tredje ledd og 196 tredje ledd, men er allikevel kommet til at unge i denne aldersgruppen til en viss grad bør beskyttes mot seg selv. Dette fordi konsekvensene av å være avbildet og gjengitt i ulike pornografiske sammenhenger, kan ha meget alvorlige konsekvenser. Særlig vil dette gjelde dersom det aktuelle materialet skulle bli distribuert gjennom internett eller lignende. *JURK* er derfor av den oppfatning at helt bortfall av straff ikke bør finne sted, men at jevnbyrdighet i alder og modenhet etter forholdene kan medføre nedsettelse av straff og virke i formildende retning.»

Barne- og familiedepartementet, Kultur- og kirkedepartementet, Hordaland statsadvokatembeter, og Redd Barna foreslår at en eventuell regel om straffritak ikke bør favne så vidt som departementet har foreslått i høringsnotatet. Det fremheves særlig at en slik regel ikke bør gjelde distribusjon – særlig med tanke på de konsekvenser distribusjon over nettet kan ha, men eventuelt bare produksjon og besittelse til privat bruk. For eksempel skriver Barne- og familiedepartementet:

«Departementet har ingen innvendinger mot selve ordlyden i den foreslåtte, nye § 204 femte ledd. Vi stiller oss imidlertid noe spørrende til deler av begrunnelsen for bestemmelsen som gis i høringsutkastet på side 9 fjerde avsnitt. Høringsutkastet kan tolkes slik at bestemmelsen skal gjelde for 15–17 åringer som tar bilder med seksuelt innhold av jevnaldrende og bytter slikt materiale med hverandre. Dersom det dreier seg om bilder av personer som mottakerne av materialet kjenner, kan vi av hensyn til belast-

ninger for de avbildede ikke se at dette gir bedre grunnlag for frafall av straff enn om dette gjelder lignende bilder av fremmede i samme aldersgruppe.»

Når det gjelder spørsmålet om § 204 uttrykkelig bør nevne at fiktive framstillinger er omfattet, er et flertall av høringsinstansene som uttaler seg om spørsmålet positive til dette. Disse er *Barne- og familiedepartementet, Riksadvokaten, Nordland statsadvokatembeter, Politidirektoratet, ØKOKRIM, Oslo Politidistrikt, Trondheim tingrett, Politiets fellesforbund, JURK, Stine Sofies Stiftelse* og *Statens filmtilsyn*. Hovedargumentet er at det er en fordel om ordlyden så langt som mulig gjenspeiler det som faktisk omfattes. *Advokatforeningen, Møre og Romsdal, Sogn og Fjordane statsadvokatembeter, Trøndelag statsadvokatembeter* og *Oslo statsadvokatembeter* uttaler at de ikke kan se at det er nødvendig å presisere i lovteksten at fiktive framstillinger er omfattet.

7.8 Departementets vurdering

Departementet holder fast ved at det best vil oppfylle våre internasjonale forpliktelser om § 204 definere barn som personer under 18 år. Dette gjelder særlig i forhold til den valgfrie protokollen til FNs barnekonvensjon (jf. punkt 7.2). Protokollen vil også gjelde som norsk lov dersom forslaget som fremsettes i denne proposisjonen om å inkorporere barnekonvensjonen med protokoller vedtas.

Som nevnt i punkt 7.2, definerer ikke protokollen selv hvem som skal regnes som barn. Spørsmålet må avgjøres ut fra en tolkning av barnekonvensjonens artikkel 1. Denne definerer barn som alle personer under 18 år dersom ikke myndighetsalder oppnås tidligere. Konvensjonen tillater at det i den nasjonale lovgivningen har regler som før fylte 18 år gir økte rettigheter og plikter for barnet. Men konvensjonens regler om beskyttelse skal uansett gjelde for alle personer under 18 år (med mindre den alminnelige myndighetsalder er lavere enn 18 år). Artikkel 34 jf. artikkel 1 innebærer dermed at det enkelte land kan ha en lavere aldersgrense enn 18 år for frivillig seksuell omgang. På den andre siden er statene forpliktet til å beskytte alle personer under 18 år mot seksuell *utnyttelse* som definert i artikkel 34 og den valgfrie protokollen.

Som beskrevet i punkt 7.3, vil også Europarådskonvensjonen om IKT-kriminalitet forplikte norske myndigheter til å definere barn ut fra en aldersgrense i forhold til barnepornografi. Aldersgrensen kan settes lavere enn 18 år, men ikke lavere enn 16

år. De to konvensjonene og forslaget til rammebeslutning (se punkt 7.4) vil føre til at mange land vil definere barnepornografi på tilsvarende måte som det departementet har foreslått. Dette vil være en stor fordel ved etterforskning og strafforfølgning av barnepornografisaker av internasjonal karakter.

Departementet har gjennom høringen blitt styrket i troen på at forslaget vil gi barn og unge et bedre vern mot seksuell utnyttelse. I tillegg til våre folkerettslige forpliktelser anser departementet hensynet til best mulig beskyttelse av barn og unge og hensynet til effektivt internasjonalt samarbeid som tungtveiende argumenter for den foreslåtte endringen. Departementet vil derfor holde fast ved at § 204 bør endres.

Departementet opprettholder forslaget i høringsnotatet om å omredigere § 204 slik at det går tydelig frem at barn skal forstås på samme måte i forhold til alle de befatningsmåtene som § 204 kriminaliserer.

I valget mellom alternativ 1 og 2 slik de ble presentert i høringsnotatet, fremmer departementet forslag i tråd med alternativ 1. Alternativet støttes av et flertall av høringsinstansene. I høringsnotatet har departementet pekt på at det er en ulempe med alternativ 2, at det vil forekomme tilfeller hvor pornografisk materiale med bilder av fullt utviklede personer under 18 år ikke blir regnet som barnepornografi, fordi det ikke fremgår av bildet eller omstendighetene ellers at personene er under 18 år. Som også flere av høringsinstansene har pekt på, er dette ikke heldig i forhold til barnekonvensjonens krav til beskyttelse. Videre har alternativ 1 en enkel og lett forståelig ordlyd.

Det kanskje viktigste argumentet for å velge alternativ 1 er likevel den faktiske forskjellen mellom de to alternativene som også flere av høringsinstansene har pekt på. Ordlyden i alternativ 1 gir et tydeligere signal enn alternativ 2 om at alle personer under 18 år har krav på beskyttelse mot seksuell utnyttelse – uavhengig av personlig utvikling. Også etter gjeldende rett skal det tas hensyn til at kjønnsmodningsprosessen ikke bare er en fysiologisk prosess, men også består i utvikling av psykisk modenhet (Ot.prp. nr. 28 (1999–2000) side 98 andre spalte). Dette synes ikke på et bilde.

Departementet fremmer på denne bakgrunn forslag i tråd med alternativ 1. Departementet slutter seg likevel til forslaget fra Riksadvokaten om å bytte ut «regnes som under 18 år» med «fremstår som under 18 år». Riksadvokaten argumenterer for at dette «klarere får frem at bedømmelsen knytter seg til den objektive siden, ikke hva gjerningsmannen trodde eller regnet med.» Denne vurderingen er departementet enig i.

Departementet fremmer ikke forslag om å nevne det å fremstille noen som under 18 år som et selvstendig selvstendig alternativ i loven, og viser til argumentene i høringsnotatet. Enkelte av høringsinstansene har vært opptatt av at også det å kle ut en voksen person som et barn og fremstille vedkommende i en seksuell situasjon, er straffverdig fordi det pirrer til seksuell omgang med mindreårige. Departementet legger vekt på at slike kjønnslige skildringer etter omstendighetene vil kunne omfattes av definisjonen av pornografi, og dermed vil det også være straffbart å utbre og vise frem skildringene offentlig.

Departementet foreslo i høringsnotatet et nytt femte ledd i § 204 med en straffritaksregel etter mønster fra straffeloven §§ 195 og 196, siste ledd i begge bestemmelsene. Den nærmere begrunnelsen er redegjort for i punkt 7.6. Den foreslåtte ordlyden omfattet alle befatningsmåter og var ikke begrenset til besittelse av private bilder. Den var imidlertid – i likhet med straffritaksregelen i §§ 195 og 196 – formulert som en kan-regel. Straffritak ville bare kunne være aktuelt dersom retten skulle finne at forholdet ikke er straffverdig, og dermed ville nok flere av de typetilfellene som nevnes av høringsinstansene, ikke føre til fritak for straff.

Departementet er likevel enig med flertallet av høringsinstansene i at den foreslåtte straffritaksregelen vil kunne rekke for vidt. Spørsmålet er om det er ønskelig med en snevrere regel om straffritak, eller om man ikke bør innføre en slik regel.

Som flere av høringsinstansene har pekt på, er det å befatte seg med barnepornografisk materiale – selv om for eksempel den som er avbildet er 17 år eller en venn av besitteren – noe annet enn det som er regulert i straffeloven §§ 195 og 196. Den straffbare handlingen vil i mange tilfeller være langt unna den eksperimenteringen mellom to jevnbyrdige mennesker en har ønsket å beskytte ved straffritaksregelen i §§ 195 og 196. I tillegg vil alder og modenhet kunne tillegges vekt ved straffutmålingen, og § 204 har en vesentlig lavere strafferamme enn §§ 195 og 196. Departementet legger også vekt på at en slik regel faktisk kan føre til press mot denne aldersgruppen fra voksne personer for å få dem til for eksempel å laste ned eller videreformidle barnepornografisk materiale. Departementet fremmer derfor ikke forslag om en straffritaksregel som foreslått i høringsnotatet.

I høringsnotatet pekte departementet på at den foreslåtte ordlyden vil ramme privat produksjon og besittelse av bilder av personer mellom 16 og 18 år der den seksuelle aktiviteten som er avbildet, er fullt lovlig. Det understreket at forslaget ikke tok sikte på å ramme det å ta og oppbevare private bil-

der/film av lovlig seksuelle aktiviteter. Departementet har vurdert om det bør innføres en regel i tråd med det danske lovforslaget (se punkt 7.5), slik at samtykke i visse tilfeller kan virke straffriende. Etter det danske forslaget kan en person over 15 år samtykke til privat besittelse av utuktige bilder (ikke film eller lignende).

Departementet mener at det etter forholdene ikke behøver å være straffverdig å ta og besitte private dersom den som er avbildet, er mellom 16 og 18 år og har samtykket og de to er omtrent jevnbyrdige i alder og utvikling. Slik kan det være i kjæresteforhold. Det bør derfor være en mulighet for å fritta for straff i slike tilfelle, og av hensyn til forutberegnelighet og klarhet bør det gå frem av loven. Departementet foreslår derfor et nytt femte ledd i § 204 om straffritak, men med et snevrere omfang enn det som var foreslått i høringsnotatet og den danske regelen. I forhold til høringsnotatet er regelen snevret inn ved at den kun gjelder det å ta og besitte bilder til privat bruk. I tillegg følger departementet det danske forslaget og forbeholder muligheten for straffritak til bilder. Videre er den foreslåtte regelen snevrere enn den danske ved at den bare skal gjelde i forhold til personer som er jevnbyrdige i alder og utvikling. Departementet anser dette som en viktig avgrensning. Regelen slik den nå foreslås, ligner mer på de forhold som det er tenkt på ved straffritaksregelen i straffeloven §§ 195 og 196 – nemlig unge menneskers rom for å utforske egen seksualitet. På den andre siden er en slik avgrensning i tråd med formålet om å gi denne gruppen et vern mot press på egne grenser.

Departementet ba også høringsinstansene om å uttale seg om det er behov for å presisere i lovteksten at fiktive fremstillinger er omfattet. I høringsnotatet gikk departementet ut fra at slike fremstillinger allerede er omfattet av ordlyden. Et flertall av høringsinstansene mener likevel det har noe for seg å presisere lovteksten. At lovteksten i størst mulig grad gjenspeiler det som faktisk omfattes, er viktig av informasjonshensyn og av hensyn til forutberegnelighet. Dette må på den annen side veies mot hensynet til at lovteksten ikke må bli for komplisert og detaljert.

Departementet har kommet til at det ikke vil gi noen god språklig eller lovteknisk løsning å presisere lovteksten ytterligere i dette tilfelle. Etter departementets syn er det heller ikke behov for det. Tegninger og datagrafikk mv. omfattes av en naturlig forståelse av begrepet skildring. I saken i Rt. 1984 s. 1016 ble en tegnefil ansett som utuktig i relasjon til den daværende pornografibestemmelsen i § 211. Tilsvarende må gjelde etter dagens § 204.

Departementet fremmer på denne bakgrunn ik-

ke forslag om å presisere at fiktive fremstillinger er omfattet av begrepet «kjønnslige skildringer» i § 204.

Kripos har med støtte av *Politidirektoratet* og *Redd Barna* tatt opp i sine høringsuttalelser at bar-

nepornografi skiller seg klart fra annen pornografi, og derfor bør reguleres av et eget straffebud. Departementet finner det ikke hensiktsmessig å foreta en slik oppdeling nå, men vil vurdere spørsmålet i forbindelse med arbeidet med en ny straffelov.

8 Andre forslag som ble tatt opp under høringen

8.1 Bør de grunnleggende rettigheter synliggjøres gjennom en rettighetskatalog?

I høringsbrevet vurderte departementet om barnekonvensjonens om de sentrale og grunnleggende rettigheter burde innarbeides gjennom en rettighetskatalog. Dette kunne f. eks. være aktuelt for artiklene 2, 6 og 12 til 16 som gir uttrykk for allmenne menneskerettigheter som ikke-diskriminering, retten til liv, medbestemmelse, ytringsfrihet, tanke-, samvittighets- og religionsfrihet, organisasjonsfrihet og rett til privatliv. Dette er bestemmelser som finnes i andre menneskerettskonvensjoner som også omfatter barn (for eksempel i de tre konvensjonene som menneskerettsloven inkorporerer). Barnekonvensjonen tydeliggjør at barn også har disse rettighetene, og at myndighetene har en forpliktelse til å sørge for at de kan realiseres.

I dag reflekteres disse grunnleggende prinsippene i ulike regelsett som også gjelder for barn. For eksempel er ytringsfriheten og religionsfriheten sikret gjennom Grunnloven for barn som for voksne. Gjennom menneskerettsloven er dessuten disse prinsippene gjort til norsk lov. En lovfesting av disse rettighetene i generell form vil derfor neppe innebære noen materiell endring i dagens rettsstilstand for barn. Men det kunne være med på å understreke deres grunnleggende karakter og at de ligger til grunn for lovgivning som gjelder barn.

I høringsbrevet ble det likevel ikke foreslått å lovfeste en slik rettighetskatalog. I Norge har vi ingen lov som gjelder generelle rettigheter for barn hvor en slik katalog ville passe inn. Barneloven gjelder forholdet mellom barn og foreldre, mens det er staten som er forpliktet etter barnekonvensjonen. Rettighetene må derfor respekteres i barnehage og skole, på barneverninstitusjoner m.m. Etter departementets syn vil en lovfesting i barneloven derfor ikke være tilstrekkelig og heller ikke hensiktsmessig. Det er heller ikke hensiktsmessig å lovfeste en slik rettighetskatalog i all lovgivning som er relevant for barns rettigheter.

Heller ikke Grunnloven har noen rettighetskatalog hvor det kunne være naturlig å framheve barns grunnleggende rettigheter.

Det er bare to høringsinstanser som har uttalt

seg om dette spørsmålet i høringsrunden, *Buskerud fylkeskommune*, og *Meldal kommune*. Begge støtter departementets syn på at det ikke er hensiktsmessig å lovfeste en slik rettighetskatalog i dag, selv om *Buskerud fylkeskommune* anser det som en svakhet ved dagens lovverk at det ikke finnes en generell lov om barns rettigheter i Norge i dag.

Departementet fastholder at det ikke er hensiktsmessig å lovfeste en rettighetskatalog av den type som er nevnt i høringsbrevet. Når barnekonvensjonen nå foreslås inkorporert i norsk lov gjennom menneskerettsloven, vil dessuten barnekonvensjonen i seg selv framstå som en rettighetskatalog i norsk lov.

8.2 Endring i barneloven § 31 om barnets rett til å bli hørt

I høringsbrevet ba departementet om høringsinstansenes syn på forskjellige forslag som kunne styrke barnets rett til å bli hørt, herunder om dagens 12- årsgrense burde senkes. Et stort flertall av høringsinstansene som uttalte seg om spørsmålet ønsket å senke aldersgrensen for barnets ubetingede rett til å bli hørt i barneloven.

Forslag om å senke aldersgrensen i barneloven § 31 til 7 år ble fremmet for Stortinget 20. desember 2002, jf. Ot.prp. nr. 29 (2002–2003).

8.3 Synliggjøring av artiklene 28 – retten til utdanning og 29 – Målsettinger for utdanningen

I høringsbrevet ble det foreslått flere endringer i privatskoleloven for å synliggjøre artikkel 28 og 29 bedre. Det ble foreslått å lovfeste opplæringsplikten, rådgivningsplikten og bestemmelsene om reglement og disiplin i skolen. Videre ble det foreslått å lovfeste målsettinger for utdanningen slik de er angitt i artikkel 29.

Flertallet av høringsinstansene støttet disse forslagene.

Regjeringen har foreslått at disse bestemmelsene tas inn i ny friskolelov, jf. Ot.prp nr. 33 (2002–2003).

8.4 Valgfri protokoll 25. mai 2000 om barn i væpnet konflikt

I høringsnotatet ble det foreslått endringer i straffeloven § 104 a første ledd for å synliggjøre protokollens artikkel 4. Endringen for øvrig også nødvendig for at norsk rett skal oppfylle protokollens krav.

Dette forslaget ble fremmet for Stortinget 12. april 2002, jf. Ot.prp. nr. 61 (2001–2002), og bestemmelsen ble endret ved lov 28. juni 2002 nr. 54.

8.5 Endringer i utlendingsloven

Flere høringsinstanser påpeker at det også bør gjøres endringer i utlendingsloven for å synliggjøre barnekonvensjonen bedre, og enkelte kommer med konkrete forslag til lovendringer. *Juss-Buss* foreslår at barnekonvensjonen artikkel 10 synliggjøres i utlendingsloven og peker også på at foreldre bør kunne søke om familiegjenforening for sine barn. *Redd Barna* påpeker at ikke-diskrimineringsprinsippet i barnekonvensjonen artikkel 2 bør komme klart til uttrykk i utlendingsloven og at artikkel 3 nr. 1 bør inntas i sin helhet i utlendingsloven. *Utlendingsdirektoratet* reiser spørsmål om utlendingsloven § 4 bør endres, slik at det kommer klarere fram at loven gjelder med de begrensninger som følger av Norges folkerettslige forpliktelser, og at loven må vike hvis den er i motstrid med disse. *Direktoratet* påpeker videre at det bør nedfelles en generell bestemmelse om at enkelte typer forfølgelse rammer barn i egenskap av å være barn. *Røde Kors* etterlyser en gjennomgang av barnets rett til å bli hørt i familiegjenforeningssaker og *Oslo biskop* tar opp spørsmålet om straffedømte utlendinger. *Senter mot etnisk diskriminering* påpeker at barnekonvensjonen må nevnes spesielt i mandatet til utvalget som skal revidere utlendingsloven.

Kommunal- og regionaldepartementet nedsatte et utvalg 14. desember 2001 for å revidere utlendingsloven. Det framgår klart av mandatet at utvalget skal ta stilling til på hvilken måte FNs barnekonvensjon skal innarbeides i utlendingsloven. Utvalgets frist er 31. desember 2003.

Departementet finner det mest hensiktsmessig at utvalget kan foreta en samlet vurdering av hvordan barnekonvensjonen skal innarbeides i norsk lov, og vil ikke foreslå endringer i utlendingsloven nå. Justisdepartementet har imidlertid oversendt de relevante høringsuttalelsene til Kommunal- og regionaldepartementet, som har videresendt de til utvalget.

8.6 Andre forslag som er kommet opp under høringsrunden

Redd Barna har foreslått at prinsippet om ikke-diskriminering, jf. artikkel 2, og prinsippet om barnets beste, jf. artikkel 3 bør komme bedre til uttrykk i norsk lovgivning, og nevner spesielt barnevernloven og kommunehelsetjenesteloven ved sidene av utlendingsloven.

Barnevernloven § 1–2 andre ledd fastslår at barnevernloven gjelder for alle som oppholder seg i riket. Etter departementets syn innebærer denne bestemmelsen sammen med det forvaltningsrettslige prinsippet om at det ikke skal skje usaklig forskjellsbehandling, et diskrimineringsforbud.

Etter kommunehelsetjenesteloven § 2–1 har enhver rett til nødvendig helsehjelp i den kommune der han eller hun bor eller midlertidig oppholder seg. Dette er en rett som gjelder uavhengig av om personene har norsk statsborgerskap eller ikke, eller lovlig opphold her i landet. Det er heller ikke adgang til å frata noen retten til nødvendig helsehjelp på noe annet diskriminerende grunnlag. Departementet ser derfor ikke at det er behov for å endre kommunehelsetjenesteloven på dette punktet.

I Ot.prp. nr. 29 (2002–2003) fremmet Barne- og familiedepartementet forslag til et nytt kapittel 7 i barneloven om saksbehandlingsregler i barnefordelingssaker. Etter forslaget skal både de materielle avgjørelsene i barnefordelingssaker og saksbehandlingen rette seg etter det som er best for barnet.

Med henvisning til artikkel 7 om barns rett til identitet, mener *Statens ungdoms- og adopsjonskontor* at adgangen til anonym sæddonasjon må fjernes. Spørsmålet om anonym sæddonasjon er drøftet i St.meld. nr. 14 (2001–2002) Evaluering av lov om medisinsk bruk av bioteknologi. Helsedepartementet drøfter her de forskjellige hensyn for og mot anonym sæddonasjon, og konkluderer med at anonymiteten bør oppheves. Helsedepartementet har sendt spørsmålet på høring og vil fremme en proposisjon om endringer i lov om medisinsk bruk av bioteknologi i løpet av våren. Her vil det bli foreslått at anonymiteten oppheves og at barnet får rett til opplysninger om donor.

Aksjonsgruppen barns rett til samvær med foreldre og besteforeldre ber i sin høringsuttalelse om at det innføres straff for «samværsnekt». Etter gjeldende rett kan en avgjørelse om samværsrett gjennomføres ved tvangsbot, jf. barneloven § 48. For en viss tid kan namsretten fastsette en stående tvangsbot, som skal gjelde hver gang samværsretten ikke blir respektert. Departementet vurderer ikke å innføre straff som sanksjonsmiddel i disse sakene.

9 Økonomiske og administrative konsekvenser

Norge er folkerettslig forpliktet til å oppfylle FN's barnekonvensjon, og det må antas at norsk lov i all hovedsak oppfyller konvensjonens krav. Inkorporasjonen gjennom *menneskerettsloven* medfører derfor neppe noen økonomiske eller administrative konsekvenser av betydning. Det er imidlertid ikke mulig å fastslå med sikkerhet at ikke domstolene kan komme til at konvensjonen stiller krav til norsk rett som får økonomiske konsekvenser. En mulig konsekvens av inkorporasjon av barnekonvensjonen er også flere eller lengre prosesser for forvaltningsorganer og domstoler fordi det oftere kan oppstå spørsmål om annen norsk lov er i samsvar med konvensjonen.

Forslagene i *forvaltningsloven* om at mindreårige parter skal ha rett til dokumentinnsyn etter § 18, rett til å bli forelagt opplysninger etter § 17 andre og tredje ledd, og underretning om vedtak etter § 27, har i liten grad administrative eller økonomiske konsekvenser utover et noe større forbruk av papir og porto i forvaltningen. Etter hvert som man går over til elektronisk kommunikasjon, vil også disse utgiftene reduseres. Det samme gjelder endringene i *tvistemålsloven*.

Når det gjelder forslaget om å fastsette i *forvaltningsloven* § 17 fjerde ledd at forvaltningen skal påse at barnet får mulighet til å gi uttrykk for sitt syn, kan man legge til grunn at en slik plikt i en viss grad allerede følger av § 17 første ledd slik den lyder i dag. Ettersom forslaget ikke innebærer at forvaltningen må høre barnet direkte, er det ikke grunn til å tro at bestemmelsen vil ha nevneverdige

økonomiske eller administrative konsekvenser. Departementet antar at heller ikke forslaget om å gi mindreårige parter rett til muntlig kontakt med saksbehandler, får noen betydelige administrative konsekvenser.

Forslagene om endring av *barnevernloven* § 6–3 og *adopsjonsloven* § 6 vil kunne ha mindre økonomiske og administrative konsekvenser, fordi det vil bli noen flere barn som skal høres. I forhold til den enkelte kommune vil imidlertid dette utgjøre begrensede utgifter, og det foreslås derfor ingen statlig kompensasjon.

Endringen i adopsjonsloven vil ikke innebære at kommunene får noen stor eller direkte ny oppgave. Som det fremgår foran, bistår kommunene allerede i dag med å opplyse de norske adopsjonssakene på oppfordring fra Statens ungdoms- og adopsjonskontor. Det er heller ikke mange slike saker i året. I år 2000 ble det gitt ca. 135 adopsjonsbevillinger i norske adopsjonssaker. Antall bevillinger vil likevel ikke samsvare helt med antall barn som skal gis tilbud om å høres, eller som det skal innhentes et eventuelt samtykke fra. Dette henger dels sammen med at en del av barna vil være godt under 7 år, og dels med at en del av barna vil uttale seg negativt til en adopsjon eller ikke gi samtykke. Flere av adopsjonsbevillingene gjelder også adopsjon av voksne.

Forslaget om endring av *barnevernlovens* § 4–15 første ledd får ingen økonomiske eller administrative konsekvenser.

10 Merknader til de enkelte bestemmelsene

10.1 Merknader til endringer i straffeloven

Det vises til kapittel 7 foran.

Til § 204 første ledd bokstav d

Departementet foreslår at definisjonen av barnepornografi flyttes fra annet ledd til første ledd bokstav d. Den foreslåtte definisjonen av barn følger dermed etter definisjonen av pornografi i annet ledd. Omredigeringen har som formål å gjøre det klart at barn skal forstås på samme måte i forhold til alle befatningsmåtene som § 204 rammer. Endringen i bokstav d innebærer ingen realitetsendringer.

Til § 204 annet ledd annet punktum

Departementet går inn for at § 204 annet ledd får et nytt *annet punktum* som definerer hvem som skal forstås som barn i forhold til § 204. Endringen innebærer at barnepornografi defineres som pornografisk materiale med bruk av personer som er eller som fremstår som under 18 år. Dette vil medføre at området for det straffbare utvides. Etter gjeldende rett defineres ikke barn nærmere i loven.

Alle personer under 18 år vil omfattes, uansett om de er kjønnsmodne eller ikke. Ofte vil det imidlertid ikke være kjent hvem barnet er eller når bildet er tatt, og da vil det regelmessig være vanskelig å vite hvor gammelt barnet er. Avgjørende blir da hvor gammelt barnet fremstår som.

Utgangspunktet må da tas i det pornografiske materialet. På samme måte som etter gjeldende rett vil personens kjønnsmodenhet være et viktig vurderingstema. Anatomi, kroppsbygging og kroppspråk, utvikling av kjønnsorgan og bryster vil gi indikasjoner på alderen. Påkledning og ting som blir sagt i film eller tekster kan også bidra til å avgjøre om deltakende personer er under 18 år. Det samme gjelder dersom det i teksten under bildet er uttrykkelig sagt at den avbildede er under 18 år. Videre kan lenker på internett som fører frem til nettstedet der materialet befinner seg, gjøre at den avbildede fremstår som under 18 år. Det vil typisk gjelde lenker som inneholder ord som «barn», «teen», «jømfruelig» og lignende. Også blader som har en tittel

som spiller på slike forhold, kan bidra til at personer som er avbildet i bladet, fremstår som under 18 år.

Det er hvordan personen objektivt sett fremstår og ikke hvordan den enkelte oppfattet det, som er utgangspunktet for bedømmelsen. En annen sak er at også skyldkravet i § 204 være oppfylt for å dømme til straff.

Om barnet som er avbildet er et barn som eksisterer, eller om f.eks. filmen er datamanipulert eller bildet tegnet er uten betydning for vurderingen av om det er et barn etter definisjonen i § 204 annet ledd. Fiktive fremstillinger omfattes også av § 204, se nærmere punkt 7.8.

Å *fremstille* en person som under 18 år, er ikke omfattet av definisjonen. Skildringer som viser personer som verken er eller fremstår som under 18 år, kledd ut som barn, skal følgelig ikke regnes som barnepornografi. Slike fremstillinger må bedømmes etter den alminnelige definisjonen av pornografi.

Til § 204 nytt femte ledd

Departementet fremmer forslag om at § 204 får et *nytt femte ledd* som inneholder en begrenset regel om adgang til straffritak i visse tilfeller. Regelen er fakultativ og kan komme til anvendelse der de nærmere bestemte vilkårene er oppfylt i tillegg til at forholdet ikke anses straffverdig. Ved at barn defineres som alle personer under 18 år i forhold til barnepornografi, vil også det å ta og besitte bilder til private formål av lovlige seksuelle aktiviteter rammes. Departementet foreslår å holde utenfor det straffbare det at to personer som er jevnbyrdige i alder og utvikling og der den som blir avbildet er over den seksuelle lavalder, men under 18 år, som en del av den seksuelle samværet, tar bilder som kan falle inn under pornografidefinisjonen. Straffritaksregelen gjelder bare bilder. Hvorvidt det foreligger et frivillig samtykke må bedømmes ut fra en helhetsvurdering hvor den avbildedes eget utsagn, vedkommendes alder og utvikling og omstendighetene rundt avbildingen vil være viktige momenter. Videre spredning og mangfoldiggjøring går ikke inn under bestemmelsen.

10.2 Merknader til endringene i tvistemålsloven

Det vises til punkt 5.4 foran.

Til § 37 andre ledd

Aldersgrensen i bestemmelsen er senket fra 16 til 15 år, slik at retten nå må varsle mindreårige over 15 år om rettsmøte. Samtidig med at retten varsler barnet om rettsmøtet, skal det også opplyse om at det har rett, men ikke plikt, til å være til stede på rettsmøtet. Retten vil videre ha plikt til å oversende prosesskriv til barnet samtidig med at disse sendes til vergen, med mindre barnet har erklært at dette ikke er nødvendig.

Til § 135 første ledd

Bestemmelsen er utvidet slik at også barn over 15 år som er representert ved verge har rett til innsyn og utskrift av sakens dokumenter. Hvis barnet ikke er representert ved verge, fordi barnet har fulle partsrettigheter etter særlig lovbestemmelse, følger det allerede av gjeldende rett at barnet har rett til dokumentinnsyn.

Det er bare barn over 15 år som har en ubetinget rett til å se sakens dokumenter etter første ledd. Etter forslaget til første ledd siste punktum, vil imidlertid retten kunne bestemme at også yngre barn skal få rett til å se sakens dokumenter. Der som dokumentene inneholder taushetsbelagte opplysninger, skal barnet ikke få innsyn i disse. Barnet bør heller ikke gis innsyn i opplysninger som det må anses utilrådelig at barnet får innsyn i av hensyn til hans eller hennes helse eller forhold til sine nærstående. Opplysninger som gjelder barnet selv kan gis uhindret av taushetsplikt. Hvorvidt barnet skal få innsyn i disse opplysningene, vil derfor bero på en vurdering av om det anses tilrådelig at barnet får innsyn i opplysningene.

Alle barn vil dessuten ha rett til innsyn i rettsavgjørelsene og rettsbøker etter annet ledd.

10.3 Merknader til endringene i forvaltningsloven

Det vises til punkt 5.3 foran.

Til § 11 d første ledd

I § 11 d første ledd er det tilføyd et nytt andre punktum om at hvis et barn er part i en sak og blir repre-

sentert av verge, skal også barnet selv ha rett til å tale muntlig med en tjenestemann ved det forvaltningsorganet som behandler saken, på samme vilkår som myndige parter. En slik rett vil være særlig viktig for barn, som vil ha vanskeligere for å uttrykke seg skriftlig. Forvaltningen bør derfor vise imøtekomenhet i forhold til slike forespørsler. Hvis en mindreårig ikke er representert av verge, fordi den mindreårige har fulle partsrettigheter etter særlig lovbestemmelse, følger det allerede av § 11 d første ledd første punktum at den mindreårige har rett til muntlig konferanse.

Til § 16 første ledd:

I § 16 første ledd andre punktum er aldersgrensen for den mindreåriges parts rett til varsel om vedtak hevet fra 14 til 15 år.

Det er også foretatt enkelte redaksjonelle endringer i bestemmelsen. Gjeldende lovbestemmelse viser til mindreårige som er representert av «foreldre eller verge». For å forkorte lovteksten og harmonisere den med de øvrige endringsforslagene, foreslår departementet at man unnlater å vise til «foreldre.». Endringen får ingen betydning for realiteten i bestemmelsen.

Til § 17

§ 17 første ledd nytt annet punktum slår fast at forvaltningen skal påse at et barn som er part i en sak, får mulighet til å gi uttrykk for sitt syn, i den grad barnet er i stand til å danne seg egne synspunkter. Det gjelder ingen fast aldersgrense for når denne plikten utløses. Forvaltningen må vurdere konkret i forhold til sakens art i hvilken grad barnet kan være i stand til å danne seg egne synspunkter. For eksempel vil også svært små barn kunne gi uttrykk for synspunkter på valg av hjelpemidler for funksjonshemming, mens barn relativt sjelden vil ha kompetanse til å uttale seg om svært tekniske/økonomiske spørsmål. Bestemmelsen medfører ikke at forvaltningsorganet alltid må høre barnet direkte. Også dette må tilpasses vedtakets art, og barnets alder og utvikling. Det vil ofte være tilstrekkelig at barnets syn er innhentet via den som representerer barnet i forvaltningssaken. Foreligger det interessekonflikt mellom barnet og vergen, har forvaltningsorganet en større oppfordring til å innhente synspunktene direkte fra barnet eller via en annen person enn vergen.

§ 17 første ledd nytt tredje punktum bestemmer at barnets syn skal tillegges vekt i samsvar med barnets alder og modenhet.

Regelen i § 17 nytt fjerde ledd gjelder i motset-

ning til endringen i første ledd bare mindreårige parter over 15 år. Dersom en mindreårig over 15 år er part i saken og blir representert av verge, skal opplysninger etter § 17 andre og tredje ledd også forelegges den mindreårige selv. Den mindreårige kan fraskrive seg denne retten. Hvis en mindreårig ikke er representert av verge, fordi den mindreårige har fulle partsrettigheter etter særlig lovbestemmelse, følger den mindreåriges rett til å bli forelagt opplysninger av § 17 andre og tredje ledd direkte.

Til § 18 første ledd:

I § 18 første ledd er det tilføyd et nytt annet punktum som bestemmer at mindreårig som er part i saken, har rett til å gjøre seg kjent med sakens dokumenter på samme måte som myndige parter. Mindreårige under 15 år skal imidlertid ikke gjøres kjent med opplysninger som er underlagt lovbestemt taushetsplikt. Opplysninger om barnet selv kan gis uhindret av taushetsplikt, se forvaltningsloven § 13 a. Barnet har rett til å gjøre seg kjent med slike opplysninger forutsatt at ikke unntaket i forvaltningsloven § 19 kommer til anvendelse.

Etter forvaltningsloven § 19 første ledd bokstav c har en part ikke rett til å gjøre seg kjent med opplysninger, som det av hensyn til hans helse eller hans forhold til personer som står ham nær, må anses utilrådelig at han får kjennskap til. Vurderingen må foretas i forhold til den som ber om innsyn, og vurderingen kan bli annerledes overfor barn enn overfor voksne. Dette gjelder særlig dersom det er yngre barn som ber om innsyn.

Hvis den mindreårige ikke er representert av verge, fordi den mindreårige har fulle partsrettigheter etter særlig lovbestemmelse, følger innsynsretten allerede av første punktum.

Til § 27 første ledd:

I § 27 første ledd er det tilføyd et nytt andre punktum som bestemmer at dersom en mindreårig over 15 år er part i saken, så skal forvaltningsorganet underrette den mindreårige om vedtaket i saken, i tillegg til vergen. Hvis den mindreårige ikke er representert av verge, fordi den mindreårige har fulle partsrettigheter, følger kravet om underretning til den mindreårige allerede av første punktum.

10.4 Merknader til endringen i adopsjonsloven § 6

Bestemmelsen innebærer at et barn som er fylt 7 år, har en ubetinget rett til informasjon og til å ut-

tale seg før det tas avgjørelse om adopsjonsbevilgning skal gis. Det vil bero på en konkret vurdering i hvert enkelt tilfelle om et barn som er under 7 år, anses å være i stand til å danne seg egne synspunkter, slik at det bør informeres og gis anledning til å framkomme med sine synspunkter.

Bestemmelsen regulerer en plikt for kommunen til å bistå adopsjonsmyndigheten i å opplyse en sak og å innhente samtykke fra barn over 12 år. Kommunens ansvar vil bestå i både å informere barnet og ellers til å legge til rette for at barnet får anledning til fritt å uttale seg.

Dersom barn over 7 år unntaksvis blir adoptert fra utlandet, må bevillingsmyndigheten sørge for at barnet blir hørt før det treffes vedtak om adopsjon.

Adopsjonsmyndighetene skal se hen til barnets alder og modenhet når den avgjør hvor stor vekt barnets mening skal tillegges. Hvor stor vekt barnets mening skal ha må bero på en konkret og individuell vurdering i hvert enkelt tilfelle. Generelt vil det være slik at jo eldre og mer modent barnet er, jo større vekt skal barnets mening tillegges. Barnets mening vil imidlertid være ett moment i den helhetsvurderingen som skal foretas i en adopsjons-sak. Dette innebærer at barnets mening ikke alltid kan få avgjørende betydning.

10.5 Merknader til endringene i barnevernloven

Til § 4–15

Endringen medfører en lovfesting av at det skal tas hensyn til at det er ønskelig med kontinuitet i barnets oppdragelse og til barnets etniske, religiøse, kulturelle og språklige bakgrunn når man velger hvor barnet skal plasseres, jf. barnekonvensjonen artikkel 20 nr. 3. Forslaget innebærer ikke at dette er hensyn som skal tillegges avgjørende vekt, men at disse skal inngå i den helhetsvurdering som skal foretas når man søker å komme fram til hva som er til barnets beste.

Til § 6–3 første ledd

Bestemmelsen innebærer at et barn som er fylt 7 år, skal ha en ubetinget rett til informasjon og til å uttale seg før det tas avgjørelse i sak som berører barnet. Det vil bero på en konkret vurdering i hvert enkelt tilfelle om et barn som er under 7 år, anses å være i stand til å danne seg egne synspunkter, slik at det bør informeres og gis anledning til framkomme med sine synspunkter.

Det vil være det organ som fatter avgjørelsen,

som har ansvaret for å påse at barnet har fått informasjon og anledning til å uttale seg. I de fleste tilfeller vil dette være den kommunale barneverntjenesten. Ansvaret tilligger imidlertid fylkesnemnda for sosiale saker der den har avgjørelsesmyndighet. Dersom nemnda finner at barnet ikke i tilstrekkelig grad har fått anledning til å uttale seg tidligere i prosessen, må nemnda derfor selv ta initiativ til dette, for eksempel ved at det oppnevnes talsperson for barnet etter § 7–4. Fylkesmannen vil også være forpliktet til å påse at barnet i nødvendig grad har fått anledning til å uttale seg når Fylkesmannen behandler klagesaker etter barnevernloven.

Det må også være opp til det organ som skal treffe avgjørelsen å vurdere hvordan samtalen med det enkelte barn skal tilrettelegges og gjennomføres ut fra hensynet til barnet. Også når det gjelder tilrettelegging og gjennomføring, må barnets mening tillegges vekt.

Barnevernmyndigheten har etter bestemmelsen plikt til å informere barnet og til å legge til rette for at barnet får anledning til å uttale seg.

Formålet med bestemmelsen er å sikre at barnet gis anledning til å uttale seg før avgjørelse treffes. Dette er et viktig ledd i opplysning av saken. Plikten til å sørge for at barnet får informasjon, er en forutsetning for at barnet skal kunne få et grunnlag å uttale seg på. Det er imidlertid ikke nødvendig at barnet skal ha en mening om utfallet av saken. Barnet skal gis anledning til å uttale seg om forhold det selv ønsker å si noe om i sakens anledning.

Det organ som tar avgjørelse i saken, skal se hen til barnets alder og modenhet når den avgjør hvor stor vekt barnets mening skal tillegges. Dette vil bero på en konkret og individuell vurdering i

hvert enkelt tilfelle. Som hovedregel vil det være slik at jo eldre og mer modent barnet er, jo større vekt skal det legges på dets mening om saken. Barnets mening vil imidlertid være ett moment i den helhetsvurderingen som foretas i en barnevernsak. Det innebærer at barnets mening ikke alltid kan få avgjørende betydning. En må også se hen til sakens art.

10.6 Merknader til endringene i menneskerettsloven

Endringen innebærer at barnekonvensjonen og tilleggsprotokollene gjelder som norsk lov i den utstrekning de er bindende for Norge. Tilleggsprotokollen om barn i væpnet konflikt er ennå ikke ratifisert av Norge, og den vil ikke gjelde som norsk lov før den er ratifisert og trådt i kraft for Norge.

Det følger videre av menneskerettsloven § 3 at bestemmelsene i konvensjonen og protokollene vil gå foran bestemmelser i annen norsk lovgivning dersom det skulle oppstå motstrid mellom regelverkene.

Justis- og politidepartementet

t i l r å r :

At Deres Majestet godkjenner og skriver under et framlagt forslag til proposisjon til Stortinget om lov om endring i menneskerettsloven mv. (innarbeiding av barnekonvensjonen i norsk lov).

Vi HARALD, Norges Konge,

s t a d f e s t e r :

Stortinget blir bedt om å gjøre vedtak til lov om lov om endring i menneskerettsloven mv. (innarbeiding av barnekonvensjonen i norsk lov) i samsvar med et vedlagt forslag.

Forslag

til lov om lov om endring i menneskerettsloven mv. (innarbeiding av barnekonvensjonen i norsk lov)

I

I straffeloven 22. mai 1902 nr. 10 gjøres følgende endringer:

§ 204 første ledd bokstav d skal lyde:

d) produserer, innfører, besitter, overlater til en annen eller mot vederlag gjør seg kjent med *kjønnslige skildringer i rørlige og urørlige bilder hvor det gjøres bruk av barn,*

§ 204 annet ledd skal lyde:

Med pornografi menes i denne paragrafen kjønnslige skildringer som virker støtende eller på annen måte er egnet til å virke menneskelig nedverdiggende eller forrående, herunder kjønnslige skildringer hvor det gjøres bruk av barn, lik, dyr, vold og tvang. *Med barn menes personer som er eller fremstår som under 18 år.* Som pornografi regnes ikke kjønnslige skildringer som må anses forsvarlige ut fra et kunstnerisk, vitenskapelig, informativt eller lignende formål.

§ 204 nytt femte ledd skal lyde:

Straff etter første ledd bokstav d kan falle bort for den som tar og besitter et bilde av en person mellom 16 og 18 år, dersom denne har gitt sitt samtykke og de to er omtrent jevnbyrdige i alder og utvikling.

II

I lov 13. august 1915 nr. 6 om rettergangsmåten for tvistemål gjøres følgende endringer:

§ 37 andre ledd skal lyde:

Mindreårig over 15 år skal varsles til rettsmøtene. *Retten skal opplyse om at den mindreårige har rett, men ikke plikt, til å være til stede på rettsmøtet. Den mindreårige skal meddeles prosesskrift samtidig med vergen, hvis ikke den mindreårige har erklært at det ikke er nødvendig.*

§ 135 første ledd skal lyde:

Partene har, *når de har fylt 15 år*, rett til på rettskontor å undersøke rettsbøker og dokumenter som vedkommer saken, og kan forlange utskrifter av dem. Det samme gjelder tredjemann, når begge parter samtykker, eller han godtgjør, at det har

rettslig interesse for ham. *Retten kan bestemme at også parter som er under 15 år kan få innsyn og utskrift etter første punktum dersom deres alder og modenhet tilsier det. En part som er under 15 år skal ikke gjøres kjent med opplysninger som er underlagt lovbestemt taushetsplikt.*

III

I lov 10. februar 1967 om behandlingsmåter i forvaltningssaker gjøres følgende endringer:

§ 11 d første ledd skal lyde:

I den utstrekning en forsvarlig utførelse av tjenesten tillater det, skal en part som har saklig grunn for det, gis adgang til å tale muntlig med en tjenestemann ved det forvaltningsorgan som behandler saken. *Dersom en mindreårig er part i saken og blir representert av verge, gjelder dette også den mindreårige selv.*

§ 16 første ledd skal lyde:

Part som ikke allerede ved søknad eller på annen måte har uttalt seg i saken, skal varsles før vedtak treffes og gis høve til å uttale seg innen en nærmere angitt frist. Dersom en mindreårig over 15 år er part i saken og blir representert av verge, skal dette også gjelde den mindreårige selv. Fristen løper fra den dag varslet er avsendt, når ikke andre uttrykkelig er sagt.

§ 17 første ledd skal lyde:

Forvaltningsorganet skal påse at saken er så godt opplyst som mulig før vedtak treffes. *Det skal påse at mindreårige parter har fått mulighet til å gi uttrykk for sitt syn, i den grad de er i stand til å danne seg egne synspunkter på det saken gjelder. De mindreåriges syn skal tillegges vekt i samsvar med deres alder og modenhet.*

§ 17 nytt fjerde ledd skal lyde:

Dersom en mindreårig over 15 år er part i saken og blir representert av verge, skal opplysninger som nevnt i annet og tredje ledd også forelegges den mindreårige selv, hvis ikke den mindreårige har erklært at det ikke er nødvendig.

§ 18 første ledd skal lyde:

En part har rett til å gjøre seg kjent med sakens dokumenter, for så vidt ikke annet følger av reglene i denne paragraf eller § 19. *Dersom en mindreårig er part i saken og blir representert av verge, gjelder dette også den mindreårige selv. Retten til innsyn gjelder også etter at det er truffet vedtak i saken. En mindreårig under 15 år skal ikke gjøres kjent med opplysninger som er underlagt lovbestemt taushetsplikt.*

§ 27 første ledd skal lyde:

Det forvaltningsorgan som har truffet vedtaket, skal sørge for at partene underrettes om vedtaket så snart som mulig. *Dersom en mindreårig over 15 år er part i saken og blir representert av verge, skal organet også underrette den mindreårige selv.* Underretning skal gis av det forvaltningsorgan som har truffet vedtaket, hvis ikke særlige grunner tilsier at dette overlates til et annet organ. I regelen gis underretning skriftlig. Den skriftlige underretningen kan gis ved bruk av elektronisk kommunikasjon når mottakeren uttrykkelig har godtatt dette og har oppgitt den elektroniske adressen som skal benyttes for slikt formål. Er det særlig byrdefullt for forvaltningsorganet å gi skriftlig underretning, eller haster saken, kan underretning gis muntlig eller på annen måte. I så fall kan en part kreve å få vedtaket skriftlig bekreftet. Underretning om vedtaket kan helt unnlates for så vidt underretning må anses åpenbart unødvendig og vedtaket ikke medfører skade eller ulempe for vedkommende part.

IV

I lov 26. februar 1986 nr. 8 om adopsjon skal § 6 lyde:

Et barn som er fylt 7 år, og yngre barn som er i stand til å danne seg egne synspunkter, skal informeres og gis anledning til å uttale seg før det tas avgjørelse om adopsjonsbevilling skal gis. Barnets mening skal tillegges vekt i samsvar med dets alder og modenhet.

Den som har fylt 12 år, kan ikke adopteres uten eget samtykke.

Kommunen skal på anmodning bistå bevillings-

myndigheten i å opplyse saken etter første ledd og i å innhente samtykke etter annet ledd.

V

I lov 17. juli 1992 nr. 100 om barneverntjenesten gjøres følgende endringer:

§ 4–15 første ledd skal lyde:

Innenfor den ramme som er fastsatt i § 4–14 skal stedet for plassering velges ut fra hensynet til barnets egenart og behov for omsorg og opplæring i et stabilt miljø. *Det skal også tas hensyn til at det er ønskelig med kontinuitet i barnets oppdragelse, og til barnets etniske, religiøse, kulturelle og språklige bakgrunn.* Det skal videre tas hensyn til hvor lenge det er trolig at plasseringen vil vare, og til om det er mulig og ønskelig at barnet har samvær og annen kontakt med foreldrene.

§ 6–3 første ledd skal lyde:

Et barn som er fylt 7 år, og yngre barn som er i stand til å danne seg egne synspunkter, skal informeres og gis anledning til å uttale seg før det tas avgjørelse i sak som berører ham eller henne. Barnets mening skal tillegges vekt i samsvar med barnets alder og modenhet.

VI

I lov 21. mai 1999 nr. 30 om styrking av menneskerettighetenes stilling i norsk rett (menneskerettsloven) gjøres følgende endringer:

§ 2 ny nr. 4 skal lyde:

4. *De forente nasjoners internasjonale konvensjon 20. november 1989 om barnets rettigheter med følgende tilleggsprotokoller:*

- a) *Valgfri protokoll 25. mai 2000 om salg av barn, barneprostitusjon og barnepornografi,*
- b) *Valgfri protokoll 25. mai 2000 om barn i væpnet konflikt*

VII

Loven trer i kraft fra den tid Kongen bestemmer. Kongen kan sette i kraft de enkelte bestemmelsene til forskjellig tid.

Vedlegg 1

FNs konvensjon om barnets rettigheter med protokoller (autentisk engelsk tekst)

Convention on the Rights of the Child

Adopted and opened for signature, ratification and accession by General Assembly resolution 44/25 of 20 November 1989 *entry into force* 2 September 1990, in accordance with article 49

Preamble

The States Parties to the present Convention,

Considering that, in accordance with the principles proclaimed in the Charter of the United Nations, recognition of the inherent dignity and of the equal and inalienable rights of all members of the human family is the foundation of freedom, justice and peace in the world,

Bearing in mind that the peoples of the United Nations have, in the Charter, reaffirmed their faith in fundamental human rights and in the dignity and worth of the human person, and have determined to promote social progress and better standards of life in larger freedom,

Recognizing that the United Nations has, in the Universal Declaration of Human Rights and in the International Covenants on Human Rights, proclaimed and agreed that everyone is entitled to all the rights and freedoms set forth therein, without distinction of any kind, such as race, colour, sex, language, religion, political or other opinion, national or social origin, property, birth or other status,

Recalling that, in the Universal Declaration of Human Rights, the United Nations has proclaimed that childhood is entitled to special care and assistance,

Convinced that the family, as the fundamental group of society and the natural environment for the growth and well-being of all its members and particularly children, should be afforded the necessary protection and assistance so that it can fully assume its responsibilities within the community,

Recognizing that the child, for the full and harmonious development of his or her personality, should grow up in a family environment, in an atmosphere of happiness, love and understanding,

Considering that the child should be fully prepared to live an individual life in society, and brought up in the spirit of the ideals proclaimed in the Charter of the United Nations, and in particular in the spirit of peace, dignity, tolerance, freedom, equality and solidarity,

Bearing in mind that the need to extend particular care to the child has been stated in the Geneva Declaration of the Rights of the Child of 1924 and in the Declaration of the Rights of the Child adopted by the General Assembly on 20 November 1959 and recognized in the Universal Declaration of Human Rights, in the International Covenant on Civil and Political Rights (in particular in articles 23 and 24), in the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights (in particular in article 10) and in the statutes and relevant instruments of specialized agencies and international organizations concerned with the welfare of children,

Bearing in mind that, as indicated in the Declaration of the Rights of the Child, «the child, by reason of his physical and mental immaturity, needs special safeguards and care, including appropriate legal protection, before as well as after birth»,

Recalling the provisions of the Declaration on Social and Legal Principles relating to the Protection and Welfare of Children, with Special Reference to Foster Placement and Adoption Nationally and Internationally; the United Nations Standard Minimum Rules for the Administration of Juvenile Justice (The Beijing Rules) ; and the Declaration on the Protection of Women and Children in Emergency and Armed Conflict,

Recognizing that, in all countries in the world, there are children living in exceptionally difficult conditions, and that such children need special consideration,

Taking due account of the importance of the traditions and cultural values of each people for the protection and harmonious development of the child,

Recognizing the importance of international cooperation for improving the living conditions of children in every country, in particular in the developing countries,

Have agreed as follows:

Part I

Article 1

For the purposes of the present Convention, a child means every human being below the age of eighteen years unless under the law applicable to the child, majority is attained earlier.

Article 2

1. States Parties shall respect and ensure the rights set forth in the present Convention to each child within their jurisdiction without discrimination of any kind, irrespective of the child's or his or her parent's or legal guardian's race, colour, sex, language, religion, political or other opinion, national, ethnic or social origin, property, disability, birth or other status.

2. States Parties shall take all appropriate measures to ensure that the child is protected against all forms of discrimination or punishment on the basis of the status, activities, expressed opinions, or beliefs of the child's parents, legal guardians, or family members.

Article 3

1. In all actions concerning children, whether undertaken by public or private social welfare institutions, courts of law, administrative authorities or legislative bodies, the best interests of the child shall be a primary consideration.

2. States Parties undertake to ensure the child such protection and care as is necessary for his or her well-being, taking into account the rights and duties of his or her parents, legal guardians, or other individuals legally responsible for him or her, and, to this end, shall take all appropriate legislative and administrative measures.

3. States Parties shall ensure that the institutions, services and facilities responsible for the care or protection of children shall conform with the standards established by competent authorities, particularly in the areas of safety, health, in the number and suitability of their staff, as well as competent supervision.

Article 4

States Parties shall undertake all appropriate legislative, administrative, and other measures for the implementation of the rights recognized in the present Convention. With regard to economic, social

and cultural rights, States Parties shall undertake such measures to the maximum extent of their available resources and, where needed, within the framework of international co-operation.

Article 5

States Parties shall respect the responsibilities, rights and duties of parents or, where applicable, the members of the extended family or community as provided for by local custom, legal guardians or other persons legally responsible for the child, to provide, in a manner consistent with the evolving capacities of the child, appropriate direction and guidance in the exercise by the child of the rights recognized in the present Convention.

Article 6

1. States Parties recognize that every child has the inherent right to life.

2. States Parties shall ensure to the maximum extent possible the survival and development of the child.

Article 7

1. The child shall be registered immediately after birth and shall have the right from birth to a name, the right to acquire a nationality and, as far as possible, the right to know and be cared for by his or her parents.

2. States Parties shall ensure the implementation of these rights in accordance with their national law and their obligations under the relevant international instruments in this field, in particular where the child would otherwise be stateless.

Article 8

1. States Parties undertake to respect the right of the child to preserve his or her identity, including nationality, name and family relations as recognized by law without unlawful interference.

2. Where a child is illegally deprived of some or all of the elements of his or her identity, States Parties shall provide appropriate assistance and protection, with a view to speedily re-establishing his or her identity.

Article 9

1. States Parties shall ensure that a child shall not be separated from his or her parents against their will, except when competent authorities subject to

judicial review determine, in accordance with applicable law and procedures, that such separation is necessary for the best interests of the child. Such determination may be necessary in a particular case such as one involving abuse or neglect of the child by the parents, or one where the parents are living separately and a decision must be made as to the child's place of residence.

2. In any proceedings pursuant to paragraph 1 of the present article, all interested parties shall be given an opportunity to participate in the proceedings and make their views known.

3. States Parties shall respect the right of the child who is separated from one or both parents to maintain personal relations and direct contact with both parents on a regular basis, except if it is contrary to the child's best interests.

4. Where such separation results from any action initiated by a State Party, such as the detention, imprisonment, exile, deportation or death (including death arising from any cause while the person is in the custody of the State) of one or both parents or of the child, that State Party shall, upon request, provide the parents, the child or, if appropriate, another member of the family with the essential information concerning the whereabouts of the absent member(s) of the family unless the provision of the information would be detrimental to the well-being of the child. States Parties shall further ensure that the submission of such a request shall of itself entail no adverse consequences for the person(s) concerned.

Article 10

1. In accordance with the obligation of States Parties under article 9, paragraph 1, applications by a child or his or her parents to enter or leave a State Party for the purpose of family reunification shall be dealt with by States Parties in a positive, humane and expeditious manner. States Parties shall further ensure that the submission of such a request shall entail no adverse consequences for the applicants and for the members of their family.

2. A child whose parents reside in different States shall have the right to maintain on a regular basis, save in exceptional circumstances personal relations and direct contacts with both parents. Towards that end and in accordance with the obligation of States Parties under article 9, paragraph 2, States Parties shall respect the right of the child and his or her parents to leave any country, including their own, and to enter their own country. The right to leave any country shall be subject only to such restrictions as are prescribed by law and

which are necessary to protect the national security, public order (*ordre public*), public health or morals or the rights and freedoms of others and are consistent with the other rights recognized in the present Convention.

Article 11

1. States Parties shall take measures to combat the illicit transfer and non-return of children abroad.

2. To this end, States Parties shall promote the conclusion of bilateral or multilateral agreements or accession to existing agreements.

Article 12

1. States Parties shall assure to the child who is capable of forming his or her own views the right to express those views freely in all matters affecting the child, the views of the child being given due weight in accordance with the age and maturity of the child.

2. For this purpose, the child shall in particular be provided the opportunity to be heard in any judicial and administrative proceedings affecting the child, either directly, or through a representative or an appropriate body, in a manner consistent with the procedural rules of national law.

Article 13

1. The child shall have the right to freedom of expression; this right shall include freedom to seek, receive and impart information and ideas of all kinds, regardless of frontiers, either orally, in writing or in print, in the form of art, or through any other media of the child's choice.

2. The exercise of this right may be subject to certain restrictions, but these shall only be such as are provided by law and are necessary:

- (a) For respect of the rights or reputations of others; or
- (b) For the protection of national security or of public order (*ordre public*), or of public health or morals.

Article 14

1. States Parties shall respect the right of the child to freedom of thought, conscience and religion.

2. States Parties shall respect the rights and duties of the parents and, when applicable, legal guardians, to provide direction to the child in the exercise

of his or her right in a manner consistent with the evolving capacities of the child.

3. Freedom to manifest one's religion or beliefs may be subject only to such limitations as are prescribed by law and are necessary to protect public safety, order, health or morals, or the fundamental rights and freedoms of others.

Article 15

1. States Parties recognize the rights of the child to freedom of association and to freedom of peaceful assembly.

2. No restrictions may be placed on the exercise of these rights other than those imposed in conformity with the law and which are necessary in a democratic society in the interests of national security or public safety, public order (*ordre public*), the protection of public health or morals or the protection of the rights and freedoms of others.

Article 16

1. No child shall be subjected to arbitrary or unlawful interference with his or her privacy, family, home or correspondence, nor to unlawful attacks on his or her honour and reputation.

2. The child has the right to the protection of the law against such interference or attacks.

Article 17

States Parties recognize the important function performed by the mass media and shall ensure that the child has access to information and material from a diversity of national and international sources, especially those aimed at the promotion of his or her social, spiritual and moral well-being and physical and mental health. To this end, States Parties shall:

- a) Encourage the mass media to disseminate information and material of social and cultural benefit to the child and in accordance with the spirit of article 29;
- b) Encourage international co-operation in the production, exchange and dissemination of such information and material from a diversity of cultural, national and international sources;
- c) Encourage the production and dissemination of children's books;
- d) Encourage the mass media to have particular regard to the linguistic needs of the child who belongs to a minority group or who is indigenous;
- e) Encourage the development of appropriate guidelines for the protection of the child from infor-

mation and material injurious to his or her well-being, bearing in mind the provisions of articles 13 and 18.

Article 18

1. States Parties shall use their best efforts to ensure recognition of the principle that both parents have common responsibilities for the upbringing and development of the child. Parents or, as the case may be, legal guardians, have the primary responsibility for the upbringing and development of the child. The best interests of the child will be their basic concern.

2. For the purpose of guaranteeing and promoting the rights set forth in the present Convention, States Parties shall render appropriate assistance to parents and legal guardians in the performance of their child-rearing responsibilities and shall ensure the development of institutions, facilities and services for the care of children.

3. States Parties shall take all appropriate measures to ensure that children of working parents have the right to benefit from child-care services and facilities for which they are eligible.

Article 19

1. States Parties shall take all appropriate legislative, administrative, social and educational measures to protect the child from all forms of physical or mental violence, injury or abuse, neglect or negligent treatment, maltreatment or exploitation, including sexual abuse, while in the care of parent(s), legal guardian(s) or any other person who has the care of the child.

2. Such protective measures should, as appropriate, include effective procedures for the establishment of social programmes to provide necessary support for the child and for those who have the care of the child, as well as for other forms of prevention and for identification, reporting, referral, investigation, treatment and follow-up of instances of child maltreatment described heretofore, and, as appropriate, for judicial involvement.

Article 20

1. A child temporarily or permanently deprived of his or her family environment, or in whose own best interests cannot be allowed to remain in that environment, shall be entitled to special protection and assistance provided by the State.

2. States Parties shall in accordance with their national laws ensure alternative care for such a child.

3. Such care could include, *inter alia*, foster placement, *kafalah* of Islamic law, adoption or if necessary placement in suitable institutions for the care of children. When considering solutions, due regard shall be paid to the desirability of continuity in a child's upbringing and to the child's ethnic, religious, cultural and linguistic background.

Article 21

States Parties that recognize and/or permit the system of adoption shall ensure that the best interests of the child shall be the paramount consideration and they shall:

- a) Ensure that the adoption of a child is authorized only by competent authorities who determine, in accordance with applicable law and procedures and on the basis of all pertinent and reliable information, that the adoption is permissible in view of the child's status concerning parents, relatives and legal guardians and that, if required, the persons concerned have given their informed consent to the adoption on the basis of such counselling as may be necessary;
- b) Recognize that inter-country adoption may be considered as an alternative means of child's care, if the child cannot be placed in a foster or an adoptive family or cannot in any suitable manner be cared for in the child's country of origin;
- c) Ensure that the child concerned by inter-country adoption enjoys safeguards and standards equivalent to those existing in the case of national adoption;
- d) Take all appropriate measures to ensure that, in inter-country adoption, the placement does not result in improper financial gain for those involved in it;
- e) Promote, where appropriate, the objectives of the present article by concluding bilateral or multilateral arrangements or agreements, and endeavour, within this framework, to ensure that the placement of the child in another country is carried out by competent authorities or organs.

Article 22

1. States Parties shall take appropriate measures to ensure that a child who is seeking refugee status or who is considered a refugee in accordance with applicable international or domestic law and procedures shall, whether unaccompanied or accompanied by his or her parents or by any other person, receive appropriate protection and humanitarian assistance in the enjoyment of applicable rights set

forth in the present Convention and in other international human rights or humanitarian instruments to which the said States are Parties.

2. For this purpose, States Parties shall provide, as they consider appropriate, co-operation in any efforts by the United Nations and other competent intergovernmental organizations or non-governmental organizations co-operating with the United Nations to protect and assist such a child and to trace the parents or other members of the family of any refugee child in order to obtain information necessary for reunification with his or her family. In cases where no parents or other members of the family can be found, the child shall be accorded the same protection as any other child permanently or temporarily deprived of his or her family environment for any reason, as set forth in the present Convention.

Article 23

1. States Parties recognize that a mentally or physically disabled child should enjoy a full and decent life, in conditions which ensure dignity, promote self-reliance and facilitate the child's active participation in the community.

2. States Parties recognize the right of the disabled child to special care and shall encourage and ensure the extension, subject to available resources, to the eligible child and those responsible for his or her care, of assistance for which application is made and which is appropriate to the child's condition and to the circumstances of the parents or others caring for the child.

3. Recognizing the special needs of a disabled child, assistance extended in accordance with paragraph 2 of the present article shall be provided free of charge, whenever possible, taking into account the financial resources of the parents or others caring for the child, and shall be designed to ensure that the disabled child has effective access to and receives education, training, health care services, rehabilitation services, preparation for employment and recreation opportunities in a manner conducive to the child's achieving the fullest possible social integration and individual development, including his or her cultural and spiritual development

4. States Parties shall promote, in the spirit of international cooperation, the exchange of appropriate information in the field of preventive health care and of medical, psychological and functional treatment of disabled children, including dissemination of and access to information concerning methods of rehabilitation, education and vocational services, with the aim of enabling States Parties to improve

their capabilities and skills and to widen their experience in these areas. In this regard, particular account shall be taken of the needs of developing countries.

Article 24

1. States Parties recognize the right of the child to the enjoyment of the highest attainable standard of health and to facilities for the treatment of illness and rehabilitation of health. States Parties shall strive to ensure that no child is deprived of his or her right of access to such health care services.

2. States Parties shall pursue full implementation of this right and, in particular, shall take appropriate measures:

- (a) To diminish infant and child mortality;
- (b) To ensure the provision of necessary medical assistance and health care to all children with emphasis on the development of primary health care;
- (c) To combat disease and malnutrition, including within the framework of primary health care, through, *inter alia*, the application of readily available technology and through the provision of adequate nutritious foods and clean drinking-water, taking into consideration the dangers and risks of environmental pollution;
- (d) To ensure appropriate pre-natal and post-natal health care for mothers;
- (e) To ensure that all segments of society, in particular parents and children, are informed, have access to education and are supported in the use of basic knowledge of child health and nutrition, the advantages of breastfeeding, hygiene and environmental sanitation and the prevention of accidents;
- (f) To develop preventive health care, guidance for parents and family planning education and services.

3. States Parties shall take all effective and appropriate measures with a view to abolishing traditional practices prejudicial to the health of children.

4. States Parties undertake to promote and encourage international co-operation with a view to achieving progressively the full realization of the right recognized in the present article. In this regard, particular account shall be taken of the needs of developing countries.

Article 25

States Parties recognize the right of a child who has been placed by the competent authorities for the purposes of care, protection or treatment of his or

her physical or mental health, to a periodic review of the treatment provided to the child and all other circumstances relevant to his or her placement.

Article 26

1. States Parties shall recognize for every child the right to benefit from social security, including social insurance, and shall take the necessary measures to achieve the full realization of this right in accordance with their national law.

2. The benefits should, where appropriate, be granted, taking into account the resources and the circumstances of the child and persons having responsibility for the maintenance of the child, as well as any other consideration relevant to an application for benefits made by or on behalf of the child.

Article 27

1. States Parties recognize the right of every child to a standard of living adequate for the child's physical, mental, spiritual, moral and social development.

2. The parent(s) or others responsible for the child have the primary responsibility to secure, within their abilities and financial capacities, the conditions of living necessary for the child's development.

3. States Parties, in accordance with national conditions and within their means, shall take appropriate measures to assist parents and others responsible for the child to implement this right and shall in case of need provide material assistance and support programmes, particularly with regard to nutrition, clothing and housing.

4. States Parties shall take all appropriate measures to secure the recovery of maintenance for the child from the parents or other persons having financial responsibility for the child, both within the State Party and from abroad. In particular, where the person having financial responsibility for the child lives in a State different from that of the child, States Parties shall promote the accession to international agreements or the conclusion of such agreements, as well as the making of other appropriate arrangements.

Article 28

1. States Parties recognize the right of the child to education, and with a view to achieving this right progressively and on the basis of equal opportunity, they shall, in particular:

- (a) Make primary education compulsory and available free to all;
  - (b) Encourage the development of different forms of secondary education, including general and vocational education, make them available and accessible to every child, and take appropriate measures such as the introduction of free education and offering financial assistance in case of need;
  - (c) Make higher education accessible to all on the basis of capacity by every appropriate means;
  - (d) Make educational and vocational information and guidance available and accessible to all children;
  - (e) Take measures to encourage regular attendance at schools and the reduction of drop-out rates.
2. States Parties shall take all appropriate measures to ensure that school discipline is administered in a manner consistent with the child's human dignity and in conformity with the present Convention.
3. States Parties shall promote and encourage international cooperation in matters relating to education, in particular with a view to contributing to the elimination of ignorance and illiteracy throughout the world and facilitating access to scientific and technical knowledge and modern teaching methods. In this regard, particular account shall be taken of the needs of developing countries.

Article 29

1. States Parties agree that the education of the child shall be directed to:
- (a) The development of the child's personality, talents and mental and physical abilities to their fullest potential;
  - (b) The development of respect for human rights and fundamental freedoms, and for the principles enshrined in the Charter of the United Nations;
  - (c) The development of respect for the child's parents, his or her own cultural identity, language and values, for the national values of the country in which the child is living, the country from which he or she may originate, and for civilizations different from his or her own;
  - (d) The preparation of the child for responsible life in a free society, in the spirit of understanding, peace, tolerance, equality of sexes, and friendship among all peoples, ethnic, national and religious groups and persons of indigenous origin;
  - (e) The development of respect for the natural environment.
2. No part of the present article or article 28 shall

be construed so as to interfere with the liberty of individuals and bodies to establish and direct educational institutions, subject always to the observance of the principle set forth in paragraph 1 of the present article and to the requirements that the education given in such institutions shall conform to such minimum standards as may be laid down by the State.

Article 30

In those States in which ethnic, religious or linguistic minorities or persons of indigenous origin exist, a child belonging to such a minority or who is indigenous shall not be denied the right, in community with other members of his or her group, to enjoy his or her own culture, to profess and practise his or her own religion, or to use his or her own language.

Article 31

1. States Parties recognize the right of the child to rest and leisure, to engage in play and recreational activities appropriate to the age of the child and to participate freely in cultural life and the arts.
2. States Parties shall respect and promote the right of the child to participate fully in cultural and artistic life and shall encourage the provision of appropriate and equal opportunities for cultural, artistic, recreational and leisure activity.

Article 32

1. States Parties recognize the right of the child to be protected from economic exploitation and from performing any work that is likely to be hazardous or to interfere with the child's education, or to be harmful to the child's health or physical, mental, spiritual, moral or social development.
2. States Parties shall take legislative, administrative, social and educational measures to ensure the implementation of the present article. To this end, and having regard to the relevant provisions of other international instruments, States Parties shall in particular:
- (a) Provide for a minimum age or minimum ages for admission to employment;
  - (b) Provide for appropriate regulation of the hours and conditions of employment;
  - (c) Provide for appropriate penalties or other sanctions to ensure the effective enforcement of the present article.

Article 33

States Parties shall take all appropriate measures, including legislative, administrative, social and educational measures, to protect children from the illicit use of narcotic drugs and psychotropic substances as defined in the relevant international treaties, and to prevent the use of children in the illicit production and trafficking of such substances.

Article 34

States Parties undertake to protect the child from all forms of sexual exploitation and sexual abuse. For these purposes, States Parties shall in particular take all appropriate national, bilateral and multilateral measures to prevent:

- a) The inducement or coercion of a child to engage in any unlawful sexual activity;
- b) The exploitative use of children in prostitution or other unlawful sexual practices;
- c) The exploitative use of children in pornographic performances and materials.

Article 35

States Parties shall take all appropriate national, bilateral and multilateral measures to prevent the abduction of, the sale of or traffic in children for any purpose or in any form.

Article 36

States Parties shall protect the child against all other forms of exploitation prejudicial to any aspects of the child's welfare.

Article 37

States Parties shall ensure that:

- a) No child shall be subjected to torture or other cruel, inhuman or degrading treatment or punishment. Neither capital punishment nor life imprisonment without possibility of release shall be imposed for offences committed by persons below eighteen years of age;
- b) No child shall be deprived of his or her liberty unlawfully or arbitrarily. The arrest, detention or imprisonment of a child shall be in conformity with the law and shall be used only as a measure of last resort and for the shortest appropriate period of time;
- c) Every child deprived of liberty shall be treated with humanity and respect for the inherent dignity of the human person, and in a manner which takes into account the needs of persons

of his or her age. In particular, every child deprived of liberty shall be separated from adults unless it is considered in the child's best interest not to do so and shall have the right to maintain contact with his or her family through correspondence and visits, save in exceptional circumstances;

- d) Every child deprived of his or her liberty shall have the right to prompt access to legal and other appropriate assistance, as well as the right to challenge the legality of the deprivation of his or her liberty before a court or other competent, independent and impartial authority, and to a prompt decision on any such action.

Article 38

1. States Parties undertake to respect and to ensure respect for rules of international humanitarian law applicable to them in armed conflicts which are relevant to the child.

2. States Parties shall take all feasible measures to ensure that persons who have not attained the age of fifteen years do not take a direct part in hostilities.

3. States Parties shall refrain from recruiting any person who has not attained the age of fifteen years into their armed forces. In recruiting among those persons who have attained the age of fifteen years but who have not attained the age of eighteen years, States Parties shall endeavour to give priority to those who are oldest.

4. In accordance with their obligations under international humanitarian law to protect the civilian population in armed conflicts, States Parties shall take all feasible measures to ensure protection and care of children who are affected by an armed conflict.

Article 39

States Parties shall take all appropriate measures to promote physical and psychological recovery and social reintegration of a child victim of: any form of neglect, exploitation, or abuse; torture or any other form of cruel, inhuman or degrading treatment or punishment; or armed conflicts. Such recovery and reintegration shall take place in an environment which fosters the health, self-respect and dignity of the child.

Article 40

1. States Parties recognize the right of every child alleged as, accused of, or recognized as having in-

fringed the penal law to be treated in a manner consistent with the promotion of the child's sense of dignity and worth, which reinforces the child's respect for the human rights and fundamental freedoms of others and which takes into account the child's age and the desirability of promoting the child's reintegration and the child's assuming a constructive role in society.

2. To this end, and having regard to the relevant provisions of international instruments, States Parties shall, in particular, ensure that:

- (a) No child shall be alleged as, be accused of, or recognized as having infringed the penal law by reason of acts or omissions that were not prohibited by national or international law at the time they were committed;
- (b) Every child alleged as or accused of having infringed the penal law has at least the following guarantees:
  - (i) To be presumed innocent until proven guilty according to law;
  - (ii) To be informed promptly and directly of the charges against him or her, and, if appropriate, through his or her parents or legal guardians, and to have legal or other appropriate assistance in the preparation and presentation of his or her defence;
  - (iii) To have the matter determined without delay by a competent, independent and impartial authority or judicial body in a fair hearing according to law, in the presence of legal or other appropriate assistance and, unless it is considered not to be in the best interest of the child, in particular, taking into account his or her age or situation, his or her parents or legal guardians;
  - (iv) Not to be compelled to give testimony or to confess guilt; to examine or have examined adverse witnesses and to obtain the participation and examination of witnesses on his or her behalf under conditions of equality;
  - (v) If considered to have infringed the penal law, to have this decision and any measures imposed in consequence thereof reviewed by a higher competent, independent and impartial authority or judicial body according to law;
  - (vi) To have the free assistance of an interpreter if the child cannot understand or speak the language used;
  - (vii) To have his or her privacy fully respected at all stages of the proceedings.

3. States Parties shall seek to promote the establishment of laws, procedures, authorities and institutions specifically applicable to children alleged

as, accused of, or recognized as having infringed the penal law, and, in particular:

- (a) The establishment of a minimum age below which children shall be presumed not to have the capacity to infringe the penal law;
  - (b) Whenever appropriate and desirable, measures for dealing with such children without resorting to judicial proceedings, providing that human rights and legal safeguards are fully respected.
4. A variety of dispositions, such as care, guidance and supervision orders; counselling; probation; foster care; education and vocational training programmes and other alternatives to institutional care shall be available to ensure that children are dealt with in a manner appropriate to their well-being and proportionate both to their circumstances and the offence.

Article 41

Nothing in the present Convention shall affect any provisions which are more conducive to the realization of the rights of the child and which may be contained in:

- a) The law of a State party; or
- b) International law in force for that State.

Part II

Article 42

States Parties undertake to make the principles and provisions of the Convention widely known, by appropriate and active means, to adults and children alike.

Article 43

1. For the purpose of examining the progress made by States Parties in achieving the realization of the obligations undertaken in the present Convention, there shall be established a Committee on the Rights of the Child, which shall carry out the functions hereinafter provided.

2. The Committee shall consist of ten experts of high moral standing and recognized competence in the field covered by this Convention. The members of the Committee shall be elected by States Parties from among their nationals and shall serve in their personal capacity, consideration being given to equitable geographical distribution, as well as to the principal legal systems.

3. The members of the Committee shall be elected by secret ballot from a list of persons nominated

by States Parties. Each State Party may nominate one person from among its own nationals.

4. The initial election to the Committee shall be held no later than six months after the date of the entry into force of the present Convention and thereafter every second year. At least four months before the date of each election, the Secretary-General of the United Nations shall address a letter to States Parties inviting them to submit their nominations within two months. The Secretary-General shall subsequently prepare a list in alphabetical order of all persons thus nominated, indicating States Parties which have nominated them, and shall submit it to the States Parties to the present Convention.

5. The elections shall be held at meetings of States Parties convened by the Secretary-General at United Nations Headquarters. At those meetings, for which two thirds of States Parties shall constitute a quorum, the persons elected to the Committee shall be those who obtain the largest number of votes and an absolute majority of the votes of the representatives of States Parties present and voting.

6. The members of the Committee shall be elected for a term of four years. They shall be eligible for re-election if renominated. The term of five of the members elected at the first election shall expire at the end of two years; immediately after the first election, the names of these five members shall be chosen by lot by the Chairman of the meeting.

7. If a member of the Committee dies or resigns or declares that for any other cause he or she can no longer perform the duties of the Committee, the State Party which nominated the member shall appoint another expert from among its nationals to serve for the remainder of the term, subject to the approval of the Committee.

8. The Committee shall establish its own rules of procedure.

9. The Committee shall elect its officers for a period of two years.

10. The meetings of the Committee shall normally be held at United Nations Headquarters or at any other convenient place as determined by the Committee. The Committee shall normally meet annually. The duration of the meetings of the Committee shall be determined, and reviewed, if necessary, by a meeting of the States Parties to the present Convention, subject to the approval of the General Assembly.

11. The Secretary-General of the United Nations shall provide the necessary staff and facilities for the effective performance of the functions of the Committee under the present Convention.

12. With the approval of the General Assembly, the members of the Committee established under the present Convention shall receive emoluments from United Nations resources on such terms and conditions as the Assembly may decide.

Article 44

1. States Parties undertake to submit to the Committee, through the Secretary-General of the United Nations, reports on the measures they have adopted which give effect to the rights recognized herein and on the progress made on the enjoyment of those rights:

(a) Within two years of the entry into force of the Convention for the State Party concerned;

(b) Thereafter every five years.

2. Reports made under the present article shall indicate factors and difficulties, if any, affecting the degree of fulfilment of the obligations under the present Convention. Reports shall also contain sufficient information to provide the Committee with a comprehensive understanding of the implementation of the Convention in the country concerned.

3. A State Party which has submitted a comprehensive initial report to the Committee need not, in its subsequent reports submitted in accordance with paragraph 1 (b) of the present article, repeat basic information previously provided.

4. The Committee may request from States Parties further information relevant to the implementation of the Convention.

5. The Committee shall submit to the General Assembly, through the Economic and Social Council, every two years, reports on its activities.

6. States Parties shall make their reports widely available to the public in their own countries.

Article 45

In order to foster the effective implementation of the Convention and to encourage international cooperation in the field covered by the Convention:

a) The specialized agencies, the United Nations Children's Fund, and other United Nations organs shall be entitled to be represented at the consideration of the implementation of such provisions of the present Convention as fall within the scope of their mandate. The Committee may invite the specialized agencies, the United Nations Children's Fund and other competent bodies as it may consider appropriate to provide expert advice on the implementation of the Convention in areas falling within the scope of their respective mandates. The Committee may invi-

te the specialized agencies, the United Nations Children's Fund, and other United Nations organs to submit reports on the implementation of the Convention in areas falling within the scope of their activities;

- b) The Committee shall transmit, as it may consider appropriate, to the specialized agencies, the United Nations Children's Fund and other competent bodies, any reports from States Parties that contain a request, or indicate a need, for technical advice or assistance, along with the Committee's observations and suggestions, if any, on these requests or indications;
- c) The Committee may recommend to the General Assembly to request the Secretary-General to undertake on its behalf studies on specific issues relating to the rights of the child;
- d) The Committee may make suggestions and general recommendations based on information received pursuant to articles 44 and 45 of the present Convention. Such suggestions and general recommendations shall be transmitted to any State Party concerned and reported to the General Assembly, together with comments, if any, from States Parties.

Part III

Article 46

The present Convention shall be open for signature by all States.

Article 47

The present Convention is subject to ratification. Instruments of ratification shall be deposited with the Secretary-General of the United Nations.

Article 48

The present Convention shall remain open for accession by any State. The instruments of accession shall be deposited with the Secretary-General of the United Nations.

Article 49

1. The present Convention shall enter into force on the thirtieth day following the date of deposit with the Secretary-General of the United Nations of the twentieth instrument of ratification or accession.
2. For each State ratifying or acceding to the Convention after the deposit of the twentieth instru-

ment of ratification or accession, the Convention shall enter into force on the thirtieth day after the deposit by such State of its instrument of ratification or accession.

Article 50

1. Any State Party may propose an amendment and file it with the Secretary-General of the United Nations. The Secretary-General shall thereupon communicate the proposed amendment to States Parties, with a request that they indicate whether they favour a conference of States Parties for the purpose of considering and voting upon the proposals. In the event that, within four months from the date of such communication, at least one third of the States Parties favour such a conference, the Secretary-General shall convene the conference under the auspices of the United Nations. Any amendment adopted by a majority of States Parties present and voting at the conference shall be submitted to the General Assembly for approval.

2. An amendment adopted in accordance with paragraph 1 of the present article shall enter into force when it has been approved by the General Assembly of the United Nations and accepted by a two-thirds majority of States Parties.

3. When an amendment enters into force, it shall be binding on those States Parties which have accepted it, other States Parties still being bound by the provisions of the present Convention and any earlier amendments which they have accepted.

Article 51

1. The Secretary-General of the United Nations shall receive and circulate to all States the text of reservations made by States at the time of ratification or accession.

2. A reservation incompatible with the object and purpose of the present Convention shall not be permitted.

3. Reservations may be withdrawn at any time by notification to that effect addressed to the Secretary-General of the United Nations, who shall then inform all States. Such notification shall take effect on the date on which it is received by the Secretary-General.

Article 52

A State Party may denounce the present Convention by written notification to the Secretary-General of the United Nations. Denunciation becomes effective one year after the date of receipt of the notification by the Secretary-General.

Article 53

The Secretary-General of the United Nations is designated as the depositary of the present Convention.

Article 54

The original of the present Convention, of which the Arabic, Chinese, English, French, Russian and Spanish texts are equally authentic, shall be deposited with the Secretary-General of the United Nations.

IN WITNESS THEREOF the undersigned plenipotentiaries, being duly authorized thereto by their respective governments, have signed the present Convention.

Optional Protocol to the Convention on the Rights of the Child on the involvement of children in armed conflict, United Nations 2000

The States Parties to the present Protocol,

Encouraged by the overwhelming support for the Convention on the Rights of the Child, demonstrating the widespread commitment that exists to strive for the promotion and protection of the rights of the child,

Reaffirming that the rights of children require special protection, and calling for continuous improvement of the situation of children without distinction, as well as for their development and education in conditions of peace and security,

Disturbed by the harmful and widespread impact of armed conflict on children and the long-term consequences this has for durable peace, security and development,

Condemning the targeting of children in situations of armed conflict and direct attacks on objects protected under international law, including places generally having a significant presence of children, such as schools and hospitals,

Noting the adoption of the Statute of the International Criminal Court and, in particular, its inclusion as a war crime of conscripting or enlisting children under the age of 15 years or using them to participate actively in hostilities in both international and non-international armed conflicts,

Considering, therefore, that to strengthen further the implementation of rights recognized in the Convention on the Rights of the Child there is a need to increase the protection of children from involvement in armed conflict,

Noting that article 1 of the Convention on the Rights of the Child specifies that, for the purposes of that Convention, a child means every human being below the age of 18 years unless, under the law applicable to the child, majority is attained earlier, *Convinced* that an optional protocol to the Convention raising the age of possible recruitment of persons into armed forces and their participation in hostilities will contribute effectively to the implementation of the principle that the best interests of the child are to be a primary consideration in all actions concerning children,

Noting that the twenty-sixth international Conference of the Red Cross and Red Crescent in December 1995 recommended, *inter alia*, that parties to conflict take every feasible step to ensure that children under the age of 18 years do not take part in hostilities,

Welcoming the unanimous adoption, in June 1999, of International Labour Organization Convention No. 182 on the Prohibition and Immediate Action for the Elimination of the Worst Forms of Child Labour, which prohibits, *inter alia*, forced or compulsory recruitment of children for use in armed conflict,

Condemning with the gravest concern the recruitment, training and use within and across national borders of children in hostilities by armed groups distinct from the armed forces of a State, and recognizing the responsibility of those who recruit, train and use children in this regard,

Recalling the obligation of each party to an armed conflict to abide by the provisions of international humanitarian law,

Stressing that this Protocol is without prejudice to the purposes and principles contained in the Charter of the United Nations, including Article 51, and relevant norms of humanitarian law,

Bearing in mind that conditions of peace and security based on full respect of the purposes and principles contained in the Charter and observance of applicable human rights instruments are indispensable for the full protection of children, in particular during armed conflicts and foreign occupation,

Recognizing the special needs of those children who are particularly vulnerable to recruitment or use in hostilities contrary to this Protocol owing to their economic or social status or gender,

Mindful of the necessity of taking into consideration the economic, social and political root causes of the involvement of children in armed conflicts,

Convinced of the need to strengthen international cooperation in the implementation of this Protocol, as well as the physical and psychosocial rehabilitation and social reintegration of children who are victims of armed conflict,

Encouraging the participation of the community and, in particular, children and child victims in the dissemination of informational and educational programmes concerning the implementation of the Protocol,

Have agreed as follows:

Article 1

States Parties shall take all feasible measures to ensure that members of their armed forces who have not attained the age of 18 years do not take a direct part in hostilities.

Article 2

States Parties shall ensure that persons who have not attained the age of 18 years are not compulsorily recruited into their armed forces.

Article 3

1. States Parties shall raise in years the minimum age for the voluntary recruitment of persons into their national armed forces from that set out in article 38, paragraph 3, of the Convention on the Rights of the Child, taking account of the principles contained in that article and recognizing that under the Convention persons under 18 are entitled to special protection.

2. Each State Party shall deposit a binding declaration upon ratification of or accession to this Protocol that sets forth the minimum age at which it will permit voluntary recruitment into its national armed forces and a description of the safeguards that it has adopted to ensure that such recruitment is not forced or coerced.

3. States Parties that permit voluntary recruitment into their national armed forces under the age of 18 shall maintain safeguards to ensure, as a minimum, that:

- (a) Such recruitment is genuinely voluntary;
- (b) Such recruitment is done with the informed consent of the person's parents or legal guardians;
- (c) Such persons are fully informed of the duties involved in such military service;
- (d) Such persons provide reliable proof of age prior to acceptance into national military service.

4. Each State Party may strengthen its declaration at any time by notification to that effect addressed to the Secretary-General of the United Nations, who shall inform all States Parties. Such notification shall take effect on the date on which it is received by the Secretary-General.

5. The requirement to raise the age in paragraph 1 of the present article does not apply to schools operated by or under the control of the armed forces of the States Parties, in keeping with articles 28 and 29 of the Convention on the Rights of the Child.

Article 4

1. Armed groups that are distinct from the armed forces of a State should not, under any circumstances, recruit or use in hostilities persons under the age of 18 years.

2. States Parties shall take all feasible measures to prevent such recruitment and use, including the adoption of legal measures necessary to prohibit and criminalize such practices.

3. The application of the present article under this Protocol shall not affect the legal status of any party to an armed conflict.

Article 5

Nothing in the present Protocol shall be construed as precluding provisions in the law of a State Party or in international instruments and international humanitarian law that are more conducive to the realization of the rights of the child.

Article 6

1. Each State Party shall take all necessary legal, administrative and other measures to ensure the effective implementation and enforcement of the provisions of this Protocol within its jurisdiction.

2. States Parties undertake to make the principles and provisions of the present Protocol widely known and promoted by appropriate means, to adults and children alike.

3. States Parties shall take all feasible measures to ensure that persons within their jurisdiction recruited or used in hostilities contrary to this Protocol are demobilized or otherwise released from service. States Parties shall, when necessary, accord to these persons all appropriate assistance for their physical and psychological recovery and their social reintegration.

Article 7

1. States Parties shall cooperate in the implementation of the present Protocol, including in the prevention of any activity contrary to the Protocol and in the rehabilitation and social reintegration of persons who are victims of acts contrary to this Protocol, including through technical cooperation and fi-

nancial assistance. Such assistance and cooperation will be undertaken in consultation with concerned States Parties and relevant international organizations.

2. States Parties in a position to do so shall provide such assistance through existing multilateral, bilateral or other programmes, or, *inter alia*, through a voluntary fund established in accordance with the rules of the General Assembly.

Article 8

1. Each State Party shall submit, within two years following the entry into force of the Protocol for that State Party, a report to the Committee on the Rights of the Child providing comprehensive information on the measures it has taken to implement the provisions of the Protocol, including the measures taken to implement the provisions on participation and recruitment.

2. Following the submission of the comprehensive report, each State Party shall include in the reports they submit to the Committee on the Rights of the Child, in accordance with article 44 of the Convention, any further information with respect to the implementation of the Protocol. Other States Parties to the Protocol shall submit a report every five years.

3. The Committee on the Rights of the Child may request from States Parties further information relevant to the implementation of this Protocol.

Article 9

1. The present Protocol is open for signature by any State that is a party to the Convention or has signed it.

2. The present Protocol is subject to ratification and is open to accession by any State. Instruments of ratification or accession shall be deposited with the Secretary-General of the United Nations.

3. The Secretary-General, in his capacity as depositary of the Convention and the Protocol, shall inform all States Parties to the Convention and all States that have signed the Convention of each instrument of declaration pursuant to article 13.

Article 10

1. The present Protocol shall enter into force three months after the deposit of the tenth instrument of ratification or accession.

2. For each State ratifying the present Protocol or

acceding to it after its entry into force, the present Protocol shall enter into force one month after the date of the deposit of its own instrument of ratification or accession.

Article 11

1. Any State Party may denounce the present Protocol at any time by written notification to the Secretary-General of the United Nations, who shall thereafter inform the other States Parties to the Convention and all States that have signed the Convention. The denunciation shall take effect one year after the date of receipt of the notification by the Secretary-General. If, however, on the expiry of that year the denouncing State Party is engaged in armed conflict, the denunciation shall not take effect before the end of the armed conflict.

2. Such a denunciation shall not have the effect of releasing the State Party from its obligations under the present Protocol in regard to any act that occurs prior to the date on which the denunciation becomes effective. Nor shall such a denunciation prejudice in any way the continued consideration of any matter that is already under consideration by the Committee prior to the date on which the denunciation becomes effective.

Article 12

1. Any State Party may propose an amendment and file it with the Secretary-General of the United Nations. The Secretary-General shall thereupon communicate the proposed amendment to States Parties, with a request that they indicate whether they favour a conference of States Parties for the purpose of considering and voting upon the proposals. In the event that, within four months from the date of such communication, at least one third of the States Parties favour such a conference, the Secretary-General shall convene the conference under the auspices of the United Nations. Any amendment adopted by a majority of States Parties present and voting at the conference shall be submitted to the General Assembly for approval.

2. An amendment adopted in accordance with paragraph 1 of the present article shall enter into force when it has been approved by the General Assembly of the United Nations and accepted by a two-thirds majority of States Parties.

3. When an amendment enters into force, it shall be binding on those States Parties that have accepted it, other States Parties still being bound by the provisions of the present Protocol and any earlier amendments that they have accepted.

Article 13

1. The present Protocol, of which the Arabic, Chinese, English, French, Russian and Spanish texts are equally authentic, shall be deposited in the archives of the United Nations.
2. The Secretary-General of the United Nations shall transmit certified copies of the present Protocol to all States Parties to the Convention and all States that have signed the Convention.

Optional Protocol to the Convention on the Rights of the Child on the sale of children, child prostitution and child pornography, FN 2000

The States Parties to the present Protocol,

Considering that, in order further to achieve the purposes of the Convention on the Rights of the Child and the implementation of its provisions, especially articles 1, 11, 21, 32, 33, 34, 35 and 36, it would be appropriate to extend the measures that States Parties should undertake in order to guarantee the protection of the child from the sale of children, child prostitution and child pornography,

Considering also that the Convention on the Rights of the Child recognizes the right of the child to be protected from economic exploitation and from performing any work that is likely to be hazardous or to interfere with the child's education, or to be harmful to the child's health or physical, mental, spiritual, moral or social development,

Gravely concerned at the significant and increasing international traffic of children for the purpose of the sale of children, child prostitution and child pornography,

Deeply concerned at the widespread and continuing practice of sex tourism, to which children are especially vulnerable, as it directly promotes the sale of children, child prostitution and child pornography, *Recognizing* that a number of particularly vulnerable groups, including girl children, are at greater risk of sexual exploitation, and that girl children are disproportionately represented among the sexually exploited,

Concerned about the growing availability of child pornography on the Internet and other evolving technologies, and recalling the International Conference on Combating Child Pornography on the Internet, held in Vienna in 1999, in particular its conclusion calling for the worldwide criminalization of the production, distribution, exportation, transmission, importation, intentional possession and adver-

tising of child pornography, and stressing the importance of closer cooperation and partnership between Governments and the Internet industry, *Believing* that the elimination of the sale of children, child prostitution and child pornography will be facilitated by adopting a holistic approach, addressing the contributing factors, including underdevelopment, poverty, economic disparities, inequitable socio-economic structure, dysfunctioning families, lack of education, urban-rural migration, gender discrimination, irresponsible adult sexual behaviour, harmful traditional practices, armed conflicts and trafficking of children,

Believing also that efforts to raise public awareness are needed to reduce consumer demand for the sale of children, child prostitution and child pornography, and believing further in the importance of strengthening global partnership among all actors and of improving law enforcement at the national level,

Noting the provisions of international legal instruments relevant to the protection of children, including the Hague Convention on the Protection of Children and Cooperation in Respect of Inter-Country Adoption, the Hague Convention on the Civil Aspects of International Child Abduction, the Hague Convention on Jurisdiction, Applicable Law, Recognition, Enforcement and Cooperation in Respect of Parental Responsibility and Measures for the Protection of Children, and International Labour Organization Convention No. 182 on the Prohibition and Immediate Action for the Elimination of the Worst Forms of Child Labour,

Encouraged by the overwhelming support for the Convention on the Rights of the Child, demonstrating the widespread commitment that exists for the promotion and protection of the rights of the child, *Recognizing* the importance of the implementation of the provisions of the Programme of Action for the Prevention of the Sale of Children, Child Prostitution and Child Pornography and the Declaration and Agenda for Action adopted at the World Congress against Commercial Sexual Exploitation of Children, held at Stockholm from 27 to 31 August 1996, and the other relevant decisions and recommendations of pertinent international bodies,

Taking due account of the importance of the traditions and cultural values of each people for the protection and harmonious development of the child, *Have agreed* as follows:

Article 1

States Parties shall prohibit the sale of children, child prostitution and child pornography as provided for by the present Protocol.

Article 2

For the purposes of the present Protocol:

- a) Sale of children means any act or transaction whereby a child is transferred by any person or group of persons to another for remuneration or any other consideration;
- b) Child prostitution means the use of a child in sexual activities for remuneration or any other form of consideration;
- c) Child pornography means any representation, by whatever means, of a child engaged in real or simulated explicit sexual activities or any representation of the sexual parts of a child for primarily sexual purposes.

Article 3

1. Each State Party shall ensure that, as a minimum, the following acts and activities are fully covered under its criminal or penal law, whether these offences are committed domestically or transnationally or on an individual or organized basis:

- (a) In the context of sale of children as defined in article 2:
  - (i) Offering, delivering or accepting, by whatever means, a child for the purpose of:
    - a) Sexual exploitation of the child;
    - b) Transfer of organs of the child for profit;
    - c) Engagement of the child in forced labour;
  - (ii) Improperly inducing consent, as an intermediary, for the adoption of a child in violation of applicable international legal instruments on adoption;
- b) Offering, obtaining, procuring or providing a child for child prostitution, as defined in article 2;
- c) Producing, distributing, disseminating, importing, exporting, offering, selling or possessing for the above purposes child pornography as defined in article 2.

2. Subject to the provisions of the national law of a State Party, the same shall apply to an attempt to commit any of these acts and to complicity or participation in any of these acts.

3. Each State Party shall make these offences punishable by appropriate penalties that take into account their grave nature.

4. Subject to the provisions of its national law, each State Party shall take measures, where appropriate, to establish the liability of legal persons for offences established in paragraph 1 of the present article. Subject to the legal principles of the State Party, such liability of legal persons may be criminal, civil or administrative.

5. States Parties shall take all appropriate legal and administrative measures to ensure that all persons involved in the adoption of a child act in conformity with applicable international legal instruments.

Article 4

1. Each State Party shall take such measures as may be necessary to establish its jurisdiction over the offences referred to in article 3, paragraph 1, when the offences are committed in its territory or on board a ship or aircraft registered in that State.

2. Each State Party may take such measures as may be necessary to establish its jurisdiction over the offences referred to in article 3, paragraph 1, in the following cases:

a) When the alleged offender is a national of that State or a person who has his habitual residence in its territory;

b) When the victim is a national of that State.

3. Each State Party shall also take such measures as may be necessary to establish its jurisdiction over the afore mentioned offences when the alleged offender is present in its territory and it does not extradite him or her to another State Party on the ground that the offence has been committed by one of its nationals.

4. This Protocol does not exclude any criminal jurisdiction exercised in accordance with internal law.

Article 5

1. The offences referred to in article 3, paragraph 1, shall be deemed to be included as extraditable offences in any extradition treaty existing between States Parties and shall be included as extraditable offences in every extradition treaty subsequently concluded between them, in accordance with the conditions set forth in such treaties.

2. If a State Party that makes extradition conditional on the existence of a treaty receives a request for extradition from another State Party with which it has no extradition treaty, it may consider the present Protocol to be a legal basis for extradition in respect of such offences. Extradition shall be subject to the conditions provided by the law of the requested State.

3. States Parties that do not make extradition conditional on the existence of a treaty shall recognize such offences as extraditable offences between themselves subject to the conditions provided by the law of the requested State.

4. Such offences shall be treated, for the purpose of extradition between States Parties, as if they had

been committed not only in the place in which they occurred but also in the territories of the States required to establish their jurisdiction in accordance with article 4.

5. If an extradition request is made with respect to an offence described in article 3, paragraph 1, and the requested State Party does not or will not extradite on the basis of the nationality of the offender, that State shall take suitable measures to submit the case to its competent authorities for the purpose of prosecution.

Article 6

1. States Parties shall afford one another the greatest measure of assistance in connection with investigations or criminal or extradition proceedings brought in respect of the offences set forth in article 3, paragraph 1, including assistance in obtaining evidence at their disposal necessary for the proceedings.

2. States Parties shall carry out their obligations under paragraph 1 of the present article in conformity with any treaties or other arrangements on mutual legal assistance that may exist between them. In the absence of such treaties or arrangements, States Parties shall afford one another assistance in accordance with their domestic law.

Article 7

States Parties shall, subject to the provisions of their national law:

- a) Take measures to provide for the seizure and confiscation, as appropriate, of:
  - i) Goods, such as materials, assets and other instrumentalities used to commit or facilitate offences under the present Protocol;
  - ii) Proceeds derived from such offences;
- b) Execute requests from another State Party for seizure or confiscation of goods or proceeds referred to in subparagraph (a) (i) and (ii);
- c) Take measures aimed at closing, on a temporary or definitive basis, premises used to commit such offences.

Article 8

1. States Parties shall adopt appropriate measures to protect the rights and interests of child victims of the practices prohibited under the present Protocol at all stages of the criminal justice process, in particular by:

- (a) Recognizing the vulnerability of child victims and adapting procedures to recognize their special needs, including their special needs as witnesses;

- (b) Informing child victims of their rights, their role and the scope, timing and progress of the proceedings and of the disposition of their cases;
- (c) Allowing the views, needs and concerns of child victims to be presented and considered in proceedings where their personal interests are affected, in a manner consistent with the procedural rules of national law;
- (d) Providing appropriate support services to child victims throughout the legal process;
- (e) Protecting, as appropriate, the privacy and identity of child victims and taking measures in accordance with national law to avoid the inappropriate dissemination of information that could lead to the identification of child victims;
- (f) Providing, in appropriate cases, for the safety of child victims, as well as that of their families and witnesses on their behalf, from intimidation and retaliation;
- (g) Avoiding unnecessary delay in the disposition of cases and the execution of orders or decrees granting compensation to child victims.

2. States Parties shall ensure that uncertainty as to the actual age of the victim shall not prevent the initiation of criminal investigations, including investigations aimed at establishing the age of the victim.

3. States Parties shall ensure that, in the treatment by the criminal justice system of children who are victims of the offences described in the present Protocol, the best interest of the child shall be a primary consideration.

4. States Parties shall take measures to ensure appropriate training, in particular legal and psychological training, for the persons who work with victims of the offences prohibited under the present Protocol.

5. States Parties shall, in appropriate cases, adopt measures in order to protect the safety and integrity of those persons and/or organizations involved in the prevention and/or protection and rehabilitation of victims of such offences.

6. Nothing in the present article shall be construed as prejudicial to or inconsistent with the rights of the accused to a fair and impartial trial.

Article 9

1. States Parties shall adopt or strengthen, implement and disseminate laws, administrative measures, social policies and programmes to prevent the offences referred to in the present Protocol. Particular attention shall be given to protect children who are especially vulnerable to these practices.

2. States Parties shall promote awareness in the

public at large, including children, through information by all appropriate means, education and training, about the preventive measures and harmful effects of the offences referred to in the present Protocol. In fulfilling their obligations under this article, States Parties shall encourage the participation of the community and, in particular, children and child victims, in such information and education and training programmes, including at the international level.

3. States Parties shall take all feasible measures with the aim of ensuring all appropriate assistance to victims of such offences, including their full social reintegration and their full physical and psychological recovery.

4. States Parties shall ensure that all child victims of the offences described in the present Protocol have access to adequate procedures to seek, without discrimination, compensation for damages from those legally responsible.

5. States Parties shall take appropriate measures aimed at effectively prohibiting the production and dissemination of material advertising the offences described in the present Protocol.

Article 10

1. States Parties shall take all necessary steps to strengthen international cooperation by multilateral, regional and bilateral arrangements for the prevention, detection, investigation, prosecution and punishment of those responsible for acts involving the sale of children, child prostitution, child pornography and child sex tourism. States Parties shall also promote international cooperation and coordination between their authorities, national and international non-governmental organizations and international organizations.

2. States Parties shall promote international cooperation to assist child victims in their physical and psychological recovery, social reintegration and repatriation.

3. States Parties shall promote the strengthening of international cooperation in order to address the root causes, such as poverty and underdevelopment, contributing to the vulnerability of children to the sale of children, child prostitution, child pornography and child sex tourism.

4. States Parties in a position to do so shall provide financial, technical or other assistance through existing multilateral, regional, bilateral or other programmes.

Article 11

Nothing in the present Protocol shall affect any provisions that are more conducive to the realization of the rights of the child and that may be contained in:

- a) The law of a State Party;
- b) International law in force for that State.

Article 12

1. Each State Party shall, within two years following the entry into force of the Protocol for that State Party, submit a report to the Committee on the Rights of the Child providing comprehensive information on the measures it has taken to implement the provisions of the Protocol.

2. Following the submission of the comprehensive report, each State Party shall include in the reports they submit to the Committee on the Rights of the Child, in accordance with article 44 of the Convention, any further information with respect to the implementation of the Protocol. Other States Parties to the Protocol shall submit a report every five years.

3. The Committee on the Rights of the Child may request from States Parties further information relevant to the implementation of this Protocol.

Article 13

1. The present Protocol is open for signature by any State that is a party to the Convention or has signed it.

2. The present Protocol is subject to ratification and is open to accession by any State that is a party to the Convention or has signed it. Instruments of ratification or accession shall be deposited with the Secretary-General of the United Nations.

Article 14

1. The present Protocol shall enter into force three months after the deposit of the tenth instrument of ratification or accession.

2. For each State ratifying the present Protocol or acceding to it after its entry into force, the present Protocol shall enter into force one month after the date of the deposit of its own instrument of ratification or accession.

Article 15

1. Any State Party may denounce the present Protocol at any time by written notification to the Secretary-General of the United Nations, who shall

thereafter inform the other States Parties to the Convention and all States that have signed the Convention. The denunciation shall take effect one year after the date of receipt of the notification by the Secretary-General of the United Nations.

2. Such a denunciation shall not have the effect of releasing the State Party from its obligations under the present Protocol in regard to any offence that occurs prior to the date on which the denunciation becomes effective. Nor shall such a denunciation prejudice in any way the continued consideration of any matter that is already under consideration by the Committee prior to the date on which the denunciation becomes effective.

Article 16

1. Any State Party may propose an amendment and file it with the Secretary-General of the United Nations. The Secretary-General shall thereupon communicate the proposed amendment to States Parties, with a request that they indicate whether they favour a conference of States Parties for the purpose of considering and voting upon the proposals. In the event that, within four months from the date of such communication, at least one third of the States Parties favour such a conference, the Se-

cretary-General shall convene the conference under the auspices of the United Nations. Any amendment adopted by a majority of States Parties present and voting at the conference shall be submitted to the General Assembly of the United Nations for approval.

2. An amendment adopted in accordance with paragraph 1 of the present article shall enter into force when it has been approved by the General Assembly and accepted by a two-thirds majority of States Parties.

3. When an amendment enters into force, it shall be binding on those States Parties that have accepted it, other States Parties still being bound by the provisions of the present Protocol and any earlier amendments that they have accepted.

Article 17

1. The present Protocol, of which the Arabic, Chinese, English, French, Russian and Spanish texts are equally authentic, shall be deposited in the archives of the United Nations.

2. The Secretary-General of the United Nations shall transmit certified copies of the present Protocol to all States Parties to the Convention and all States that have signed the Convention.

Vedlegg 2**FNs konvensjon om barnets rettigheter med protokoller
(norsk oversettelse)****FNs konvensjon om barnets rettigheter
av 20. november 1989**

Vedtatt og åpnet for undertegning, ratifikasjon og tiltredelse av FNs genralforsamlings resolusjon 44/25, 20. november 1989, i kraft 2. september 1990, i samsvar med artikkel 49

Innledning

De stater som er part i denne konvensjon,

- som tar i betraktning at anerkjennelsen av den iboende verdighet hos alle medlemmer av menneskeslekten og av deres like og uavhengelige rettigheter, i samsvar med prinsippene fastslått i De forente nasjoners pakt, er grunnlaget for frihet, rettferdighet og fred i verden,
- som tar hensyn til at De forente nasjoners folk i Pakten har bekreftet sin tro på de grunnleggende menneskerettigheter og på det enkelte menneskets verdighet og verdi, og at de har besluttet å fremme sosiale fremskritt og bedre levevilkår under større frihet,
- som erkjenner at De forente nasjoner i Verdenserklæringen om menneskerettighetene og i de internasjonale menneskerettighetskonvensjonene har fastslått og er blitt enige om at alle har krav på de rettigheter og friheter som er fastsatt i disse, uten forskjellsbehandling av noe slag på grunn av rase, hudfarge, kjønn, språk, religion, politisk eller annen oppfatning, nasjonal eller sosial opprinnelse, eiendomsforhold, fødsel eller annen stilling,
- som minner om at De forente nasjoner i Verdenserklæringen om menneskerettighetene har fastslått at barn har rett til spesiell omsorg og hjelp,
- som er overbevist om at familien, som den grunnleggende enhet i samfunnet og den naturlige ramme for alle sine medlemmers og særlig barns vekst og trivsel, bør gis den nødvendige beskyttelse og hjelp slik at den fullt ut kan påta seg sine forpliktelser i samfunnet,
- som erkjenner at barn bør vokse opp i et famili-

emiljø, i en atmosfære av glede, kjærlighet og forståelse for å sikre full og harmonisk utvikling av deres personlighet,

- som mener at barn fullt ut bør forberedes til å leve sitt eget liv i samfunnet, og oppdras i pakt med idealene fastslått i De forente nasjoners pakt og særlig i en ånd av fred, verdighet, toleranse, frihet, likhet og solidaritet,
- som tar hensyn til at behovet for å gi barn særlig omsorg er fastslått i Genève-erklæringen om barnets rettigheter av 1924 og i Erklæringen om barnets rettigheter vedtatt av De forente nasjoners hovedforsamling 20. november 1959, og er anerkjent i Verdenserklæringen om menneskerettighetene, i Den internasjonale konvensjon om sivile og politiske rettigheter (særlig i artikkel 23 og 24), i Den internasjonale konvensjon om økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter (særlig i artikkel 10) og i vedtektene og relevante instrumenter for særorganisasjoner og internasjonale organisasjoner som er opptatt av barns velferd,
- som tar hensyn til – som angitt i Erklæringen om barnets rettigheter – at «barn på grunn av sin fysiske og psykiske umodenhet har behov for spesielle beskyttelsestiltak og særlig omsorg, herunder egnet lovfestet beskyttelse både før og etter fødselen»,
- som minner om bestemmelsene i Erklæringen om sosiale og rettslige prinsipper for beskyttelse av barns velferd særlig med henblikk på plassering i fosterhjem og adopsjon innenlands og utenlands, De forente nasjoners standard minimumsregler for rettspleie angående mindreårige (Beijingreglene) og Erklæringen om beskyttelse av kvinner og barn i nødssituasjoner og under væpnet konflikt,
- som erkjenner at det i alle land i verden finnes barn som lever under særdeles vanskelige forhold, og at det må tas særlig hensyn til slike barn,
- som tar tilbørlig hensyn til den betydning hvert folks tradisjoner og kulturelle verdier har for barns beskyttelse og harmoniske utvikling,

- som erkjenner betydningen av internasjonalt samarbeid for å bedre barns levekår i alle land, særlig i utviklingslandene,
- er blitt enige om følgende:

Del I

Article 1

I denne konvensjonen menes med barn ethvert menneske under 18 år, hvis ikke barnet blir myndig tidligere etter den lovgivning som gjelder for barnet.

Artikkel 2

1. De stater som er part i denne konvensjon, skal respektere og sikre de rettigheter som er fastsatt i denne konvensjon for ethvert barn innenfor deres jurisdiksjon, uten diskriminering av noe slag og uten hensyn til barnets, dets foreldres eller verges rase, hudfarge, kjønn, språk, religion, politiske eller annen oppfatning, nasjonale, etniske eller sosiale opprinnelse, eiendomsforhold, funksjonshemming, fødsel eller annen stilling.
2. Partene skal treffe alle egnede tiltak for å sikre at barnet beskyttes mot enhver form for diskriminering eller straff på grunn av sine foreldres, sin verges eller familiemedlemmers stilling, virksomhet, meningsyttringer eller tro.

Artikkel 3

1. Ved alle handlinger som berører barn, enten de foretas av offentlige eller private velferdsorganisasjoner, domstoler, administrative myndigheter eller lovgivende organer, skal barnets beste være et grunnleggende hensyn.
2. Partene påtar seg å sikre barnet den beskyttelse og omsorg som er nødvendig for barnets trivsel, idet det tas hensyn til rettighetene og forpliktelsene til barnets foreldre, verger eller andre enkeltpersoner som har det juridiske ansvaret for ham eller henne, og skal treffe alle egnede, lovgivningsmessige og administrative tiltak for dette formål.
3. Partene skal sikre at de institusjoner og tjenester som har ansvaret for barns omsorg eller beskyttelse, retter seg etter de standarder som er fastsatt av de kompetente myndigheter, særlig med hensyn til sikkerhet, helse, personalets antall og kvalifikasjoner samt kvalifisert tilsyn.

Artikkel 4

Partene skal treffe alle egnede lovgivningsmessige, administrative og andre tiltak for å gjennomføre de

rettigheter som anerkjennes i denne konvensjon. Når det gjelder økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter, skal partene treffe slike tiltak i størst mulig utstrekning innenfor de ressurser de har til rådighet, om nødvendig innenfor rammen av internasjonalt samarbeid.

Artikkel 5

Partene skal respektere det ansvar og de rettigheter og forpliktelser som foreldre, eventuelt slektninger eller medlemmer av lokalsamfunnet ifølge stedlig skikk, verger eller andre med juridisk ansvar for barnet har, for å gi det veiledning og støtte, tilpasset dets gradvise utvikling av evner og anlegg, under barnets utøvelse av rettighetene anerkjent i denne konvensjonen.

Artikkel 6

1. Partene erkjenner at hvert barn har en iboende rett til livet.
2. Partene skal så langt det er mulig sikre at barnet overlever og vokser opp.

Artikkel 7

1. Barnet skal registreres umiddelbart etter fødselen og skal fra fødselen ha rett til et navn, rett til å erverve et statsborgerskap, og, så langt det er mulig, rett til å kjenne sine foreldre og få omsorg fra dem.
2. Partene skal sikre gjennomføringen av disse rettighetene i samsvar med sin nasjonale lovgivning og sine forpliktelser i henhold til relevante internasjonale instrumenter på dette området, særlig når barnet ellers ville blitt statsløs.

Artikkel 8

1. Partene forplikter seg til å respektere barnets rett til å bevare sin identitet, herunder statsborgerskap, navn og familieforhold som anerkjent av loven, uten ulovlig innblanding.
2. Dersom et barn ulovlig blir fratatt sin identitet helt eller delvis, skal partene yte egnet bistand og beskyttelse med henblikk på hurtig gjenoppretting av hans eller hennes identitet.

Artikkel 9

1. Partene skal sikre at et barn ikke blir skilt fra sine foreldre mot deres vilje, unntatt når kompetente myndigheter, som er underlagt rettslig prøving, i samsvar med gjeldende lover og saksbehandlings-

regler, beslutter at slik atskillelse er nødvendig av hensyn til barnets beste. Slik beslutning kan være nødvendig i særlige tilfeller som f.eks. ved foreldres mishandling eller vanskjøtsel av barnet, eller dersom foreldrene lever atskilt og det må treffes en avgjørelse om hvor barnet skal bo.

2. Under behandling av en sak i henhold til nr. 1 skal samtlige berørte parter gis anledning til å delta i saksbehandlingen og fremføre sine synspunkter.

3. Partene skal respektere den rett et barn som er atskilt fra en eller begge foreldre har til å opprettholde personlig forbindelse og direkte kontakt med begge foreldrene regelmessig, med mindre dette er i strid med barnets beste.

4. Dersom slik atskillelse skyldes en handling iverksatt av en part, som f.eks. pågripelse, fengsling, eksil, utvisning eller død, (herunder dødsfall av en hvilken som helst årsak mens vedkommende er i denne partens varetekt), av en eller begge foreldre eller barnet, skal parten etter anmodning gi foreldrene, barnet, eller, når det er hensiktsmessig, et annet familiemedlem de vesentlige opplysninger om det eller de fraværende familiemedlemmenes oppholdssted, med mindre dette er til skade for barnet. Partene skal dessuten påse at fremleggelse av en slik anmodning ikke i seg selv vil få negative følger for vedkommende person eller personer.

Artikkel 10

1. I samsvar med partenes forpliktelse etter artikkel 9 nr. 1 skal søknader fra et barn eller dets foreldre om å reise inn i eller ut av en parts territorium med henblikk på familiegjennforening, behandles av partene på en positiv, human og rask måte. Partene skal dessuten sikre at fremleggelse av en slik søknad ikke vil få negative følger for søkerne og for medlemmene av deres familie.

2. Hvis foreldrene til et barn bor i forskjellige land, skal barnet ha rett til, unntatt under særlige omstendigheter, å opprettholde regelmessige, personlige forbindelser og direkte kontakt med begge foreldrene. For dette formål og i samsvar med partenes forpliktelse etter artikkel 9 nr. 1 skal partene respektere barnets og dets foreldres rett til å forlate ethvert land, herunder sitt eget, og til å reise inn i sitt eget land. Retten til å forlate ethvert land skal bare være underlagt begrensninger som er fastsatt ved lov og som er nødvendige for å beskytte nasjonal sikkerhet, offentlig orden (ordre public), offentlig helse eller moral eller andres rettigheter og friheter, og som er forenlige med de øvrige rettigheter som er anerkjent i denne konvensjon.

Artikkel 11

1. Partene skal treffe tiltak for å bekjempe at barn ulovlig føres ut av landet og ikke føres tilbake fra utlandet.

2. For dette formål skal partene fremme inngåelse av bilaterale eller multilaterale avtaler eller tiltredelse til eksisterende avtaler.

Artikkel 12

1. Partene skal garantere et barn som er i stand til å gjøre danne seg egne synspunkter, retten til fritt å gi uttrykk for disse synspunkter i alle forhold som vedrører barnet, og tillegge barnets synspunkter behørig vekt i samsvar med dets alder og modenhet.

2. For dette formål skal barnet særlig gis anledning til å bli hørt i enhver rettslig og administrativ saksbehandling som angår barnet, enten direkte eller gjennom en representant eller et egnet organ, på en måte som er i samsvar med saksbehandlingsreglene i nasjonal rett.

Artikkel 13

1. Barnet skal ha rett til ytringsfrihet; denne rett skal omfatte frihet til å søke, motta og meddele opplysninger og ideer av ethvert slag uten hensyn til grenser, enten det skjer muntlig, skriftlig eller på trykk, i kunstnerisk form eller gjennom en hvilken som helst uttrykksmåte barnet måtte velge.

2. Utøvelsen av denne rett kan undergis visse begrensninger, men bare begrensninger som er fastsatt ved lov og som er nødvendige:

- a) av hensyn til andres rettigheter eller omdømme, eller
- b) for å beskytte nasjonal sikkerhet, offentlig orden (ordre public) eller offentlig helse eller moral.

Artikkel 14

1. Partene skal respektere barnets rett til tankefrihet, samvittighetsfrihet og religionsfrihet.

2. Partene skal respektere foreldrenes, eventuelt vergenes, rett og plikt til å veilede barnet om utøvelsen av hans eller hennes rettigheter på en måte som er i samsvar med barnets gradvise utvikling.

3. Frihet til å gi uttrykk for sin religion eller overbevisning kan bare undergis de begrensninger som er fastsatt ved lov og som er nødvendige for å beskytte offentlig trygghet, orden, helse eller moral eller andres grunnleggende rettigheter og friheter.

Artikkel 15

1. Partene anerkjenner barnets rett til organisasjonsfrihet og frihet til å delta i fredelige forsamlinger.
2. Det kan ikke legges andre begrensninger på utøvelsen av disse rettigheter enn de som pålegges etter loven og som er nødvendige i et demokratisk samfunn av hensyn til nasjonal sikkerhet eller offentlig trygghet, offentlig orden (ordre public), beskyttelse av offentlig helse eller moral eller beskyttelse av andres rettigheter og friheter.

Artikkel 16

1. Ingen barn skal utsettes for vilkårlig eller ulovlig innblanding i sitt privatliv, sin familie, sitt hjem eller sin korrespondanse, eller for ulovlige angrep mot sin ære eller sitt omdømme.
2. Barnet har rett til lovens beskyttelse mot slik innblanding eller slike angrep.

Artikkel 17

Partene erkjenner massemedienes viktige rolle og skal sikre at barnet har tilgang til informasjon og stoff fra forskjellige nasjonale og internasjonale kilder, særlig de som har som formål å fremme barnets sosiale, åndelige og moralske velferd og fysiske og psykiske helse. For dette formål skal partene:

- a) oppmuntre massemediene til å spre informasjon og stoff som er av sosial og kulturell verdi for barnet og er i pakt med ånden i artikkel 29,
- b) oppmuntre internasjonalt samarbeid om produksjon, utveksling og spredning av slik informasjon og slikt stoff fra forskjellige kulturelle, nasjonale og internasjonale kilder,
- c) oppmuntre produksjon og spredning av barnebøker,
- d) oppmuntre massemediene til å ta særlig hensyn til de språklige behov hos barn som tilhører en minoritetsgruppe eller et urfolk,
- e) oppmuntre utviklingen av egnede retningslinjer for å beskytte barn mot informasjon og stoff som er skadelig for barns velferd, idet bestemmelsene i artiklene 13 og 18 tas i betraktning.

Artikkel 18

1. Partene skal bestrebe seg på å sikre anerkjennelse av prinsippet om at begge foreldre har et felles ansvar for barnets oppdragelse og utvikling. Foreldre, eventuelt verger, har hovedansvaret for barnets oppdragelse og utvikling. Barnets beste skal for dem komme i første rekke.

2. For å garantere og fremme de rettigheter som er fastsatt i denne konvensjon, skal partene yte egnet bistand til foreldre og verger når de utfører sine plikter som barneoppdragere, og de skal sørge for utvikling av institusjoner, ordninger og tjenester innen barneomsorg.
3. Partene skal treffe alle egnede tiltak for å sikre at barn av yrkesaktive foreldre får rett til å nyte godt av omsorgstjenester og – ordninger for barn når de oppfyller vilkårene for dette.

Artikkel 19

1. Partene skal treffe alle egnede lovgivningsmessige, administrative, sosiale og opplæringsmessige tiltak for å beskytte barnet mot alle former for fysisk eller psykisk vold, skade eller misbruk, van-skjøtsel eller forsømmelig behandling, mishandling eller utnytting, herunder seksuelt misbruk, mens en eller begge foreldre, verge(r) eller eventuell annen person har omsorgen for barnet.
2. Slike beskyttelsestiltak bør omfatte effektive prosedyrer for utforming av sosiale programmer som yter nødvendig støtte til barnet og til dem som har omsorgen for barnet, samt andre former for forebygging, påpeking, rapportering, viderehenvisning, undersøkelse, behandling og oppfølging av tilfeller av barnemishandling som tidligere beskrevet og, om nødvendig, for rettslig oppfølging.

Artikkel 20

1. Et barn som midlertidig eller permanent er fratatt sitt familiemiljø, eller som i egen interesse ikke kan tillates å bli værende i et slikt miljø, skal ha rett til særlig beskyttelse og bistand fra staten.
2. I samsvar med sin nasjonale lovgivning skal partene sikre alternativ omsorg for et slikt barn.
3. Slik omsorg kan f.eks. omfatte plassering i fosterhjem, Kafala etter islamsk lov, adopsjon eller, om nødvendig, plassering i institusjon egnet for omsorg for barn. Når mulige løsninger overveies, skal det tas tilbørlig hensyn til ønskeligheten av kontinuitet i barnets oppdragelse og til barnets etniske, religiøse, kulturelle og språklige bakgrunn.

Artikkel 21

Parter som anerkjenner og/eller tillater adopsjon, skal sikre at barnets beste skal være det overordnede hensynet, og de skal:

- a) sikre at tillatelse til adopsjon bare blir gitt av kompetente myndigheter som i samsvar med gjeldende lover og saksbehandlingsregler og på grunnlag av alle relevante og pålitelige opplys-

ninger beslutter at adopsjon kan tillates på bakgrunn av barnets situasjon i forhold til foreldre, slektninger og verger og at de berørte personer, om nødvendig, har gitt sitt samtykke til adopsjonen etter å ha fått full informasjon og den rådgivning som måtte være nødvendig,

- b) erkjenne at adopsjon fra et land til et annet kan betraktes som en alternativ form for omsorg for et barn, dersom barnet ikke kan plasseres i en fosterfamilie eller adopteres bort, eller det ikke på noen egnet måte er mulig å dra omsorg for barnet i hjemlandet,
- c) sikre at barn som adopteres til et annet land, nyter godt av de samme beskyttelsestiltak og regler som gjelder for adopsjon innenlands,
- d) treffe alle egnede tiltak for å sikre at utenlandsadopsjon ikke fører til utilbørlig økonomisk for tjeneste for dem som har medvirket ved adopsjonen,
- e) når det er hensiktsmessig, fremme formålet med denne artikkel ved å inngå bilaterale eller multilaterale ordninger eller avtaler, og innenfor denne ramme bestrebe seg på å sikre at plassering av barnet i et annet land blir utført av kompetente myndigheter eller organer.

Artikkel 22

1. Partene skal treffe egnede tiltak for å sikre at et barn som søker flyktningestatus eller som anses som flyktning i samsvar med gjeldende internasjonal eller nasjonal rett og praksis, enten de kommer alene eller er ledsaget av sine foreldre eller av en annen person, får behørig beskyttelse og humanitær hjelp i av utøvelsen rettighetene anerkjent i denne konvensjon og i andre internasjonale instrumenter om menneskerettigheter eller humanitære forhold som vedkommende stater er part i.

2. For dette formål skal partene på den måte de finner hensiktsmessig, samarbeide i forbindelse med alle bestrebelses iverksatt av De forente nasjoner og andre kompetente mellomstatlige eller ikke-statlige organisasjoner som samarbeider med De forente nasjoner, for å beskytte og hjelpe et slikt barn og for å oppspore et flyktningebarns foreldre eller andre familiemedlemmer for å skaffe til veie de opplysninger som er nødvendige for at barnet kan gjenforenes med sin familie. Dersom det ikke er mulig å finne foreldre eller andre familiemedlemmer, skal barnet gis samme beskyttelse som ethvert annet barn som av en eller annen grunn permanent eller midlertidig er berøvet sitt familiemiljø, som fastsatt i denne konvensjon.

Artikkel 23

1. Partene anerkjenner at et barn som er psykisk eller fysisk utviklingshemmet, bør ha et fullverdig og anstendig liv under forhold som sikrer verdighet, fremmer selvstendighet og bidrar til barnets aktive deltakelse i samfunnet.

2. Partene anerkjenner at barn med funksjonshemminger har rett til særlig omsorg og skal, innenfor rammen av de midler som er til rådighet, oppmuntre til og sikre at barn som oppfyller vilkårene og barns omsorgspersoner får den hjelp de har søkt om og som er rimelig i forhold til barnets tilstand og foreldrenes eller andre omsorgspersoners situasjon.

3. Idet det anerkjennes at funksjonshemmede barn har særlige behov, skal hjelp som ytes i samsvar med nr. 2 gis gratis når dette er mulig, samtidig som foreldrenes eller andre omsorgspersoners økonomi tas i betraktning, og hjelpen skal innrettes slik at funksjonshemmede barn har effektiv adgang til og mottar undervisning, opplæring, helsetjenester, rehabiliteringstjenester, forberedelse til arbeidslivet og rekreasjonsmuligheter på en måte som best mulig fremmer barnets sosiale integrering og personlige utvikling, herunder dets kulturelle og åndelige utvikling.

4. I det internasjonale samarbeids ånd skal partene fremme utveksling av egnet informasjon om forebyggende helsearbeid og om medisinsk, psykologisk og fysikalsk behandling av funksjonshemmede barn, herunder spredning av og tilgang til informasjon om rehabiliteringsmetoder, undervisning og yrkesveiledningstjenester, for at partene skal kunne forbedre sin kapasitet og kompetanse og å utvide sine erfaringer på disse områder. I denne sammenheng skal det tas særlig hensyn til utviklingslandenes behov.

Artikkel 24

1. Partene anerkjenner barnets rett til å nyte godt av den høyest oppnåelige helsestandard og til behandlingstilbud for sykdom og rehabilitering. Partene skal bestrebe seg på å sikre at ingen barn fratras sin rett til adgang til slike helsetjenester.

2. Partene skal arbeide for full gjennomføring av denne rettighet og skal særlig treffe egnede tiltak for å:

- a) redusere spedbarns- og barnedødelighet,
- b) sikre at det ytes nødvendig legehjelp og helseomsorg til alle barn, med vekt på utviklingen av primærhelsetjenesten,
- c) bekjempe sykdom og feilernæring, også innenfor rammen av primærhelsetjenesten, ved bl.a.

å anvende allerede tilgjengelig teknologi og gjennom å stille tilstrekkelig næringsrike matvarer og rent drikkevann til rådighet, idet farene og risikoen knyttet til miljøforurensning tas i betraktning,

- d) sikre egnet helseomsorg for mødre før og etter fødselen,
  - e) sikre at alle grupper i samfunnet, særlig foreldre og barn, er informert om, har tilgang til undervisning om og støttes i bruken av grunnleggende kunnskaper om barns helse og ernæring, fordelene ved amming, hygiene, miljøhygiene og forebygging av ulykker,
  - f) utvikle forebyggende helseomsorg, foreldreveiledning, og undervisning og tjenester innen familieplanlegging.
3. Partene skal treffe alle effektive og egnede tiltak for å avskaffe tradisjonsbunden praksis som er skadelig for barns helse.
4. Partene forplikter seg til å fremme og oppmuntre internasjonalt samarbeid med henblikk på gradvis å virkeliggjøre fullt ut rettighetene anerkjent i denne artikkel. I denne sammenheng skal det tas spesielt hensyn til utviklingslandenes behov.

Artikkel 25

Partene anerkjenner at et barn som er blitt plassert av kompetente myndigheter for å få omsorg, beskyttelse eller fysisk eller psykisk behandling, har rett til periodisk vurdering av den behandling barnet får og av alle andre forhold som har betydning for plasseringen av barnet.

Artikkel 26

1. Partene skal anerkjenne ethvert barns rett til sosiale trygdeytelser, inkludert sosial forsikring, og skal treffe de nødvendige tiltak for at barnet oppnår fulle rettigheter i samsvar med landets lovgivning.
2. Slike ytelser bør, når det er hensiktsmessig, gis under hensyn til ressursene og forholdene til barnet og de personer som har ansvaret for barnets underhold, samt til andre forhold som har betydning for søknad om ytelser inngitt av eller på vegne av barnet.

Artikkel 27

1. Partene anerkjenner ethvert barns rett til en levestandard som er tilstrekkelig for barnets fysiske, psykiske, åndelige, moralske og sosiale utvikling.
2. Foreldre eller andre som er ansvarlige for barnet, har det grunnleggende ansvaret for å sikre, in-

nen sine evner og økonomiske muligheter, de levevilkår som er nødvendige for barnets utvikling.

3. I samsvar med nasjonale forhold og innenfor rammen av sine midler, skal partene treffe egnede tiltak for å hjelpe foreldre og andre som har ansvaret for barnet til å virkeliggjøre denne rettighet, og de skal ved behov sørge for materiell hjelp og støttetiltak, særlig med hensyn til mat, klær og bolig.
4. Partene skal treffe alle egnede tiltak for å sikre inndrivning av underholdsbidrag for barnet fra foreldrene eller andre personer som har økonomisk ansvar for barnet, enten de bor i vedkommende stat eller i utlandet. Særlig når personen som har økonomisk ansvar for barnet bor i en annen stat enn barnet, skal partene fremme tilslutning til internasjonale avtaler eller inngåelse av slike avtaler så vel som utarbeidelse av andre egnede ordninger.

Artikkel 28

1. Partene anerkjenner barnets rett til utdanning, og med sikte på å oppnå denne rett gradvis og på grunnlag av like muligheter skal de særlig:
  - a) gjøre grunnutdanningen obligatorisk og gratis tilgjengelig for alle,
  - b) oppmuntre utviklingen av forskjellige former for videregående opplæring, herunder allmennfaglig og yrkesfaglig opplæring, gjøre dem tilgjengelige og oppnåelige for ethvert barn, og treffe egnede tiltak som f.eks. innføring av gratis undervisning og tilbud om økonomisk støtte ved behov,
  - c) med alle egnede midler gjøre høyere utdanning tilgjengelig for alle på grunnlag av den enkeltes evner,
  - d) gjøre informasjon og veiledning om undervisning og fagopplæring tilgjengelig og oppnåelig for alle barn,
  - e) treffe tiltak for å oppmuntre til regelmessig skolegang og for å redusere antallet av dem som ikke fullfører skolegangen.
2. Partene skal treffe alle egnede tiltak for å sikre at skolens disiplin utøves på en måte som er forenlig med barnets menneskeverd og i samsvar med denne konvensjon.
3. Partene skal fremme og oppmuntre internasjonalt samarbeid om forhold som angår utdanning, særlig med henblikk på å bidra til å avskaffe uvitenhet og analfabetisme over hele verden og å lette tilgangen til vitenskapelig og teknologisk kunnskap og moderne undervisningsmetoder. I denne sammenheng skal det tas særlig hensyn til utviklingslandenes behov.

Artikkel 29

1. Partene er enige om at barnets utdanning skal ta sikte på:

- a) å utvikle barnets personlighet, talenter og psykiske og fysiske evner så langt det er mulig,
- b) å utvikle respekt for menneskerettighetene og de grunnleggende friheter og for prinsippene nedfelt i De forente nasjoners pakt,
- c) å utvikle respekt for barnets foreldre, dets egen kulturelle identitet, språk og verdier, for de nasjonale verdier i det land barnet bor, landet hvor han eller hun eventuelt kommer fra og for kulturer som er forskjellige fra barnets egen kultur,
- d) å forberede barnet til et ansvarlig liv i et fritt samfunn i en ånd av forståelse, fred, toleranse, likestilling mellom kjønnene og vennskap mellom alle folkeslag, etniske, nasjonale og religiøse grupper og personer som tilhører urbefolkningen,
- e) å fremme respekten for det naturlige miljø.

1. Ingen del av denne artikkel eller artikkel 28 skal fortolkes slik at det gripes inn i personers og organisasjoners frihet til å opprette og lede utdanningsinstitusjoner, under forutsetning av at prinsippene fastsatt i nr. 1 i denne artikkel overholdes, og at den undervisningen som blir gitt i slike institusjoner er i samsvar med de minimumskrav vedkommende stat eventuelt har fastsatt.

Artikkel 30

I stater hvor det finnes etniske, religiøse eller språklige minoriteter eller personer som tilhører en urbefolkning, skal et barn som tilhører en slik minoritet eller urbefolkningen, ikke nektes retten til sammen med andre medlemmer av sin gruppe å leve i pakt med sin kultur, bekjenne seg til og utøve sin religion, eller bruke sitt eget språk.

Artikkel 31

1. Partene anerkjenner barnets rett til hvile og fritid og til å delta i lek og fritidsaktiviteter som passer for barnets alder og til fritt å delta i kulturliv og kunstnerisk virksomhet.

2. Partene skal respektere og fremme barnets rett til fullt ut å delta i det kulturelle og kunstneriske liv og skal oppmuntre tilgangen til egnede og like muligheter for kulturelle, kunstneriske, rekreasjons- og fritidsaktiviteter.

Artikkel 32

1. Partene anerkjenner barnets rett til beskyttelse mot økonomisk utbytting og mot å utføre ethvert arbeid som kan være farlig eller til hinder for barnets utdanning, eller skadelig for barnets helse eller fysiske, psykiske, åndelige, moralske eller sosiale utvikling.

2. Partene skal treffe lovgivningsmessige, administrative, sosiale og undervisningsmessige tiltak for å sikre gjennomføringen av denne artikkel. For dette formål og idet det tas hensyn til relevante bestemmelser i andre internasjonale instrumenter skal partene særlig:

- a) fastsette minstealder eller -aldre for adgang til sysselsetting,
- b) sørge for passende regulering av arbeidstid og arbeidsforhold, og
- c) fastsette passende straffer eller andre sanksjoner for å sikre effektiv håndheving av denne artikkel.

Artikkel 33

Partene skal treffe alle egnede tiltak, herunder lovgivningsmessige, administrative, sosiale og undervisningsmessige tiltak, for å beskytte barnet mot ulovlig bruk av narkotiske eller psykotrope stoffer, slik disse er definert i de relevante internasjonale traktater, og for å hindre at barn blir brukt i ulovlig produksjon og handel med slike stoffer.

Artikkel 34

Partene påtar seg å beskytte barnet mot alle former for seksuell utnyttning og seksuelt misbruk. For dette formål skal partene særlig treffe alle egnede nasjonale, bilaterale og multilaterale tiltak for å hindre at noen:

- a) tilskynder eller tvinger et barn til å delta i enhver form for ulovlig seksuell aktivitet,
- b) utnytter barn ved å bruke dem til prostitusjon eller andre ulovlige seksuelle handlinger,
- c) utnytter barn ved å bruke dem i pornografiske opptredener eller i pornografisk materiale.

Artikkel 35

Partene skal treffe alle egnede nasjonale, bilaterale og multilaterale tiltak for å hindre bortføring og salg av eller handel med barn til noe som helst formål og på noen som helst måte.

Artikkel 36

Partene skal beskytte barnet mot alle andre former for utnytting som på noen måte kan være til skade for barnets ve og vel.

Artikkel 37

Partene skal sikre at:

- a) intet barn utsettes for tortur eller annen grusom, umenneskelig eller nedverdiggende behandling eller straff. Verken dødsstraff eller livsvarig fengsel uten mulighet til løslatelse skal idømmes for lovovertridelser begått av personer under 18 år,
- b) intet barn ulovlig eller vilkårlig berøves sin frihet. Pågripelse, frihetsberøvelse eller fengsling av et barn skal skje på lovlig måte og skal bare benyttes som en siste utvei og for et kortest mulig tidsrom,
- c) ethvert barn som er berøvet friheten, skal behandles med menneskelighet og med respekt for menneskets iboende verdighet og på en måte som tar hensyn til barnets behov i forhold til dets alder. Særlig skal ethvert barn som er berøvet sin frihet, holdes atskilt fra voksne, med mindre det motsatte anses å være det beste for barnet, og det skal ha rett til å opprettholde forbindelsen med sin familie gjennom brevveksling og besøk, unntatt under særlige omstendigheter,
- d) ethvert barn som er berøvet sin frihet, skal ha rett til omgående juridisk og annen egnet bistand, samt rett til å prøve lovligheten av frihetsberøvelsen for en domstol eller annen kompetent, uavhengig og upartisk myndighet og til å få en rask avgjørelse på en slik sak.

Artikkel 38

1. Partene forplikter seg til å respektere og sikre respekten for de bestemmelser i internasjonal humanitærrett som gjelder for dem i væpnede konflikter og som berører barnet.
2. Partene skal treffe alle gjennomførbare tiltak for å sikre at personer under 15 år ikke deltar direkte i fiendtligheter.
3. Partene skal avstå fra å rekruttere personer som ikke har fylt 15 år til sine væpnede styrker. Ved rekruttering blant de personer som er fylt 15, men ikke 18 år, skal partene bestrebe seg på først å velge ut de eldste.
4. I samsvar med sine forpliktelser i henhold til internasjonal humanitærrett til å beskytte sivilbefolkningen under væpnede konflikter, skal partene treffe alle gjennomførbare tiltak for å sikre beskyttelse

av og omsorg for barn som berøres av en væpnet konflikt.

Artikkel 39

Partene skal treffe alle egnede tiltak for å fremme fysisk og psykisk rehabilitering og sosial reintegrering av et barn som har vært utsatt for: enhver form for vanskjøtsel, utnytting eller misbruk; tortur eller enhver annen form for grusom, umenneskelig eller nedverdiggende behandling eller straff; eller væpnede konflikter. Slik rehabilitering og reintegrering skal finne sted i et miljø som fremmer barnets helse, selvspekt og verdighet.

Artikkel 40

1. Partene anerkjenner at ethvert barn som beskyldes for, anklages for eller finnes å ha begått et straffbart forhold, har rett til å bli behandlet på en måte som fremmer barnets følelse av verdighet og egenverd, som styrker barnets respekt for andres menneskerettigheter og grunnleggende friheter og som tar hensyn til barnets alder og ønskeligheten av å fremme barnets reintegrering, slik at det påtar seg en konstruktiv rolle i samfunnet.
2. For dette formål og idet det tas hensyn til relevante bestemmelser i internasjonale instrumenter, skal partene særlig sikre at:
  - a) intet barn beskyldes for, anklages for eller er funnet å ha begått et straffbart forhold på grunn av handlinger eller unnlatelser som ikke var forbudt etter nasjonal eller internasjonal rett på det tidspunkt de ble begått,
  - b) ethvert barn som beskyldes for eller anklages for å ha begått et straffbart forhold, i det minste har følgende garantier:
    - (i) å bli ansett som uskyldig inntil det motsatte er bevist i henhold til loven,
    - (ii) å bli underrettet straks og direkte om anklagene mot ham eller henne, eventuelt gjennom hans eller hennes foreldre eller verge, og til å få juridisk eller annen egnet bistand under forberedelsen og fremføringen av hans eller hennes forsvar,
    - (iii) å få saken avgjort uten forsinkelse av en kompetent, uavhengig og upartisk myndighet eller rettsinstans i en rettfærdig rettergang i henhold til loven, med juridisk eller annen egnet bistand, og med hans eller hennes foreldre eller verger til stede, med mindre dette ikke anses å være det beste for barnet, idet barnets alder eller situasjon særlig tas i betraktning,
    - (iv) ikke å bli tvunget til å avgi vitneforklaring eller til å innrømme skyld; til å avhøre eller få

- avhørt motpartens vitner og til å føre og få avhørt sine egne vitner på samme vilkår,
- (v) dersom et straffbart forhold anses å ha funnet sted, å få denne avgjørelse og eventuelle tiltak truffet som følge av dette, prøvet av en høyere kompetent, uavhengig og upartisk myndighet eller rettsinstans i henhold til loven,
- (vi) å få gratis bistand av tolk hvis barnet ikke forstår eller snakker det språk som blir brukt,
- (vii) at barnets privatliv fullt ut respekteres under hele saksgangen.
3. Partene skal søke å fremme innføringen av lover, prosedyrer, opprettelse av myndigheter og institusjoner som er særlig tilpasset barn som beskyldes for, anklages for eller er funnet å ha begått et straffbart forhold, og særlig:
- a) fastsette en lavalder under hvilken barnet anses ikke å være i stand til å begå et straffbart forhold,
- b) når det er hensiktsmessig og ønskelig, innføre tiltak for å ta seg av slike barn uten å gå til rettslige skritt, forutsatt at menneskerettighetene og de rettslige garantier fullt ut respekteres.
4. Forskjellige ordninger, som f.eks. omsorg, veiledning og pålegg om tilsyn; rådgivning, friomsorg, plassering i fosterhjem; allmennfaglige og yrkesfaglige opplæringsprogrammer og andre løsninger enn plassering i institusjon, skal være tilgjengelige for å sikre at barn blir behandlet på en måte som tjener barnets ve og vel og som står i forhold til omstendighetene og til lovovertrædelsen.

Artikkel 41

Intet i denne konvensjon skal berøre en bestemmelse som i større grad bidrar til virkeliggjøring av barnets rettigheter og som eventuelt inngår i:

- a) en parts nasjonale lovgivning, eller
- b) folkeretten som gjelder for vedkommende part.

Del II

Artikkel 42

Partene forplikter seg, gjennom egnede og aktive tiltak, til å gjøre konvensjonens prinsipper og bestemmelser alminnelig kjent både for voksne og barn.

Artikkel 43

1. For å vurdere de fremskritt partene har gjort i retning av å virkeliggjøre de forpliktelser de har på-

tatt seg i denne konvensjon, skal det opprettes en Komité for barnets rettigheter, som skal utføre oppgavene fastsatt nedenfor.

2. Komiteen skal bestå av ti sakkyndige med høy moralsk anseelse og med anerkjent kompetanse på det området som omfattes av konvensjonen. Komiteens medlemmer skal velges av partene blant deres statsborgere, og de skal tjenestegjøre i personlig egenskap, idet det tas hensyn til en rettferdig geografisk fordeling så vel som til de viktigste retts-systemer.

3. Komiteens medlemmer skal velges ved hemmelig avstemning fra en liste over personer som partene har innstilt. Hver part kan innstille en person blant sine statsborgere.

4. Det innledende valg til komiteen skal avholdes senest seks måneder etter datoen for denne konvensjons ikrafttredelse og deretter hvert annet år. Minst fire måneder før dagen for det enkelte valg skal De forente nasjoners generalsekretær sende et brev til partene og oppfordre dem til å sende inn sine innstillinger innen to måneder. Generalsekretæren skal deretter utarbeide en oversikt i alfabetisk rekkefølge over alle personer som er innstilt på denne måten, med angivelse av de parter som har innstilt dem, og skal oversende den til de stater som er part i denne konvensjon.

5. Partene skal avholde valgene på sine møter ved De forente nasjoners hovedsete, sammenkalt av generalsekretæren. På disse møtene, som for å være beslutningsdyktig krever at to tredjedeler av partene deltar, innvelges de personene i komiteen som oppnår det høyeste antall stemmer og et absolutt flertall av stemmene fra de parter som er til stede og avgir stemme.

6. Komiteens medlemmer skal velges for et tidsrom på fire år. De skal kunne gjenvelges hvis de blir innstilt på nytt. Etter to år utløper perioden for fem av de medlemmene som ble valgt ved det første valg; umiddelbart etter det første valget skal navnene på disse fem medlemmer utvelges av møtelederen ved loddrekning.

7. Hvis et medlem av komiteen dør eller trekker seg eller erklærer at han eller hun av en eller annen grunn ikke lenger kan utføre sine plikter som medlem av komiteen, skal den part som innstilte medlemmet, utnevne en annen sakkyndig blant sine statsborgere til å tjenestegjøre for den resterende del av perioden, under forutsetning av at komiteen gir sin godkjenning.

8. Komiteen fastsetter sine egne prosedyreregler.

9. Komiteen velger sine tjenestemenn for et tidsrom av to år.

10. Komiteens møter skal normalt holdes ved De forente nasjoners hovedsete, eventuelt på et annet

egnet sted som komiteen bestemmer. Komiteen møtes normalt en gang i året. Komitémøtenes lengde bestemmes, og endres om nødvendig, av et møte mellom partene i denne konvensjon, under forutsetning av at Hovedforsamlingen gir sin godkjenning.

11. De forente nasjoners generalsekretær skal stille til rådighet det personale og de hjelpemidler som er nødvendig for en effektiv utføring av komiteens oppgaver i henhold til denne konvensjon.

12. Med godkjenning fra Hovedforsamlingen skal medlemmene av komiteen opprettet i henhold til denne konvensjon, motta godtgjørelse fra De forente nasjoners midler, på de vilkår og betingelser Hovedforsamlingen beslutter.

Artikkel 44

1. Partene forplikter seg til å oversende til komiteen gjennom De forente nasjoners generalsekretær rapporter over de tiltak som de har vedtatt og som iverksetter rettighetene anerkjent i konvensjonen, og om den fremgang som er gjort når det gjelder å nyte godt av disse rettigheter

- a) innen to år etter at konvensjonen trådte i kraft for vedkommende part, og
- b) deretter hvert femte år.

2. Rapporter som blir oversendt i samsvar med denne artikkel, skal angi eventuelle forhold og vanskeligheter som innvirker på oppfyllelsen av forpliktelsene i henhold til denne konvensjon. Rapportene skal også inneholde tilstrekkelig informasjon til å gi komiteen en bred oversikt over konvensjonens gjennomføring i den aktuelle stat.

3. En part som har innsendt en omfattende første gangsrapport til komiteen, behøver ikke i sine følgende rapporter som innsendes i samsvar med nr. 1 b), gjenta den grunnleggende informasjon som tidligere er gitt.

4. Komiteen kan be partene om ytterligere opplysninger som har betydning for gjennomføringen av konvensjonen.

5. Komiteen skal hvert annet år gjennom Det økonomiske og sosiale råd oversende til De forente nasjoners hovedforsamling rapporter over sin virksomhet.

6. Partene skal gjøre sine rapporter lett tilgjengelige for allmennheten i sine egne land.

Artikkel 45

For å fremme en effektiv gjennomføring av konvensjonen og for å oppmuntre til internasjonalt samarbeid på det området konvensjonen dekker:

- a) skal FNs særorganisasjoner, UNICEF og andre

FN-organer ha rett til å være representert under drøftelsen av gjennomføringen av de bestemmelser i konvensjonen som faller innenfor deres mandatområde. Komiteen kan innby særorganisasjonene, UNICEF og andre kvalifiserte organer som den måtte anse egnet, til å gi sakkyndig råd om gjennomføringen av konvensjonen på felter som ligger innenfor deres respektive mandatområder. Komiteen kan oppfordre FNs særorganisasjoner, UNICEF og andre FN-organer til å sende inn rapporter om gjennomføringen av konvensjonen på felter som ligger innenfor deres virksomhetsområde,

- b) skal komiteen, på den måten den finner hensiktsmessig, oversende til særorganisasjonene, UNICEF og andre kompetente organer alle rapporter fra parter som inneholder forespørsler eller påpeker behov for faglig råd eller bistand, sammen med komiteens eventuelle observasjoner og forslag til disse forespørsler eller behov,
- c) kan komiteen anbefale Hovedforsamlingen å anmode generalsekretæren om å foreta undersøkelser på komiteens vegne av særlige spørsmål som gjelder barnets rettigheter,
- d) kan komiteen fremsette forslag og generelle anbefalinger på bakgrunn av opplysninger som er mottatt i henhold til artikkel 44 og 45 i denne konvensjon. Slike forslag og generelle anbefalinger skal sendes videre til alle berørte parter og innberettes til Hovedforsamlingen sammen med partenes eventuelle kommentarer.

Del III

Artikkel 46

Denne konvensjon skal være åpen for undertegning av alle stater.

Artikkel 47

Denne konvensjon skal ratifiseres. Ratifikasjonsdokumentene skal deponeres hos De forente nasjoners generalsekretær.

Artikkel 48

Denne konvensjon skal forbli åpen for tiltredelse for alle stater. Tiltredelsesdokumentene skal deponeres hos De forente nasjoners generalsekretær.

Artikkel 49

1. Denne konvensjon skal tre i kraft den trettien- de dag som følger etter den dag det tjuende ratifika-

sjons- eller tiltredelsesdokument er deponert hos De forente nasjoners generalsekretær.

2. For hver stat som ratifiserer eller tiltrer konvensjonen etter at det tjuende ratifikasjons- eller tiltredelsesdokument er deponert, skal konvensjonen tre i kraft den trettiende dag etter at denne stat har deponert sitt ratifikasjons- eller tiltredelsesdokument.

Artikkel 50

1. Enhver part kan foreslå en endring og sende forslaget til De forente nasjoners generalsekretær. Generalsekretæren skal deretter meddele endringsforslaget til partene med anmodning om at de tilkjennegir om de ønsker en partskonferanse for å drøfte og å stemme over forslagene. Hvis minst en tredjedel av partene innen fire måneder fra datoen for meddelelsen ønsker en slik konferanse, skal generalsekretæren kalle sammen konferansen i De forente nasjoners regi. Enhver endring som vedtas av et flertall av de parter som er til stede og avgir stemme, skal oversendes De forente nasjoners hovedforsamling til godkjenning.

2. En endring som er vedtatt i samsvar med nr. 1 i denne artikkel, skal tre i kraft når den er godkjent av De forente nasjoners hovedforsamling og godtatt av partene med to tredjedels flertall.

3. Når en endring trer i kraft, er den bindende for de parter som har godtatt den, mens de øvrige parter fremdeles er bundet av bestemmelsene i denne konvensjon og eventuelle tidligere endringer som de har godtatt.

Artikkel 51

1. De forente nasjoners generalsekretær skal ta imot og videresende til alle stater de forbehold som stater har tatt ved ratifikasjon eller tiltredelse.

2. Et forbehold skal ikke tillates hvis det er uforenlig med konvensjonens formål og hensikt.

3. Forbehold kan når som helst trekkes tilbake ved underretning om dette til De forente nasjoners generalsekretær, som deretter skal underrette alle stater. Slik underretning får virkning fra den dag generalsekretæren mottar den.

Artikkel 52

En part kan si opp denne konvensjon ved skriftlig underretning til De forente nasjoners generalsekretær. Oppsigelsen får virkning ett år etter den dag generalsekretæren mottar underretningen.

Artikkel 53

De forente nasjoners generalsekretær er utpekt som depositar for denne konvensjon.

Artikkel 54

Konvensjonens originaleksemplar, hvis arabiske, kinesiske, engelske, franske, russiske og spanske tekst har samme gyldighet, skal deponeres hos De forente nasjoners generalsekretær.

Til bekreftelse på dette har de undertegnede, med behørig fullmakt fra sine respektive regjeringer, undertegnet denne konvensjon.

Valgfri protokoll til konvensjonen om barns rettigheter om barn i væpnet konflikt, 25. mai 2000

De stater som er part i denne protokoll, som er oppmuntret av den overveldende støtten Konvensjonen om barnets rettigheter har fått, noe som viser det vidtrekkende engasjement som finnes for å fremme og verne om barnets rettigheter, som bekrefter på ny at barns rettigheter krever særskilt vern, og oppfordrer til stadig forbedring av barns kår uten forskjellsbehandling, og for deres utvikling og utdanning under fredelige og trygge forhold,

som er foruroliget over de skadelige og omfattende følger væpnet konflikt har på barn og de langsiktige konsekvenser dette har for varig fred, sikkerhet og utvikling,

som fordømmer det faktum at barn er skyteskiver under væpnede konflikter og at det rettes direkte angrep mot mål som er beskyttet etter folkeretten, herunder steder som vanligvis samler et betydelig antall barn, som f.eks. skoler og sykehus,

som merker seg vedtakelsen av Vedtektene for Den internasjonale straffedomstol, og særlig at de definerer det å utskrive eller verve barn under femten år eller å bruke dem til å delta aktivt i fiendtligheter både i internasjonale og ikke-internasjonale væpnede konflikter, som en krigsforbrytelse,

som derfor mener at for å ytterligere styrke gjennomføringen av de rettigheter som er anerkjent i Konvensjonen om barnets rettigheter, er det nødvendig å gi barn bedre beskyttelse mot å bli trukket inn i væpnet konflikt,

som merker seg at artikkel 1 i Konvensjonen om barnets rettigheter presiserer at for så vidt angår den konvensjonen, menes med barn et hvert menneske under 18 år, med mindre myndighetsalder nås tidligere ved lovgivning som gjelder barnet,

som er overbevist om at en valgfri protokoll til konvensjonen som hever aldersgrensen for mulig rekruttering av personer til de væpnede styrker og deres deltakelse i fiendtligheter, vil bidra effektivt til å gjennomføre prinsippet om at ved alle handlinger som vedrører barn skal det først og fremst tas hensyn til hva som gavner barnet best, som merker seg at Røde Kors og Røde halvmånes tjuesjette internasjonale konferanse i desember 1995 blant annet anbefalte at parter i konflikter skal ta alle gjennomførbare skritt for å sikre at barn under 18 år ikke tar del i fiendtligheter, som gleder seg over den enstemmige vedtakelsen i juni 1999 av ILO-konvensjon nr. 182 om forbud mot og umiddelbare tiltak for å avskaffe de verste former for barnarbeid, som blant annet forbyr tvungen eller obligatorisk rekruttering av barn for bruk i væpnet konflikt, som med største uro fordømmer det faktum at væpnede grupper utenfor en stats væpnede styrker rekrutterer, trener og bruker barn i fiendtligheter innenfor og på tvers av nasjonale grenser, og som erkjenner ansvaret som påhviler dem som rekrutterer, trener og bruker barn for dette formål, som minner om den forpliktelse hver av partene i en væpnet konflikt har til å følge bestemmelsene i internasjonal humanitærrett, som understreker at denne protokoll ikke har innvirkning på formålene og prinsippene nedfelt i De forente nasjoners pakt, herunder artikkel 51 og relevante normer i humanitærretten, som er klar over at fred og sikkerhet basert på full respekt for formålene og prinsippene i De forente nasjoners pakt og etterlevelse av gjeldende menneskerettighetsinstrumenter, er helt nødvendig for å sikre barn full beskyttelse, særlig under væpnede konflikter og fremmed okkupasjon, som erkjenner de særskilte behovene til barn som er særlig utsatt for rekruttering til eller bruk i fiendtligheter i strid med denne protokoll, på grunn av deres økonomiske og sosiale status eller kjønn, som også er klar over at det er nødvendig å ta i betraktning de økonomiske, sosiale og politiske underliggende årsakene til at barn trekkes inn i væpnede konflikter, som er overbevist om behovet for å styrke internasjonalt samarbeid ved gjennomføringen av denne protokoll, samt fysisk og psykisk rehabilitering og sosial integrasjon av barn som er offer for væpnede konflikter, som oppmuntrer samfunnet og særlig barn, og barn som har vært offer for slike handlinger, til å bidra til å spre informasjon og holdningsskapende programmer om gjennomføringen av protokollen, er blitt enige om følgende:

Artikkel 1

Partene skal treffe alle gjennomførbare tiltak for å sikre at personer i deres væpnede styrker som ikke er fylt 18 år, ikke deltar direkte i fiendtligheter.

Artikkel 2

Partene skal sikre at personer som ikke er fylt 18 år, ikke tvangsrekrutteres til deres væpnede styrker.

Artikkel 3

1. Partene skal heve den nedre aldersgrensen, med hele år, for rekruttering av personer til frivillig tjeneste i deres nasjonale væpnede styrker i forhold den som er nedfelt i artikkel 38 nr. 3 i Konvensjonen om barnets rettigheter, idet det tas hensyn til prinsippene i nevnte artikkel, og i erkjennelse av at i henhold til konvensjonen har personer under 18 år rett til særlig beskyttelse.
2. Hver part skal deponere en bindende erklæring ved ratifikasjon eller tiltredelse til denne protokoll, som angir den nedre aldersgrensen for rekruttering til frivillig tjeneste i dens nasjonale væpnede styrker, samt en beskrivelse av de beskyttelsestiltak den har innført for å sikre at slik rekruttering ikke skjer under tvang.
3. Parter som tillater frivillig rekruttering av personer under 18 år til sine nasjonale væpnede styrker, skal opprettholde beskyttelsestiltak for i det minste å sikre at:
  - a) slik rekruttering virkelig er frivillig,
  - b) slik rekruttering skjer med informert samtykke fra denne personens foreldre eller verge,
  - c) slike personer er fullt informert om pliktene forbundet med slik militærtjeneste,
  - d) slike personer gir pålitelig bevis på sin alder før de tas inn i nasjonal militærtjeneste.
4. Hver part kan styrke sin erklæring på ethvert tidspunkt ved å gi underretning om dette til De forente nasjoners generalsekretær, som skal informere samtlige parter. Underretningen får virkning fra den dag den mottas av Generalsekretæren.
5. Kravet om å heve aldersgrensen i nr. 1 gjelder ikke for skoler som drives av partenes væpnede styrker eller er under deres kontroll, i samsvar med artikkel 28 og 29 i Konvensjonen om barnets rettigheter.

Artikkel 4

1. Væpnede grupper utenfor en stats væpnede styrker bør ikke under noen omstendigheter re-

kruttere eller bruke i fiendtligheter personer som er under 18 år.

2. Partene skal treffe alle gjennomførbare tiltak for å hindre slik rekruttering og bruk, herunder innføring av rettslige tiltak som er nødvendige for å forby og kriminalisere slik praksis.

3. Anvendelsen av denne artikkel i protokollen skal ikke berøre den rettslige stillingen til noen part i en væpnet konflikt.

Artikkel 5

Ikke noe i denne protokoll skal tolkes på en slik måte at det utelukker bestemmelser i en parts nasjonale rett eller i internasjonale instrumenter og i den internasjonale humanitærretten som bedre kan virkeliggjøre barnets rettigheter.

Artikkel 6

1. Hver part skal treffe alle nødvendige rettslige, administrative og andre tiltak for å sikre effektiv gjennomføring og håndheving av bestemmelsene i denne protokoll innenfor sin jurisdiksjon.

2. Partene forplikter seg til å gjøre prinsippene og bestemmelsene i denne protokoll vidt kjent og fremme dem med hensiktsmessige midler både blant voksne og barn.

3. Partene skal treffe alle gjennomførbare tiltak for å sikre at personer innenfor deres jurisdiksjon som er rekruttert eller brukt under fiendtligheter i strid med denne protokoll, blir dimittert eller på annen måte tatt ut av tjeneste. Partene skal, om nødvendig, gi disse personer all hensiktsmessig støtte med henblikk på fysisk og psykisk rehabilitering og sosial reintegrering.

Artikkel 7

1. Partene skal samarbeide ved gjennomføringen av denne protokoll, herunder hindring av enhver virksomhet som er i strid med protokollen og rehabilitering og sosial integrering av personer som er offer for handlinger som er i strid med denne protokoll, også gjennom faglig samarbeid og økonomisk bistand. Slik bistand og samarbeid skal iverksettes i samråd med de berørte parter og aktuelle internasjonale organisasjoner.

2. Parter som er stand til det, skal yte slik bistand gjennom eksisterende multilaterale, bilaterale og andre programmer, eller blant annet gjennom et frivillig fond opprettet i samsvar med Generalforsamlingens regler.

Artikkel 8

1. Innen to år etter at protokollen er trådt i kraft for en part skal parten oversende en rapport til Komiteen for barnets rettigheter med fullstendig informasjon om de tiltak som er truffet for å gjennomføre protokollens bestemmelser, herunder tiltak truffet for å gjennomføre bestemmelsene om deltakelse og rekruttering.

2. Etter at denne fullstendige rapporten er lagt fram, skal hver part inkludere i rapporter som de forelegger for Komiteen for barnets rettigheter i samsvar med artikkel 44 i konvensjonen, enhver ny opplysning om gjennomføringen av protokollen. Andre protokollparter skal legge fram rapport hvert femte år.

3. Komiteen for barnets rettigheter kan be partene om ytterligere opplysninger som er relevante for gjennomføringen av denne protokoll.

Artikkel 9

1. Denne protokoll er åpen for undertegning av enhver stat som er part i konvensjonen eller som har undertegnet den.

2. Denne protokoll skal ratifiseres eller er åpen for tiltrødelse av enhver stat. Ratifikasjons- eller tiltrødelsesdokumenter skal deponeres hos De forente nasjoners generalsekretær.

3. De forente nasjoners generalsekretær skal som depositar for konvensjonen og protokollen, undertegne alle partene i konvensjonen og alle stater som har undertegnet konvensjonen om enhver erklæring i henhold til artikkel 3.

Artikkel 10

1. Denne protokoll skal tre i kraft tre måneder etter at det tiende ratifikasjons- eller tiltrødelsesdokument er deponert.

2. For hver stat som ratifiserer denne protokoll eller som tiltrer protokollen etter at den er trådt i kraft, skal protokollen tre i kraft én måned etter den dato vedkommende stat deponerte sitt eget ratifikasjons- eller tiltrødelsesdokument.

Artikkel 11

1. Enhver part kan si opp denne protokoll når som helst med skriftlig underretning til De forente nasjoners generalsekretær, som deretter skal informere de øvrige parter i konvensjonen og alle stater som har undertegnet konvensjonen. Oppsigelsen får virkning ett år etter den dato De forente nasjoners generalsekretær mottok underretningen. Hvis

imidlertid den part som har gitt oppsigelse, er involvert i en væpnet konflikt ved utgangen av den ovennevnte fristen på ett år, får oppsigelsen ikke virkning før den væpnede konflikten er avsluttet.

2. En slik oppsigelse skal ikke medføre at vedkommende part fritas fra sine forpliktelser etter denne protokoll med hensyn til handlinger som inntreffer før den dato oppsigelsen får virkning. En slik oppsigelse skal heller ikke på noen måte berøre fortsatt behandling av en sak som allerede er tatt opp til behandling i komiteen før den dato oppsigelsen får virkning.

Artikkel 12

1. Enhver part kan foreslå en endring og oversende forslaget til De forente nasjoners generalsekretær. Generalsekretæren skal deretter meddele endringsforslaget til partene, med anmodning om at de opplyser om de ønsker at det holdes en partskonferanse for å behandle og stemme over forslagene. Dersom minst en tredel av partene innen fire måneder etter datoen for meddelelsen ønsker en slik konferanse, skal Generalsekretæren sammenkalle konferansen i De forente nasjoners regi. Enhver endring som er vedtatt av et flertall av de parter som er til stede og avgir stemme ved konferansen, skal forelegges Generalforsamlingen for godkjenning.

2. En endring som er vedtatt i samsvar med nr. 1 i denne artikkel, skal tre i kraft når den er godkjent av De forente nasjoners generalforsamling og godtatt med to tredels flertall av partene.

3. Når en endring trer i kraft, skal den være bindende for partene som har godtatt den, mens de øvrige partene fremdeles er bundet av bestemmelsene i denne protokoll og eventuelle tidligere endringer som de har godtatt.

Artikkel 13

1. Denne protokoll, utferdiget på arabisk, kinesisk, engelsk, fransk, russisk og spansk der alle tekstene har samme gyldighet, skal deponeres i De forente nasjoners arkiver.

2. De forente nasjoners generalsekretær skal oversende bekreftede kopier av denne protokoll til alle partene i konvensjonen og til alle stater som har undertegnet konvensjonen.

Valgfri protokoll til konvensjon om barnets rettigheter om salg av barn, barneprostitusjon og barnepornografi, 25. mai 2000

De stater som er part i denne protokoll, som tar i betraktning at for i enda større grad å oppnå formålene med Konvensjonen om barnets rettigheter og styrke gjennomføringen av konvensjonens bestemmelser, særlig artiklene 1, 11, 21, 32, 33, 34, 35 og 36, ville det være hensiktsmessig å utvide de tiltak som partene må iverksette for å sikre at barn vernes mot salg, prostitusjon og pornografi, som også tar i betraktning at Konvensjonen om barnets rettigheter anerkjenner barnets rett til vern mot økonomisk utbytting og mot å utføre ethvert arbeid som kan være farlig eller til hinder for barnets utdanning, eller skadelig for barnets helse eller fysiske, mentale, åndelige, moralske eller sosiale utvikling.

som er alvorlig bekymret over den betydelige og stigende internasjonale handel med barn med henblikk på salg, prostitusjon og pornografi, som er dypt bekymret over den omfattende og fortsatte praktiseringen av sexturisme, noe som gjør barn spesielt sårbare fordi den direkte bidrar til salg av barn, barneprostitusjon og barnepornografi, som erkjenner at enkelte spesielt sårbare grupper, herunder jentebarn, står i større fare for å bli seksuelt utnyttet, og at jentebarn utgjør en uforholdsmessig stor andel av dem som blir seksuelt utnyttet, som er bekymret over at barnepornografi stadig blir mer tilgjengelig på Internett og annen ny teknologi, og som minner om den internasjonale konferansen om bekjempelse av barnepornografi på Internett (Wien, 1999) og særlig dens konklusjon som ber om en kriminalisering i hele verden av produksjon, distribusjon, eksport, overføring, import, forsettelig besittelse og annonsering av barnepornografi, og som understreker betydningen av et tettere samarbeid og partnerskap mellom regjeringene og Internett-industrien,

som tror det vil bli lettere å eliminere salg av barn, barneprostitusjon og barnepornografi dersom det benyttes en mer helhetlig tilnærming som setter fokus på medvirkende faktorer, herunder underutvikling, fattigdom, økonomiske skjevheter, urettferdig samfunnsøkonomisk struktur, vanskelige familieforhold, mangel på utdanning, migrasjon mellom byer og landdistrikter, kjønnsdiskriminering, uansvarlig seksuell atferd hos voksne, skadelig tradisjonsbestemt praksis, væpnede konflikter og handel med barn,

som tror at for å minske forbrukeres etterspørsel

når det gjelder salg av barn, barneprositusjon og barnepornografi, er det nødvendig å gjøre en innsats for å øke bevisstgjøringen blant folk, og som også tror at det er viktig å styrke globalt partnerskap mellom alle aktører, samt å bedre håndhevingen av lovgivningen på nasjonalt nivå,

som merker seg bestemmelsene i internasjonale rettslige instrumenter om vern av barn, herunder Haag-konvensjonen om vern av barn og samarbeid ved internasjonal adopsjon, Haag-konvensjonen om sivile sider ved internasjonal barne bortføring, Haag-konvensjonen om jurisdiksjon, anvendelig rett, anerkjennelse, fullbyrdelse og samarbeid med hensyn til foreldreansvar og tiltak for vern av barn, samt ILO-konvensjon nr. 182 om forbud mot og umiddelbare tiltak for å avskaffe de verste former for barnarbeid,

som er oppmuntret av den overveldende støtten Konvensjonen om barnets rettigheter har fått, noe som viser det vidtrekkende engasjement som finnes for å fremme og verne om barnets rettigheter, som erkjenner viktigheten av å gjennomføre bestemmelsene i handlingsprogrammet for forebygging av salg av barn, barneprositusjon og barnepornografi samt erklæringen og handlingsplanen fra Stockholm-kongressen 1996 mot kommersiell seksuell utnyttelse av barn, og andre relevante beslutninger og anbefalinger fra relevante internasjonale organer,

som tar tilbørlig hensyn til den betydning hvert folks tradisjoner og kulturelle verdier har for barnets beskyttelse og harmoniske utvikling, er blitt enige om følgende:

Artikkel 1

Partene skal forby salg av barn, barneprositusjon og barnepornografi slik det er fastsatt i denne protokoll.

Artikkel 2

I denne protokoll betyr:

- a) Salg av barn: enhver handling eller transaksjon der et barn overføres fra en person eller gruppe personer til en annen mot betaling eller enhver annen motytelse.
- b) Barneprositusjon: bruk av et barn i seksuelle aktiviteter mot betaling eller enhver annen form for motytelse.
- c) Barnepornografi: enhver fremstilling, uansett med hvilket middel, av et barn som er involvert i reelle eller simulerte eksplisitte seksuelle aktiviteter, eller enhver fremstilling av et barns ulike kjønnskaraktariske kroppsdelar, for hovedsaklig seksuelle formål.

Artikkel 3

1. Hver part skal minimum sikre at følgende handlinger og aktiviteter fullt ut omfattes av dens straffelovgivning, enten overtredelsene er begått innenlands eller internasjonalt, av enkeltpersoner eller gjennom organisert virksomhet:

- a) når det gjelder salg av barn som definert i artikkel 2:
  - (i) å tilby, levere eller motta et barn, uansett med hvilke midler, med henblikk på:
    - a) seksuell utnyttelse av barnet,
    - b) overføring av barns organer mot fortjeneste,
    - c) bruk av barnet i tvangsarbeid.
  - (ii) å medvirke på utilbørlig måte, som mellomledd, for å innhente samtykke til adopsjon av et barn i strid med gjeldende internasjonale rettslige instrumenter om adopsjon,
- b) å tilby, få tak i eller skaffe til veie et barn eller stille det til disposisjon for barneprositusjon, som definert i artikkel 2, og
- c) å produsere, distribuere, spre, importere, eksportere, tilby, selge eller være i besittelse av for overnevnte formål barnepornografi som definert i artikkel 2.

2. I samsvar med bestemmelser i partens nasjonale lovgivning, skal det samme gjelde for forsøk på å begå slike handlinger og medvirkning til eller deltakelse i slike handlinger.

3. Hver part skal sørge for at slike overtredelser kan straffes med passende straffereaksjoner som tar hensyn til handlingenes alvorlige karakter.

4. I samsvar med bestemmelser i sin nasjonale lovgivning, skal hver part treffe tiltak, når det er hensiktsmessig, for å fastslå juridiske personers ansvar for overtredelser fastsatt i nr. 1 i denne artikkel. I samsvar med partens rettsprinsipper, kan juridiske personers ansvar være av strafferettslig, sivilrettslig eller administrativ art.

5. Partene skal iverksette alle egnede rettslige og administrative tiltak for å sikre at alle personer som medvirker ved adopsjon av et barn, opptre i samsvar med gjeldende internasjonale rettslige instrumenter.

Artikkel 4

1. Hver part skal treffe de tiltak som måtte være nødvendige for at den skal kunne utøve jurisdiksjon over straffbare handlinger som nevnt i artikkel 3 nr. 1, når de straffbare handlinger er begått innenfor dens territorium eller om bord på et skip eller luftfartøy registrert i vedkommende stat.

2. Hver part kan treffe de tiltak som måtte være

nødvendige for at den skal kunne utøve jurisdiksjon over straffbare handlinger som nevnt i artikkel 3 nr. 1 i følgende tilfeller:

- a) når den påståtte gjerningsmann er statsborger av vedkommende stat eller har sin vanlige bopel på dens territorium,
  - b) når offeret er statsborger av vedkommende stat.
3. Hver part skal også treffe de tiltak som måtte være nødvendige for at den skal kunne utøve jurisdiksjon over ovennevnte straffbare handlinger når den påståtte gjerningsmann befinner seg på partens territorium og parten ikke utleverer ham til en annen part av den grunn at overtredelsen er begått av en av dens statsborgere.
4. Denne protokoll utelukker ikke noen straffrettslig jurisdiksjon som utøves i samsvar med intern lovgivning.

Artikkel 5

1. De straffbare handlinger som er nevnt i artikkel 3 nr. 1 skal anses å være inkludert som utleveringsgrunnlag i eksisterende utleveringsavtaler mellom partene, og skal inkluderes blant de straffbare handlinger som gir grunnlag for utlevering i enhver fremtidig utleveringsavtale mellom dem, i samsvar med vilkårene fastsatt i disse avtalene.
2. Hvis en part som gjør utlevering betinget av at det foreligger en inngått avtale, mottar en anmodning om utlevering fra en annen part som den ikke har noen utleveringsavtale med, kan den betrakte denne protokoll som rettslig grunnlag for utlevering når det gjelder slike straffbare handlinger. Utlevering skal skje i samsvar med de vilkår som er fastsatt i den anmodede stats lovgivning.
3. Parter som ikke gjør utlevering avhengig av inngått avtale, skal seg imellom anse slike straffbare handlinger som utleveringsgrunnlag, i samsvar med de vilkår som er fastsatt i den anmodete stats lovgivning.
4. Slike straffbare handlinger skal behandles, for så vidt angår spørsmålet om utlevering mellom parter, som om de var blitt begått ikke bare der hvor de fant sted, men også på territoriet til de stater som er forpliktet til å etablere jurisdiksjon etter artikkel 4.
5. Dersom det fremsettes en utleveringsanmodning for en straffbar handling som nevnt i artikkel 3 nr. 1, og dersom den anmodede part ikke utleverer eller ikke vil utlevere, på grunnlag av gjerningsmannens nasjonalitet, skal denne staten treffe egnede tiltak for å forelegge saken for sine kompetente myndigheter med henblikk på rettslig forfølgning.

Artikkel 6

1. Partene skal gi hverandre størst mulig bistand i forbindelse med etterforskning, straffesak eller utleveringsprosess knyttet til straffbare handlinger som nevnt i artikkel 3 nr. 1, herunder bistand til innhenting av bevis som de har rådighet over, og som er nødvendige for behandlingen av saken.
2. Partene skal gjennomføre sine forpliktelser etter nr. 1 i denne artikkel i samsvar med enhver avtale eller andre ordninger om gjensidig rettslig bistand som eksisterer dem imellom. Dersom det ikke foreligger slike avtaler eller ordninger, skal partene gi hverandre bistand i samsvar med sin nasjonale lovgivning.

Artikkel 7

I samsvar med bestemmelsene i sin nasjonale lovgivning skal partene:

- a) treffe tiltak for å muliggjøre beslag og inndragning, når det er hensiktsmessig, av:
  - i) gods som f.eks. materiell, formuesmidler og andre midler som er brukt til å begå eller legge til rette for straffbare handlinger etter denne protokoll,
  - ii) fortjeneste som stammer fra slike straffbare handlinger,
- b) gjennomføre anmodninger fra en annen part om beslag eller inndragning av gods eller fortjeneste nevnt i bokstav a) i) og ii),
- c) treffe tiltak for å lukke midlertidig eller definitivt lokaler som er benyttet ved slike straffbare handlinger.

Artikkel 8

Partene skal treffe egnede tiltak for å verne om rettighetene og interessene til barn som er offer for handlinger som er forbudt etter denne protokoll, på alle trinn i den strafferettslige prosessen, særlig ved å:

- a) erkjenne de berørte barnas sårbarhet og tilrettelegge saksbehandlingen slik at deres særlige behov blir ivaretatt, herunder deres særlige behov som vitne,
- b) informere de berørte barna om deres rettigheter, deres rolle og om saksgangens omfang, beramning og fremdrift samt om avgjørelse i deres sak.
- c) tillate at de berørte barnas synspunkter, behov og bekymringer blir lagt fram og vurdert under saksgangen dersom deres personlige interesser er berørt, på en måte som er forenlig med prosessreglene i nasjonal rett,

- d) tilby de berørte barna hensiktsmessige støtte-tjenester gjennom hele den strafferettslige prosessen,
  - e) beskytte, der det er hensiktsmessig, de berørte barnas privatliv og identitet, samt treffe tiltak i samsvar med nasjonal rett for å unngå utilbørlig spredning av informasjon som vil kunne føre til at barna blir identifisert,
  - f) ved behov sørge for at berørte barn, samt deres familie og vitner i deres favør, skjermes mot trusler eller hevnaksjoner,
  - g) unngå unødige forsinkelser når det gjelder å treffe avgjørelse i saker, og når det gjelder fullbyrdelsen av kjennelse eller vedtak som gir erstatning til barn som er offer for slike handlinger.
2. Partene skal sikre at usikkerhet om offerets faktiske alder ikke skal hindre at det innledes etterforskning, herunder etterforskning for å fastslå offerets alder.
  3. Partene skal sikre at barnets beste skal være et grunnleggende hensyn under rettssystemets behandling av barn som er offer for de straffbare handlinger som er beskrevet i denne protokoll.
  4. Partene skal treffe tiltak for å sørge for egnet opplæring, særlig opplæring i juss og psykologi, for personer som arbeider med barn som er offer for de straffbare handlinger som er forbudt etter denne protokoll.
  5. Statene skal, når det er hensiktsmessig, treffe tiltak for å beskytte sikkerheten og integriteten til de personer og/eller organisasjoner som driver med forebygging og/eller vern og rehabilitering av barn som har vært offer for slike straffbare handlinger.
  6. Ikke noe i denne artikkel skal tolkes slik at det er til skade for eller uforenlig med den tiltaltes rett til en rettferdig og upartisk rettssak.

Artikkel 9

1. Partene skal vedta eller styrke, gjennomføre og informere om lover, administrative tiltak, sosial politikk og sosiale ordninger, for å hindre de straffbare handlinger som er omhandlet i denne protokoll. Det skal legges særlig vekt på å beskytte barn som er spesielt sårbare for slike handlinger.
2. Partene skal arbeide for større bevisstgjøring av allmenheten i sin alminnelighet, herunder barn, ved hjelp av informasjon med alle egnede midler, utdanning og opplæring, om forebyggende tiltak og om skadevirkningene av de straffbare handlinger som er omhandlet i denne protokoll. Når partene oppfyller sine forpliktelser etter denne artikkel,

skal de oppmuntre samfunnet, og særlig barn og barn som er offer for slike handlinger, til å delta i slike informasjons-, utdannings- og opplæringsprosjekter, også internasjonalt.

3. Partene skal treffe alle gjennomførbare tiltak for å sikre at ofre for slike handlinger får all hensiktsmessig hjelp, herunder full sosial reintegrering og full fysisk og psykisk rehabilitering.
4. Partene skal sikre at alle barn som er offer for de straffbare handlinger som er beskrevet i denne protokoll, har tilgang til adekvate ordninger for å søke skadeserstatning, uten diskriminering, fra de som er rettslig ansvarlige.
5. Partene skal treffe egnede tiltak for effektivt å forby produksjon og spredning av materiell som driver reklame for straffbare handlinger som er beskrevet i denne protokoll.

Artikkel 10

1. Partene skal ta alle nødvendige skritt for å styrke internasjonalt samarbeid gjennom multilaterale, regionale og bilaterale ordninger for å hindre, avdekke, etterforske, straffeforfølge og straffe personer som er ansvarlige for handlinger vedrørende salg av barn, barneprostitusjon, barnepornografi og barnesexturisme. Partene skal også fremme internasjonalt samarbeid og samordning mellom sine myndigheter, nasjonale og internasjonale ikke-statlige organisasjoner og internasjonale organisasjoner.
2. Partene skal fremme internasjonalt samarbeid for å bidra til fysisk og psykisk rehabilitering, sosial reintegrering og repatriering av barn som er offer for slike handlinger.
3. Partene skal fremme et sterkere internasjonalt samarbeid for å bekjempe de underliggende årsakene, som fattigdom og underutvikling, som bidrar til barns sårbarhet når det gjelder salg av barn, barneprostitusjon, barnepornografi og barnesexturisme.
4. Parter som er i stand til det, skal yte økonomisk, teknisk og annen bistand gjennom eksisterende multilaterale, regionale, bilaterale eller andre programmer.

Artikkel 11

- Ikke noe i denne protokoll skal berøre bestemmelser som bedre kan bidra til å virkeliggjøre barnets rettigheter og som er nedfelt i:
- a) en parts nasjonale rett, eller
  - b) internasjonal rett som vedkommende stat er bundet av.

Artikkel 12

1. Innen to år etter at protokollen er trådt i kraft for en part skal parten oversende en rapport til Komiteen for barnets rettigheter med fullstendig informasjon om de tiltak som er truffet for å gjennomføre protokollens bestemmelser.
2. Etter at denne fullstendige rapporten er lagt fram, skal hver part inkludere i rapporter som de forelegger for Komiteen for barnets rettigheter i samsvar med artikkel 44 i konvensjonen, enhver ny opplysning om gjennomføringen av protokollen. Andre protokollparter skal legge fram rapport hvert femte år.
3. Komiteen for barnets rettigheter kan be partene om ytterligere opplysninger som er relevante for gjennomføringen av denne protokoll.

Artikkel 13

1. Denne protokoll er åpen for undertegning av enhver stat som er part i konvensjonen eller som har undertegnet den.
2. Denne protokoll skal ratifiseres eller er åpen for tiltredelse av enhver stat som er part i konvensjonen eller som har undertegnet den. Ratifikasjons- eller tiltredelsesdokumenter skal deponeres hos De forente nasjoners generalsekretær.

Artikkel 14

1. Denne protokoll skal tre i kraft tre måneder etter at det tiende ratifikasjons- eller tiltredelsesdokument er deponert.
2. For hver stat som ratifiserer denne protokoll eller som tiltrer protokollen etter at den er trådt i kraft, skal protokollen tre i kraft én måned etter den dato vedkommende stat deponerte sitt eget ratifikasjons- eller tiltredelsesdokument.

Artikkel 15

2. Enhver part kan si opp denne protokoll når som helst ved skriftlig underretning til De forente nasjoners generalsekretær, som deretter skal informere de øvrige parter i konvensjonen og alle stater som har undertegnet konvensjonen. Oppsigelsen

får virkning ett år etter den dato De forente nasjoners generalsekretær mottok underretningen.

2. En slik oppsigelse skal ikke medføre at vedkommende part fritas fra sine forpliktelser etter denne protokoll med hensyn til overtredelser som inntreffer før den dato oppsigelsen får virkning. En slik oppsigelse skal heller ikke på noen måte berøre fortsatt behandling av en sak som allerede er tatt opp til behandling av komiteen før den dato denne oppsigelsen får virkning.

Artikkel 16

1. Enhver part kan foreslå en endring og oversende forslaget til De forente nasjoners generalsekretær. Generalsekretæren skal deretter meddele endringsforslaget til partene, med anmodning om at de opplyser om de ønsker at det holdes en partskonferanse for å behandle og stemme over forslagene. Dersom minst en tredel av partene innen fire måneder etter datoen for meddelelsen ønsker en slik konferanse, skal Generalsekretæren sammenkalle konferansen i De forente nasjoners regi. Enhver endring som er vedtatt av et flertall av de parter som er til stede og avgir stemme ved konferansen, skal forelegges Generalforsamlingen for godkjenning.
2. En endring som er vedtatt i samsvar med nr. 1 i denne artikkel, skal tre i kraft når den er godkjent av De forente nasjoners generalforsamling og godtatt med to tredels flertall av partene.
3. Når en endring trer i kraft, skal den være bindende for partene som har godtatt den, mens de øvrige partene fremdeles er bundet av bestemmelsene i denne protokoll og eventuelle tidligere endringer som de har godtatt.

Artikkel 17

1. Denne protokoll, utferdiget på arabisk, kinesisk, engelsk, fransk, russisk og spansk der alle tekstene har samme gyldighet, skal deponeres i De forente nasjoners arkiver.
2. De forente nasjoners generalsekretær skal oversende bekreftede kopier av denne protokoll til alle partene i konvensjonen og til alle stater som har undertegnet konvensjonen.